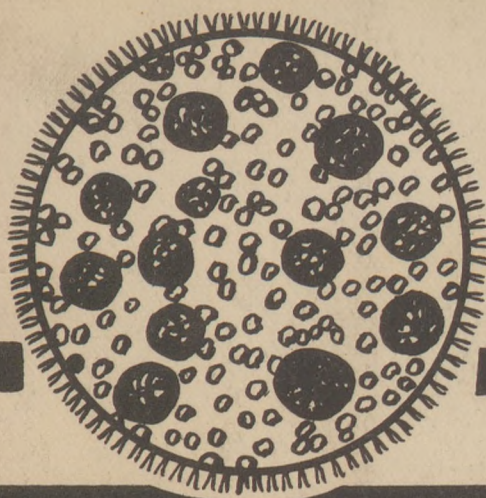

302.939

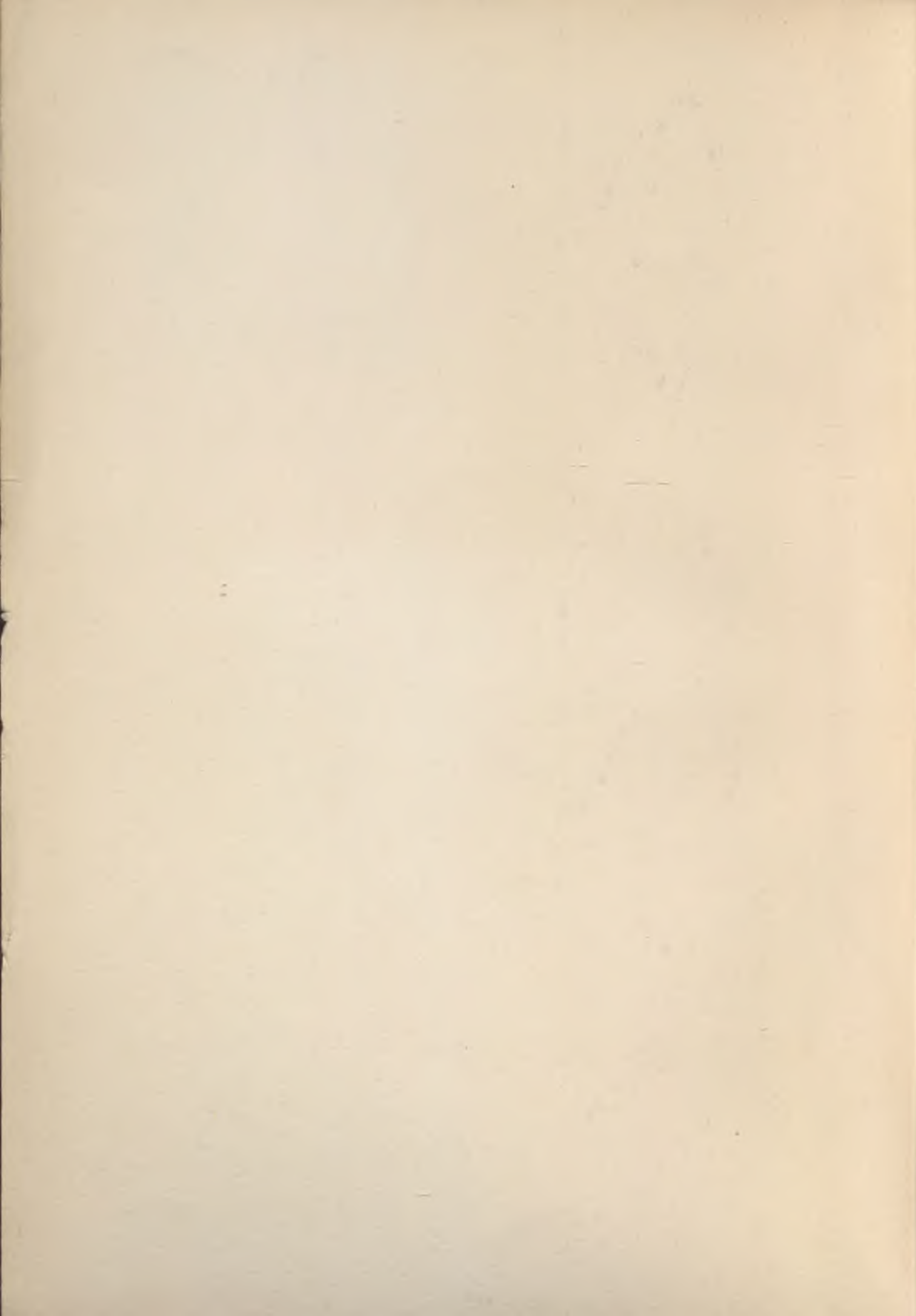
1966

MÚZEUMI

EZERKILENC SZÁZHATVANHAT 1-2. SZÁM

KÖZLEMÉNYEK

MÚZEUMI KÖZLEMÉNYEK

EZERKILENC SZÁZHATVANHAT 1-2. SZÁM

A M U Z E U M I T E R Ü L E T T Á J É K O Z T A T Ó J A

Kiadja:

a Művelődésügyi Minisztérium Muzeumi Főosztálya által megbízott
M u z e u m i K a b i n e t

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

Gerelyes Ede, Korek József /felelős szerkesztő/, Kovács István, Lakatos
László, Major Gyula, Radocsay Dénes, Szolnoky Lajos, Vízny Ottó

Felelős kiadó: Vízny Ottó
Készült a Múzeumok Rotázemében,
12 iv terjedelemben, 400 példányban
Felelős vezető: Dr. Dajbukát Gergely

T A R T A L O M:

B o d r o g i T i b o r - S z o l n o k y L a j o s: A Nép- rajzi Múzeum országos szakmai irányító tevékeny- sége	1
B é n i M i k l ó s n é: A magyar múzeumok népművelési munká- ja 1961-1965	11
U z s o k i A n d r á s n é: A Győr-Sopron megyei múzeumok könyvtári hálózata	20
M i k l ó s R ó b e r t: Néhány szó a múzeumi pályázatról . .	33
S á r a P é t e r: Magyar költők a szabadságért	36
F ú r L a j o s: A Rákospalotai Múzeum és az iskolák	37
S c h l a g e r K á r o l y n é: Részercímények a múzeumi fém- tárgyak állagvédelmi eljárásainak keresésében .	41
B r e n d e l G u s z t á v n é: A kő pusztulása és védelme .	44
F ú l e p F e r e n c: Beszámoló az ICOM VII. konferenciájá- ról	47
K i s s L á s z l ó - R o s n e r V i l m o s n é: A szov- jet múzeumi szervezet irányítása, a múzeumi mun- ka tartalmi és módszertani kérdései	56
I k v a i N á n d o r - K o r e k J ó z s e f: Mozaikok a bulgáriai múzeumokról	76
B á l i n t A l a j o s: A vajdasági régészek konferenciája .	83
Figyelő	86
K o r e k J ó z s e f: Vigyázzunk jobban az ásatások- nál	86
K i s s L á s z l ó: Vendéglátóipari Múzeum létesíté- se	88
Kiviteli bizonylatok kiállíthatóságáról, a műtárgy ke- letkezési idejének figyelembe vétele az érdemi határo- zatnál és a kérelem esetleges elutasításának indokolá- sáról	89
Kiállítások	90

A NÉPRAJZI MUZEUM ORSZÁGOS SZAKMAI IRÁNYÍTÓ TEVÉKENYSÉGE⁺

Az a tevékenység, melyet a Néprajzi Múzeum a vidéki múzeumokban dolgozó etnográfus szakemberek tudományos munkájának irányításával, koordinálásával kapcsolatban folytat, s melynek célkitűzéseiről, módszeréről Szolnoky Lajos kollégám tájékoztatja behatóbban Önöket, szerves része a magyarországi néprajzi kutatás egészének és meghatározott koncepció érvényesítéséért folyik. Szükséges tehát, hogy az alaposabb megértés kedvéért röviden foglalkozzunk azokkal a tudománytörténeti előzményekkel, melyeknek ez a vállalkozás logikus folyamánya és következménye.

A néprajztudomány magyarországi fejlődését az egyéb társadalomtudományokhoz képest bizonyos megkésetttség jellemzi. Ez a megkésetttség azonban nem csupán a két világháború közötti magyar állapotok következménye, bár bizonyos, hogy ennek hatása még ma is érezhető, hanem következik a tudományterület általános európai történetéből is. Az európai parasztság kulturájával foglalkozó tudomány a múlt század első felének a terméke, egy olyan korszaké, melyre az európai nemzetek kialakulása, a nemzeti múlt felé fordulás, a romantika a jellemző. Ez az időszak, amikor a városi és a falusi kultúra egyre inkább elválik egymástól s amikor a tengerentúli társadalmak vizsgálatával párhuzamosan Európában is megjelenik az európai „primitívek”, azaz a parasztság iránti érdeklődés. A kor áramlatai iránt Magyarország sem maradt érzéketlen: elsősorban az irodalom részéről találunk kezdeményezéseket a népköltészet és a népszokások, tehát a népi élet exotikus vonásainak a megismerésére, feljegyzésére. Tudományszervezetileg a népköltési gyűjtési pályázatok, felhívások időszaka ez; különösen a Kisfaludy Társaság töltött be jelentősebb szerepet a meginduló anyaggyűjtésben.

Nagyjából hasonló a helyzet Európában is. Bár az első néprajzi társaságok a harmincas évektől kezdve működnek, a szakterület más, már megalapozott tudományokhoz, az irodalomtörténethez, földrajztudományhoz, antropológiához kapcsolódik; az etnográfival, mint önálló tudománnyal még nem találkozunk. A lényeges szervezeti keretek megalakulása az 1860-as évek eredménye és a formát az ekkoriban létrejövő néprajzi múzeumok adják. A berlini Museum für Völkerkunde – Adolf Bastian kezdeményezésére – 1869-ben nyitja meg kapuit, a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tára pedig az első igazgató, Xántus János keletázsiai gyűjtőútja után, 1872-ben alakul meg. Az első hivatásos magyar néprajzi intézmény létrejötté azonban még nem hoz lényegbevágó változást magával; ami a szakterületen a 90-es évekig történik, az spontán érdeklődés, elszórt gyűjtőmunka, egy-egy ad hoc alkalomra történő összefogás eredménye csupán, bár erre az időszakra

⁺ 1966. február 25-én a Múzeumok Igazgató Tanácsában elhangzott előadás.

esik a második magyarországi etnográfiai összefoglalás, Hunfalvy Pál: Magyarország etnográfiaja c. munkájának a megjelenése is.

A fordulatot a XIX. század utolsó évtizede hozza magával. 1890-ben megalakul a Magyar Néprajzi Társaság, megindul az első magyarországi néprajzi folyóirat, az Ethnographia, 1894-től pedig - ekkor már Jankó a Néprajzi Társaság igazgatója - megkezdődnek az előkészületek az első nagyszabású magyar néprajzi kiállítás, a milléniumi magyar falu felépítésére. A budapesti centrumból kiinduló magyar néprajzi tárgy-gyűjtés - csak megemlítem, hogy 1900 táján 3-4-szer annyi egyetemes néprajzi objektum volt a múzeumban, mint magyarországi - országsszerte hatott, a vidéki múzeumokban ugyancsak megindul a változó intenzitású munka.

A századfordulótól kezdve tehát két intézmény végez egyre erőteljesebb és fokozódó etnográfiai munkát: a Néprajzi Múzeum - ideszámítva természetesen a vidéki múzeumokat - és a Magyar Néprajzi Társaság. Ezek a szervezeti keretek - kétségtelenül - elégtelenek voltak; az etnográfia a más szakterületekről kiinduló autodidakta tudományának számított és a főhivatásúak kis száma sem tette lehetővé az egységes szempontú, nagyobb arányú adat- és tárgy-gyűjtő, ill. feldolgozó munkát. Ami történt, kiváló kutatók egyéni erőfeszítésének volt az eredménye, nem összehangolt munka szükségszerű következménye.

A két világháború közötti időszak egyaránt volt kedvező és kedvezőtlen. Kedvezőtlen volt annyiban, hogy - bár a Néprajzi Osztály létszáma szaporodott - az anyagi ellátottság szinte a nullpontra zuhant; leltárkönyvi bejegyzéseinknél akár tárgyról, akár könyvről legyen is szó, elvértve találkozunk csak a vásárlást jelző bejegyzéssel, a gyűjteményanyag rendszertelenül, terv nélkül, spontánul növekedett. Kedvezők voltak ezek az évek viszont annyiban, hogy 1934-1935-ben a budapesti tudományegyetemen létrejött az első néprajzi tanszék, Györfy István vezetésével és ezzel a szakmai képzés intézményesen is megkezdődhetett. Ugyanakkor - nem kis részben a harmincos évek közepén jelentkező érdeklődés a magyar parasztság szociális kérdései iránt - a Néprajzi Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság mellett más intézmények megalapítását segítette elő. Az 1938 őszén megalakult Országos Táj- és Népkutató Központ, majd utódai: az Államtudományi Intézet Táj- és Népkutató Osztálya, a táji kutató intézetek, mint a Dunántúli Tudományos Intézet és társai, a Kelet-európai Tudományos Kutató Intézetben belül a Néptudományi Intézet, a tudományegyetemen a Magyarságtudományi Intézet stb. a maguk eltérő intenciói ellenére a néprajzi kutatómunka bizonyos szervezethez tartozó tettekként tették lehetővé és márcsak a főhivatású szakemberek munkájával is előmozdították a néprajztudomány ügyét. A két világháború közötti időszak kiemelkedő eredményeként kell egyébként megemlékeznünk a Magyarság Néprajza két kiadásáról is, mely - ma látott hiányosságai ellenére - a megnövekedett tudásanyag jó összefoglalása.

Hagyjuk most figyelmen kívül az ezekben az intézményekben folyó munka ideológiai és elméleti irányát s erről csak annyit állapítsunk meg, hogy ez az adott körülmények között - minden problematikussága mellett - progresszívnek nevezhető és szögezzük le, hogy sok olyan kezdeményezés tűnik fel ekkor, melyek

igazi kibontására a második világháború után, a népi demokrácia tudományszervezési keretei között került sor. /Ilyenként említhetjük meg a néprajzi gyűjtőmunka rendszerességére és tervszerűségére való törekvést, a néprajzi filmezés megindítását, az intézményes népi tánokutatást, a pályázatokat stb./

A felszabadulással a néprajztudomány történetében új szakasz kezdődött. Az 1945-1949 közötti évek az újrakezdés évei, lényegében három jelentősebb vállalkozással. Elsőként a súlyosan megrongált Néprajzi Múzeum helyreállítását említhetjük meg, mellyel párhuzamosan, a kiállítási tér rovására, megindul a raktárak építése, részint muzeológiai, részint didaktikai szempontok érvényesítéseként. Ebben az időszakban indítja meg a néprajztudomány első nagyszabású országos vállalkozását, a 48-as gyűjtést, mely egyrészt az egységesen irányított gyűjtés lehetőségét igazolta, másrészt jelentős mennyiségű anyagot juttatott az egyes intézmények archívumaiba. Harmadikként a Néptudományi Intézet által kiadott Népkutatás Kézikönyvét említhetjük meg, mely az egyes szakterületeken végzett addigi munka felmérésével megadta az alapot a központi tervezésnek.

Ilyen előzmények után jutottunk el a fordulat éveikhez, 1949 és 1950-hez. 1949-ben a Magyar Néprajzi Társaság közgyűlésén mondott elnöki beszédében Ortutay Gyula „A magyar néprajztudomány elvi kérdései” címmel egyrészt az ideológiai fordulat, másrészt a marxista szellemű néprajzi munka megfelelő szervezeti keretei kialakításának a szükségességét hangsúlyozta. Ami a szervezeti kereteket illeti, az akkori elgondolás három intézmény között kívánta megosztani a munkát. A budapesti Egyetemi Néprajzi Intézet, a feloszlott Néptudományi Intézet munkatársaival kibővítve a tudományos kéaderképzés mellett végezte volna a tulajdonképpeni elméleti kutatómunkát, a Néprajzi Társaságnak jutott a társadalmi kapcsolatok fenntartásának a feladata, míg a Néprajzi Múzeum tudományos gyűjtő, megőrző és kiállító-nevelő funkciót látott volna el. /A megvalósulás során ez a súlypontozás megváltozott, az Egyetemi Néprajzi Intézet melletti kutatócsoport megszűnésével és a kutatók áthelyezésével a Néprajzi Múzeum vált a tulajdonképpeni központi intézménnyé./ A három intézmény /a Néprajzi Múzeum neve alatt a vidéki múzeumok is értődnek// munkáját az egyeztetett ötéves tervben rögzített gyűjtő- és feldolgozó feladatok határozták meg. Az első ötéves terv abból a felismerésből indult ki, hogy bár a néprajztudomány fejlődésének több mint 100 éve alatt hatalmas mennyiségű tudásanyag halmozódott fel, ismereteink - a tervszerű munka hiánya miatt - mégis hézagosak és rendszertelenek. Ugyanakkor a rendelkezésre álló adatmennyiség sem felel meg sokszor a marxista tudományosság követelményeinek; gyakran csak leírásokkal és nem elemzésekkel van dolgunk, s a leírások sem történetileg, sem a kultúra egészéhez való kapcsolódásukat illetően nem kielégítőek. Az alapvető, a néprajztudomány tárgyából következő célkitűzés megvalósításához, azaz a magyar parasztság kulturájának megismeréséhez, történeti fejlődésének felvázolásához, táji differenciáltságának, genetikus kapcsolatainak, történeti rétegeinek megállapításához az adatgyűjtés és a részfeldolgozások mellett a tudomány egyes nagyobb területeinek monografikus feldolgozása szükséges. Mindezt részletesen és módszeresen az 1950 októberében megtartott síófoki konferencia dolgozta ki, részben módosítva az eredeti elképzeléseket. Az újabb elgondolás szerint a legfontosabb súlyponti problémák meg-

oldására munkaközösségeket, ill. munkacsoportokat kell alakítani, melyek minden, egy-egy adott szakterületen dolgozó kutatót - intézményétől függetlenül - egyesítenek. Az MTA Néprajzi Bizottsága a konferencia javaslata alapján 10 munkaközösséget és 9 munkacsoportot hozott létre. A munkaközösségek a következők voltak: 1. A földművelés és állattartás a feudalizmus és kapitalizmus időszakában /Tálas István/; 2. A magyar népművészet kialakulásának története /Kressz Mária/; 3. A magyar paraszttársadalom osztályainak kialakulása és fejlődése a feudalizmus felbomlásától a felszabadulásig /Kardos László/; 4. Rokonsági intézmények /Fél Edit/; 5. Munkásfolklór munkaközösség /Dégh Linda/; 6. Folklorisztikai munkaközösség /Ortutay Gyula/; 7. Magyar néphitkutató munkaközösség /Szendrey Ákos/; 8. Matyó munkaközösség /Barabás Jenő/; 9. Néprajzi lexikon munkaközösség /Gunda Béla/; 10. Egyetemes néprajzi munkaközösség /Vajda László/. A munkacsoportok a következők voltak: 1. Népzenei munkacsoport /Vargyas Lajos/; 2. Tánckutató munkacsoport /Morvay Péter/; 3. Építkezési munkacsoport /Vargha László/; 4. Települési munkacsoport /Barabás Jenő/; 5. Népi technikák munkacsoport /Szolnoky Lajos/; 6. Halászati munkacsoport /K. Kovács László/; 7. Táplálkozási munkacsoport /Morvay Judit/; 8. Népszokásokat vizsgáló munkacsoport /Manga János/; 9. Bibliográfiai munkacsoport /Sándor István/.

A munkaközösségek és munkacsoportok munkájukat két ötéves tervre irányozták elő; a harmadik ötéves tervben egy új Magyarság Néprajza formájában kerültek volna összegezésre a megindított munkák eredményei.

Bár az egyes munkaközösségek tevékenységének intenzitása és eredményessége eltérő volt, mégis megállapítható, hogy a munkavégzésnek ez a tervben rögzített, egyéni s egyuttal kollektív formája helyes kezdeményezésnek bizonyult. Különösen az anyagi kultúrával foglalkozó munkaközösségek és munkacsoportok mutatnak fel jelentős eredményeket; innen nőttek ki azok a monográfiák, melyek egy-egy termelési ág történeti-társadalmi szempontú feldolgozásával a későbbi szintézishez nyújtanak szilárd alapokat. Megemlíthetjük, hogy az egyetemi néprajzi intézetek a terv alapvető célkitűzéseit a szakdolgozati témák kijelölésében is érvényesítették, a különböző értékű szakdolgozatok megírásán tulmenően itt kapott egy-egy kutató indítást arra, hogy elhanyagolt területek szakértőjévé váljék. Az aspiránsi témák kijelölésénél hasonlóak voltak a szempontok.

Az anyaggyűjtés és előfeldolgozás első periódusa 1955-ben zárult le. Már ekkor felvetődtek az új Magyarság Néprajza koncepciójának kialakításával kapcsolatos kérdések. A Néprajzi Múzeumban tartott Magyarság Néprajza ankét lényegében létrehozta az elkészítendő mű vázát s évi terveinket ma is nagyjából az ekkor kialakított kategóriáknak megfelelően állítjuk össze.

Az időszakról tartott beszámolóink nem lenne teljes, ha figyelmen kívül hagynánk a Néprajzi Múzeum által létrehozott un. tiszigari munkaközösséget, mely egyuttal a kollektív munka lehetőségeinek kidolgozására is kísérletnek számított. Nem rajtunk mulott, hogy az itt végzett nagyszabású tevékenység nyomán megíródott monográfia csak az elmúlt évben került a kiadóhoz.

Az így megindult fejlődésben az 1956-os év súlyos törést okozott. A néprajz szervezeti kereteiben 1956 folyamán bekövetkezett személyi változások, majd a jórészt az MTA által finanszírozott munkaközösségek és munkacsoportok megszűnése s nem kis mértékben az ellenforradalom által okozott fellazulás évekre visszavetette az összefogott, tervszerű munkát. Mégis a tervezésben a régebbi koncepciók változatlanul érvényesültek és a munka, ha nem is összefogottan és egységes irányítás mellett, de az alapvető célok megvalósítása érdekében folyt. Az irányítás lehetőségei bizonyos mértékig az MTA Néprajzi Bizottsága rendelkezésére álló un. A-témák célhitelein keresztül adva voltak s ez lehetőséget nyújtott arra, hogy egyes területeken a munka tovább folyjék, sőt alapvető kérdések kimunkálására is sor kerüljön. Az A-témák közül különösen három kapcsolódott szorosan az új Magyarország Néprajza koncepciójához: a XV. század anyagi kulturája, a Magyar Néprajzi Atlasz és a Magyar Néprajzi Bibliográfia elnevezésűek. Az első kettő tudományos szükségletből adódott; a történeti források néprajzi szempontú feldolgozatlansága részint az egyes résztémák történeti, mélységű feldolgozását gátolta, ill. tette időtrabló feladattá, részint pedig arra törekedtünk, hogy ne csak egyes témák esetében adjunk fejlődéstörténetet, hanem az általános fejlődés szempontjából fontos korszakokról is metszetet nyujtsunk és ezzel összefüggéseiben mutassuk be a feltárt anyagot. A Magyar Néprajzi Atlasz vállalkozásánál a célkitűzés kettős: a 300 egynéhány kutatópont feldolgozásával lehetőség nyílik egyrészt a paraszti kultúra táji variációinak megismerésére, az etnikai csoportok határainak megrajzolására, másrészt ott, ahol az írásos vagy régészeti források hallgatnak, ezzel a sajátos etnográfiai módszerrel tárjuk fel genetikus kapcsolatokat, állapítsunk meg történeti rétegeket. A Magyar Néprajzi Bibliográfia köteteinek fontosságát nem kell külön hangsúlyoznom.

Az egységes munkavégzés megszervezése, az etnográfus kutatók összefogásának és az új Magyarország Néprajza elkészítésének a gyakorlati beindítása azonban 1962-ig váratott magára. A változást két egymástól független, de hatásaiban egymáshoz mégis kapcsolódó intézkedés hozta magával: az egyik a vidéki múzeumok tanácsi kezelésbe adása, a másik a tudományos főfeladatokat koordináló bizottság megalakítása volt. A tanácsi kezelésbe adás szükségessé tette a vidéki múzeumokban dolgozó etnográfus szakemberek munkájának irányítását, a témák egyeztetését stb., ezzel a feladattal a Múzeumi Főosztály a Néprajzi Múzeumot bízta meg, míg a 71. sz. főfeladatot koordináló bizottság ugyancsak a Néprajzi Múzeumot kérte fel a néprajztudomány területén az anyagi kultúra kutatások irányításával.

Egyidejűleg kezdődtek meg az új Magyarország Néprajza előkészítési és szervezési munkái is. Az MTA I. Osztálya az 1963-ban létesült Néprajzi Kutatócsoportot bízta meg a feladattal, majd 1965-ben a Néprajzi Múzeumot kérte fel az anyagi kulturát tárgyaló kötetek elkészítésére.

+

A Néprajzi Múzeum országos szakmai irányító tevékenységét rendszeresebben

és szervezettebben 1962 óta végzi, amióta a MM. Muzeyumi Főosztályától erre megbizást kapott, s a MTA 71. sz. Főfeladat Koordináló Bizottsága a Néprajzi Muzeyumot kérte fel az országban folyó anyagi kultura tárgyköru néprajzi kutatások koordinálására. Igy tehát a Néprajzi Muzeyum nemcsak a muzeumi területen folyó anyagi kultura kutatások irányítását látja el, de módjában van figyelemmel kísérni, sőt bizonyos fokig „kézben tartani” a más intézményekben /egyetemi intézetekben, az MTA Néprajzi Kutatócsoportjában stb./ folyó anyagi kultura vonatkozásu néprajzi kutatásokat is. A következőkben részletesebben csak a muzeumi területen folyó kutatások irányításáról, és általában a muzeumokban végzett néprajzi tevékenység irányításáról kívánunk szólni.

A Néprajzi Muzeyum konkrét célkitűzését ebben a vonatkozásban a következő négy pontban foglalhatjuk össze:

1. szakmailag összefogni a muzeumi terület néprajzosait, állandó és rendszeres szakmai tájékoztatásukról gondoskodni, amit a szervezett decentralizáció, a tanácsi kezelésbe átadás különösen fontossá tett;
2. a muzeumokban folyó néprajzi kutatásokat a magyar néprajz előtt álló nagy feladat, egy új néprajzi szintézis, a Magyarság Néprajza elkészítése érdekében összefogni, az erőket e közös cél megvalósítására összpontosítani, amit elsősorban az éves munkatervek központi koncepcióhoz igazodó, irányított összeállításával, valamint az e téren végzett munkák lehetőség szerinti ellenőrzésével igyekeztünk elérni;
3. szakmai és ideológiai megbeszéléseken, vitákon a muzeumi munkatársak továbbképzésének biztosítása; és
4. a muzeológiai tevékenység /tárgygyűjtés, nyilvántartás, raktározás, kiállítások/ irányítása, ellenőrzése, s e mellett széleskörű tapasztalatcsere biztosítása.

A fenti célkitűzések gyakorlati megvalósításával a Néprajzi Muzeyum soha sem mint „hatóság” járt el, hanem igyekezett a primus inter pares elv alapján a muzeumi terület néprajzi munkáját összefogni és irányítani. Meggyőződésünk és a gyakorlat is ezt bizonyította, hogy az országos muzeum és a vidéki muzeumok között a jelenlegi szervezeti keretben ez a legcélravezetőbb forma az irányítás megvalósítására. A lebonyolítás kerete az évi 3-4 /egyenként két-két napos/ szakmai tanácskozás volt, amelyek közül egyet, valamennyi néprajzos muzeológus számára Budapesten a Néprajzi Muzeyumban tartottunk, a többit pedig két csoportban /Dunántuliaknak és a Dunától keletre dolgozóknak külön-külön/ minden alkalommal más-más vidéki muzeumban.

1. Fentebb említett célkitűzéseink első pontját, vagyis a muzeumi terület néprajzosainak szakmai összefogását elsősorban ezekkel a rendszeres - nagyjából negyedévenkénti - találkozásokkal és megbeszélésekkel igyekeztünk elérni. Ezek az alkalmak egyszersmind módot adnak a tájékoztatásokra is: ki milyen munkán

dolgozik, hogyan áll a kutatásaival, milyen jelentősebb vállalkozásba kezdett, stb. Az anyagi kultúra kutatások területén végzett koordináló tevékenységünknek egyik eredménye volt, hogy a különböző intézményekben végzett és összehangolt évi terveket tematikus összesítésben közre tudtuk bocsájtani. Ebben 44 intézmény több mint 100 munkatársának néprajzi évi terve szerepelt, odakerült minden magyar néprajzos asztalára, s így minden munkatársunk áttekintést kapott az egész országban folyó néprajzi kutatási tevékenységről. Ezzel a kezdeményezésünkkel úgy érezzük, hogy részt ütöttünk a szakmai elszigetelődésen: a délnyugati határszélen tevékenykedő néprajzos tájékozott volt nemcsak arról, hogy milyen munka folyik a szomszéd megyében vagy az országos muzeumban, esetleg egyik-másik egyetemi tanszékünkön, de tudomást szerzett arról is, hogy mit - és bizonyos fokig azt is, hogy milyen intenzitással - kutatnak kollégái a legtávolabbi északkeleti országrészben. Ez a tematikusan összesített országos néprajzi terv ugyanakkor nagy segítséget jelentett számunkra, a koordináló, irányító intézmény számára is a következő évi munka- és tervelőkészítő megbeszélésekhez.

2. A tudományos kutatások központjába az elkészítendő új néprajzi szintézisnek, a magyarság Néprajzának az igényei kerültek. Ennek érdekében a Museumi Főosztállyal való megtárgyalás alapján az évi museumi tervek elkészítésének szempontjait és fő súlypontjait úgy határoztuk meg, hogy azok a Magyarság Néprajza előmunkálatait szolgálják. A Főosztály e központi koncepció érvényesítését az évi tervek készítéséhez utasításban adta ki a muzeumoknak. Ekkor került sor azokra a tájkonferenciákra, amelyeken a Főosztály tervkészítési utasítása szellemében összeállított egyéni museumi terveket beszéltük meg egyenként minden néprajzos museológussal. Ezek a megbeszélések nagyobb szakmai kollektiva előtt történtek: dunántúli, illetve a Dunától keletre dolgozó néprajzosok tanácskozásán. Így mód nyílott arra, hogy az egyes muzeumok, illetve néprajzos museológusok évi tervének végleges kialakítása és jóváhagyása előtt az egész kollektiva részvételével a központi koncepció szellemében esetleges változtatásokat javasoljunk, illetve kérjünk egyes munkatársainktól, és valóban a legfontosabb kutatási feladatokra összpontosítsunk az erőket. Némely esetben a jelenlevő kollektiva is segítségünkre volt abban, hogy egyik-másik munkatársunkat meggyőzzük bizonyos tervmunkák vállalására, illetve ezek helyett a nem legsürgősebbek elhagyására. Az így elkészült éves munkatervekben messzemenően érvényesült tehát a központi koncepció, a kollektív kialakítás révén mindenki sajátmagának is érezhette, s a Főosztályra befutó munkaterveken már lényegében nem kellett változtatni.

Szükséges volt azonban a tervmunkák előrehaladását is figyelemmel kíséreni, lehetőség szerint a megvalósítást ellenőrizni. Ezt is tájkonferenciáinkon végeztük. A résztvevő munkatársak itt a kollektiva előtt részletesen ismertették az egyes tervtételekkel kapcsolatos munkáik állását: beszámoltak gyűjtéseik tapasztalatáról, feldolgozásaik állásáról, eredményeiről. A jelenlevők kérdéseket tettek fel, vagy ismereteikkel kiegészítették a kis „beszámolókat”, s így nemcsak tájékoztatást kaptunk a végzett munkákról, hanem a résztvevők szakmai ismereteiket is bővíthették. Egy ilyen nagyszámu szakmai kollektiva előtt érthetően mindenki igyekezett tartalmas beszámolót adni. - Egyes elkészült tanulmá-

nyokat külön részletes megvitatásra tűztünk ki tájkonferenciáinkon. Ilyenkor nemcsak a tanulmány eredményeit tettük vita tárgyává, hanem különösen feldolgozási módszerét.

3. A szakmai-ideológiai továbbképzésre a Néprajzi Múzeum szakköreit használtuk fel, aminek az üléseire rendszeresen meghívtuk vidéken dolgozó munkatársainkat is. Évenként egy-egy összetartozó témacsoportot tűztünk ki a szakkörök vitáinak tárgyául. 1963-ban az ideológiai továbbképzés anyagában az MSzMP VIII. Kongresszusának több ülésen való feldolgozása szerepelt, valamint a magyarországi kapitalizmus fejlődésének a kérdéseivel foglalkoztunk. 1964-ben a szakkörök üléseinek központi témája a tárgyi néprajzi kutatás és a néprajzi tárgygyűjtés kereteinek, más tudományágak felé való határainak a tisztázása volt. 1965-ben az agrártörténetnek /és általában a történettudománynak/, a szociológiának, a történeti statisztikának a magyar parasztság vizsgálatában elért új eredményeit, valamint módszereit állítottuk a szakköri viták középpontjába. Ez évben pedig a rokontudományok területéről felkért előadók vitaindító előadásai-val szélesítjük a néprajzos muzeológusoknak a társadalmi-történeti tudományok együttműködésében való részvételét, és új kutatási módszerek megvitatására adunk alkalmat szakköri vitáinkkal.

4. A muzeológiai munka irányításánál különösen fontos szerepet játszott a tárgygyűjtés elvi és gyakorlati kérdéseinek tisztázása. Ezt segíti elő a Néprajzi Múzeum Évkönyvében, a Néprajzi Értesítőben 1961 óta rendszeresen megjelenő összeállítás, a Néprajzi Múzeum évi tárgygyűjtéséről készült részletes beszámoló, ami a gyarapodást nemcsak mennyiségileg ismerteti, de kiemeli egyes tárgyak és együttesek jelentőségét, indokolja muzeumba gyűjtésük okát. Minden tájkonferenciánkon külön programpont volt a helyi néprajzi gyűjtemény megismerése. Itt a házigazda muzeológus bemutatta tárgygyűjtését, indokolta az egyes objektumok muzeumba kerülését. Ugyanakkor a tárgyak raktározásának, kezelésének a módját is megismertük. Az anyag bemutatásánál, ismertetésénél 15-20-25 másik szakember is jelen volt, ezek nézték, bírálták a gyűjtést, a raktári kezelést és elhelyezést. Az éppen házigazda muzeológus munkásságáról így „közvélemény” alakult ki, ami talán még nagyobb súlyú is, mint egy átlagos hivatalos ellenőrzés véleménye. És amikor ennyi szakember „ellepi” a néprajzi raktárt, bizony nem marad ismeretlen a végzett munkának sem az értéke, sem a hiányossága. Ugyanakkor ez a kollektív „ellenőrzés” egyuttal tapasztalatcsere is volt, amiből a résztvevők, akik munkásságának megtekintésére majd egy következő tájkonferencián került sor, igen sokat tanulhattak. Ahol példás rendet és kiemelkedő tárgygyűjtőtevékenységet tapasztaltunk, ott javaslatot tettünk a Múzeumi Főosztálynak arra, hogy részesítse írásbeli dicséretben a muzeumot, illetve a gyűjtő néprajzost.

Ugyanígy megtekintettük a tárgyi- és archivális anyag nyilvántartását is minden meglátogatott muzeumban, megnéztük a leltárkönyveket, beleolvastunk a leltárcédulákba, tanulmányoztuk az utalozási rendszert stb. Az itt látottak és a hozzáfűzött megjegyzések valamennyi résztvevő számára igen hasznos volt, véleményünk és ugyanakkor munkatársaink véleménye szerint is.

Hasonlóképpen kollektíven megnéztük a vendégfogadó muzeum kiállításait is, igen részletesen a néprajzi kiállítást, amit utána megvitattunk szakmai, népművelési és esztétikai szempontból egyaránt.

Nemcsak a végzett munkát igyekeztünk megismerni, értékelni és ezekből tanulni, de előre gondolva távlati terveket is állítottunk össze. Így pl. elkészítettük a különböző kisiparok, pontosabban ezek teljes műhelyegyütteseinek országos gyűjtési tervét. Nem volna értelme annak, hogy minden muzeum minden mesterség teljes műhelyegyüttesét megszerezze. Sem anyagi erőnk, sem a raktárak korlátozott befogadóképessége nem tenné ezt lehetővé, de nincs is rá szükség, mivel a céhes ipar szerszámai és eszközanyaga lényegében azonos országszerte. Éppen ezért felmérést végeztünk, hogy az egyes muzeumok gyűjteményeiben mennyire teljes műhelyegyüttesei vannak az egyes mesterségeknek. Így megállapítottunk négy kategóriát: teljes /100 %-os/ műhelyegyüttesek, kis kiegészítéssel teljessé tehető, félig mondhatók teljesnek, és csak egyes darabok vannak. Ezen az alapon áttekintve az ország muzeumi gyűjteményeit, kidolgoztuk a kisiparok gyűjtési tervét. Ha egy mesterségből 5 teljes műhely már közgyűjteményben van, annak a további gyűjtését nem szorgalmazzuk. Ha 5-nél kevesebb van, vagy egyáltalában nincs valamelyik mesterségből teljes műhelyünk, azt annál a muzeumnál gyűjtetjük, amelyeknek, illetve amelyeknek már kis kiegészítéssel teljessé tehető anyaguk van. Így, országos méretekben gondolkozva és tervezve, anyagi és szellemi erőnkkel, nem utolsó sorban a raktári hellyel okosabban tudunk gazdálkodni.

Hasonlóképpen országos áttekintés alapján dolgoztuk ki vidéki kollégáinkkal együtt az elkövetkezendő évek néprajzi kiállításainak tematikáját, hogy azok önmagukban is reprezentálják a táj kulturáját, ugyanakkor azonban egy nagyobb országos muzeumi kiállításhálózat szerves részei is legyenek. E törekvésünkről az Igazgatói Tanácsülés résztvevői nyilván már tájékozottak a Muzeumi Közlemények cikke alapján.

Ennyit talán a multról, eddig végzett közös munkánkról. Tudjuk, hogy sok hiányossága is volt ennek a munkának, de az eltelt három évet az utkeresés idejének is kell tekintenünk. Mégis úgy érezzük, hogy a szervezeti decentralizálás ellenére szoros, jó kapcsolatot tudunk fenntartani vidéken dolgozó munkatársainkkal, és nem volt egészen eredménytelen e téren kifejtett irányító tevékenységünk. Az elkövetkező években azonban ezt a kapcsolatot még szorosabbra kell vonnunk, ha a ránk háruló feladatokat teljesíteni akarjuk. A MTA a Néprajzi Muzeumot bizta meg a mult év végén a már előzőekben is említett új néprajzi szintézis, a Magyarság Néprajza anyagi kulturát tárgyaló köteteinek elkészítésével. E munka megvalósítása csakis úgy képzelhető el öt év alatt, ha abból minden munkatársunk kiveszi a részét. A speciális feladatnak megfelelően, most, amikor már nem általános előkészítés, hanem a konkrét kidolgozás áll előtérben, bővíteni kell az eddig fenntartott keretet: a táji csoportok szerinti szervezeti forma mellé ki kell alakítani a tematikus összeállítású munkaközösségekben való munkavégzés legcélszerűbb formáját is. Az anyagi kulturát tárgyaló kötetek részletes programterve ezekben a napokban készül el, s itt minden nagyobb feje-

zet kimunkálására szükségesnek látszik egy-egy kisebb-nagyobb munkaközösség életre hívása, amelyeknél nagymértékben számítunk valamennyi budapesti és vidéki munkatársunk közreműködésére. A Néprajzi Múzeum országos szakmai irányító tevékenységét ez a nagyarányú vállalkozás új feladattal bővíti, de úgy érezzük, hogy mind az objektív mind pedig a szubjektív feltételek esetünkben adva vannak a jó eredmény eléréséhez.

+

Beszámolóinkban nem ok nélkül helyeztük a hangsúlyt a szervezeti kérdések ismertetésére, a módszerek bemutatására. Az a meggyőződésünk ugyanis, hogy a tudományos munka produktivitását a megfelelő szervezeti formák jelentősen megnövelik és a jól szervezett tudományos munka a pénzügyi fedezet racionálisabb felhasználását is elősegíti. Magyarországon ezeknek a kérdéseknek csak újabban kezdenek figyelmet szentelni és egy időnek még el kell telnie, amíg az ezen a téren folyó vizsgálatok eredményei a gyakorlatban is megmutatkoznak. Talán nem túlzás azt állítanunk, hogy a hatékony tudományos organizáció, nem is a távoli jövőben, egy-egy szakterület számára a nemzetközi tudományos életben való fennmaradás egyik alapvető kérdésévé válik. Ez a felismerés a technikai-műszaki tudományokban már tért hódított, a társadalomtudományoknál azonban úgy tűnik, mintha a probléma még fel sem vetődött volna. Példaként akár a muzeumi terület egyes tudományágainak szervezését, akár a magyar muzeumok nem megfelelő szervezeti felépítését említhetnénk, ennek tárgyalása azonban most nem feladatunk.

Ehelyett inkább arra kívánunk rámutatni, hogy a tudományos munka mai specializáltsága, a felhalmozott hatalmas anyag, a nagy számban megjelenő tudományos publikációk egyre reménytelenebbé teszik az áttekintést nemcsak az egész szakmában, hanem annak egyes ágaiban is. A magyar néprajztudományban érvényesülő új elgondolások, melyeket röviden úgy foglалhatnánk össze, mint kísérletet a magyar népi kultúrát európai, sőt eurázsiai összefüggéseiben vizsgálni, egyre sürgetőbbé teszik az ilyen áttekintéshez szükséges tudományos adat- és tárgytömeg központi rendszerezését. De ne menjünk ilyen messzire, az új Magyarországi Néprajzának az elkészítéséhez is szükséges, hogy az eddig felhalmozott anyag hozzáférhető legyen, nemcsak a feldolgozás miatt, hanem azért is, hogy ne gyűjtünk fel olyan anyagot, melynek jó gyűjtése adattárainkban vagy raktárainkban már megtalálható. A Néprajzi Múzeum ezért az új Magyarországi Néprajza elkészítéséhez, de általában a magyarországi néprajzi kutatás produktivitásának növeléséhez alapvető fontosságú előfeltételének tekinti a muzeumokban őrzött anyag szakszerű és sokoldalú feltárását és az erre irányuló munkát adattárában, tárgyi gyűjteményében és könyvtárában évekkal ezelőtt már megkezdte. A munka e három területen egységes szempontok szerint folyik /példának említhetjük, hogy a szakkatalógusok nagyobb kategóriái az adattári anyagban, tehát kéziratos, fénykép, rajz-festmény, nyomat, diaposzitiv gyűjteményekben, a tárgyi gyűjteményeknél és a könyvtári katalógusban azonosak/ és kívánatos lenne, hogy a vidéki muzeumok néprajzi gyűjteményei anyaguk feldolgozásánál, ill. katalógusaik készítésénél hasonló szempontok szerint járjanak el. Éppen az említett muzeumszervezeti problémákból folyik, hogy ez a munka - un. középkegerek kis száma miatt -

jelenleg nagyobb részben csak a változó összegű hitelekkel folyhat, ami nehezé teszi a hosszabb tervezést. Talán nem tévedünk azonban, ha úgy gondoljuk, hogy a muzeumi terület fejlesztésére vonatkozó távlati tervekben az ilyen jellegű, egyre inkább lényegessé váló szervezeti problémák megoldása sem várat sokáig magára.

Bodrogi Tibor - Szolnoky Lajos

A MAGYAR MUZEUMOK NÉPMŰVELÉSI MUNKÁJA

1961-1965

A II. ötéves terv elején megvizsgáltuk a magyar muzeumok népművelési munkájának helyzetét. Az eredmények összefoglalását az MSzMP Agit. Prop. Bizottsága 1961. október 29-én tárgyalta és több olyan utmutatást adott, amelyeket az öt év alatt igyekeztünk megvalósítani. Felhívták figyelmünket a régészeti és néprajzi kiállítások egy részénél megnyilvánuló szűk, szakmai jelleg felszámolására és arra, hogy a kiállítások rendezésekor fokozottabban vegyük tekintetbe az átlagos muzeumlátogatók igényeit. Az irányelvek között szerepelt az az alapvető követelmény, hogy a muzeumok állandó kiállításai sorában az ujkor és legújabbkor története is foglalja el méltó helyét. Az új- és legújabbkori történeti kiállítások középpontjába a munkásosztály és parasztság forradalmi hagyományainak ábrázolását kell állítani. Türekedjünk arra, hogy a vidéki muzeumok a jelenlegi helyzetben is minél több műszaki tárgy kiállítást rendezzenek, e kiállításokon mutassák be a műszaki fejlődés legfontosabb eredményeit, az adott vidék nagyobb üzemeinek fejlődését, működését.

Az elvégzendő feladatok közé sorolták a megyeszékhelyek új állandó kiállítással történő ellátását, az időszaki és vándorkiállítások tematikai összetételének megváltoztatását. Ez utóbbit oly módon, hogy ezek között minél nagyobb számmal szerepeljenek a magyar történelem és a nemzetközi viszonyok alakulásának mozgósító hatású témái.

A kiállítások népművelési hasznosításával kapcsolatban a tárlatvezetésekre, az iskolai látogatások tervszerűbbé tételére hívták fel figyelmünket.

A fenti szempontok gondos tanulmányozásával és azok gyakorlati alkalmazásával a II. ötéves tervben sokat tettünk a muzeumi munka megjavítására.

A Muzeumi Főosztályon végrehajtott szervezeti változtatások után az ujonnan alakult Tudományos és Népművelési Osztály feladata lett a muzeumi népművelési munka elvi és gyakorlati problémáinak irányítása.

Erőfeszítéseink középpontjában a kiállítások álltak. Ezeket tekintettük a muzeumi népművelés sajátos és legfontosabb eszközeinek. Ezentul felkaroltunk és ma is elősegítünk minden olyan új formát, mely a szocialista tudat formálása, az általános műveltség emelése során, elsősorban a muzeumok segítségével oldható meg.

Az állandó kiállítások vonatkozásában, általában teljesítettük azt a feladatot, hogy a főváros és a megyeszékhelyek nagy muzeumait, tartalmilag új, kivitelében művészi és színvonalas kiállításokkal lássuk el. A Nemzeti, Szépművészeti, a Természettudományi, az Iparművészeti, az Irodalmi, a Mezőgazdasági Múzeum, a Magyar Nemzeti Galéria kiállításai komoly tényezői a főváros népművelésének. Az öt év folyamán az alábbi megyeszékhelyeken nyitottunk állandó kiállításokat: Debrecen, Békéscsaba, Szolnok, Szeged, Miskolc, Kecskemét, Székesfehérvár, Szekszárd, Pécs, Győr, Veszprém, Szombathely, Eger, Zalaegerszeg. Néhány megyeszékhelyen helyi okok miatt elmaradt az új kiállítás rendezése, de ezek helyett a megye más városaiban készítettünk állandó kiállítást /Kőszeg, Sopron, Nagykanizsa, Tata, Jászberény, Nyírbátor, Tokaj, Szentendre, Vác, Mohács, Szentes, Gyula, Lillafüred, stb./.

A mennyiségi eredményekkel elégedettek lehetünk ugyan, de a rohamunkából eredő hiányosságokat nem minden esetben tudtuk elkerülni. A marxista-leninista világnézet tükröződik a kiállítások többségében. Itt-ott azonban fellelhető a pozitívista tárgybemutató káros öröksége. Sokat tettünk annak érdekében, hogy a művészi és technikai megoldások a mondanivaló jobb megértését segítsék elő, de az öncélú művészkedést mégsem tudtuk egészen száműzni. A tartalom és forma összehangolása a következő évek megoldandó feladatai közé tartozik.

Az ötéves terv során a kiállítások rendezésében négy alapvetően fontos téma került előtérbe.

A társadalomtudományi jellegű tudományos kutató- és feldolgozó munkákban és az erre alapuló kiállítások rendezésében kiemelt helyet biztosítottunk a korábban egyáltalán nem művelt legújabbkor történetének. /Munkás és parasztmozgalmak, a szocializmus építése./ A fejlesztés eredményeképpen ma már 20 egész és számos félállásos történész tevékenykedik a muzeumokban. A munka társadalmosítása során minden megyében létrehoztuk a Legújabbkori Történelmi Bizottságot, mely egyesíti mindazokat, akik a kutatásban tevélegesen részt akarnak venni. Mindez azt eredményezte, hogy a legtöbb megyében színvonalas emlékkiállításokat rendeztek a felszabadulás 20. éves évfordulójára.

A helyi adottságok figyelembevételével az újonnan rendezett állandó kiállítások napjainkig mutatják be az egyes megyék, városok történetét. /Debrecen, Szolnok, Miskolc, Jászberény, Békéscsaba, Győr, Kőszeg, Kiskunhalas, Kecskemét, Nagykanizsa, Vác, Zalaegerszeg, stb./ Ezek a kiállításrészecskék minden erőfeszítésünk ellenére is a régészeti, néprajzi kiállításokhoz viszonyítva szürkék, kevés bennük a jellegzetes tárgy, tulteng a papír, fénykép, dekoráció. Abból a hatalmas hátrányból, melyet a több mint egy évszázada művelt muzeumi tudomány-

ágakkal szemben a legujabbkor történetének a kiállítások rendezése területén is be kell hoznia, még csak néhány lépést tettünk meg.

A természettudományos műveltség terjesztésében jelentős szerepet játszanak a fővárosban a Természettudományi Múzeum 1961-től megnyitott kiállításai. A Föld és élet keletkezése, Az ember származása, Az ásványok és kőzetek világa, Magyarország állatvilága az iskolai oktatásnak és a népművelésnek egyaránt fontos segítségei. A magyar múzeumok különleges fejlődése következtében a vidéki múzeumokban alig találunk természettudományi gyűjteményeket. Ennek ellenére mindent elkövetünk, hogy a természettudományos világnézet vidéki városaink múzeumi kiállításain keresztül is hathasson. A budapesti Természettudományi Múzeum segítségével néhány vidéki városban /Szeged, Győr, Szombathely, stb./ hoztunk létre természettudományi kiállításokat, néhány helyen pedig most készítjük azokat elő. /Pl. Mosonmagyaróvár, Pécs, Gyöngyös./ Az itt mutatkozó hiányt időszaki és vándorkiállításokkal igyekeztünk pótolni, de még így is elmaradtunk más múzeumi tudományágak anyagából rendezett kiállításoktól, s ha e téren a közeljövőben nem történik sürgős intézkedés, a már meglévő vidéki gyűjtemények fenntartása is veszélybe kerül.

Szeretnénk a jövőben olyan helyeken is természettudományi kiállítást rendezni központi segítséggel, ahol nincs e tudományszaknak kutatója, de érdekes jellegzetes élővilága hasznos ismeretanyagot nyújt a látogatóknak.

Az esztétikai nevelés területén a művészeti kiállítások nagy számával komoly eredményeket értünk el. A három nagy országos művészeti múzeum /Szépművészeti, Iparművészeti Múzeum, Magyar Nemzeti Galéria/ állandó és időszaki kiállításai a legnagyobb tömegmunkát végezte az elmúlt évek során. Nemcsak a fővárosban, hanem a vidéken is rendeztek kiállításokat és rendszeresen közösen szereztek anyagot. Számos vidéki múzeum mellett /Szolnok, Szeged, Győr, Pécs, Hódmezővásárhely, Székesfehérvár, Debrecen, stb./ az utóbbi években képtárak alakultak, melyek nemcsak a múlt alkotásait mutatják be, hanem egyre inkább a helyi képzőművészeti életet reprezentálják. Képzőművészeti kiállításaink súlyos fogyatékosága: keveset tesznek annak érdekében, hogy az átlaglátogatót a művek élvezetéhez hozzásegítsék. A tárlatot látogató új közönség az esztétikai élvezeten túl tanulni is kíván a látottakból. Éppen ezért, olyan didaktikus vándorképzőművészeti kiállítások sorozatát tervezzük, melyek a legfontosabb alapismerteket tárják a látogatók elé. Az első ilyen kiállítás már el is készült.

A magyar múzeumok érdeklődéséből hazánkban teljesen kimaradt a technikatörténet. 1964 évben a Műszaki Emlékeket Nyilvántartó és Gyűjtő Csoport olyan új, korszerű raktárpületet kapott, melyben kiállításokat is tud rendezni. 1965 őszén megnyitotta első kiállítását: 20 év magyar találmányai címmel. Megnyitotta a Közlekedési Múzeum is, mely a felszabadulás óta érezhetően hiányzik múzeumaink közül. Az elmúlt öt éves terv folyamán néhány kisebb technikatörténeti kiállítás nyílt meg /pl. Kluge-féle kékfestő üzem Pápa, Herendi Gyár-történeti Kiállítás, stb./.

Az időszaki és vándorkiállítás a muzeumi népművelés legmozgékonyabb formája, melynek segítségével a lakosság legszélesebb rétegeihez el tudunk jutni, mert ezeket a muzeumokon kívül is meg lehet rendezni. Az ilyen jellegű kiállítások száma állandóan emelkedő tendenciát mutat. Az utóbbi években a kiállítások tematikájában bizonyos helyes eltolódás tapasztalható. A korábban csaknem teljesen képzőművészeti jellegű kiállítások mellett egyre nő a természettudományi, legújabbkori, néprajzi kiállítások száma, bár ezek tartalmilag még nem kimunkáltak és azt sem állíthatjuk, hogy a témaválasztáskor a közönség igénye és a muzeumok adta ezernyi lehetőség találkozott volna. Az utóbbi években a vándorkiállítások eljutottak a vidéki iskolákba, művelődési házakba, klubokba. Az újabb vándorkiállítások közül megemlíthető: az élővilág fejlődéstörténete, természet és vadontermő gyógynövények, védj a hasznos állatainkat, a technikatörténeti jellegűek közül: a magyarországi hidak története, vaskohászatunk fejlődésének története, az alumínium története o. kiállítás. Sajnálatos azonban, hogy a használható vándorkiállítások száma 1965 végén csak 23 volt, szemben az előző évi 26-29-cel. A vándorkiállítások falura való eljuttatásának tendenciája érvényesült az 1965 évi Muzeumi Hónap alkalmával, amikor a kiállítások 35 %-át a muzeum falain kívül nyitották meg. Örvendetes, hogy ma már nemcsak a központi vándorkiállítások járják az országot, hanem egyes megyei muzeumi igazgatóságok is készítettek ilyeneket. Így pl. Baranya megyében, Szolnok megyében, de más megyékben is számos ilyen kezdeményezést láthattunk.

A muzeumi népművelési munka állandó növekedése jól lemérhető a statisztikai adatokon is. 1951-ben csak 217 kiállítás volt az összes magyar muzeumokban. Ez a szám 1955-re 505-re emelkedett, 1960-ban 816 már az összes kiállítások száma. Az utóbbi évek statisztikája az alábbi eredményeket mutatja:

A muzeumi kiállítások száma

	Budapest állandó	Vidék	Budapest időszaki és vándor	Vidék	Összesen
1962	59	262	184	717	1.222
1963	69	278	138	698	1.183
1964	69	294	129	715	1.207
1965	76	235	146	620	1.077

Az a tény, hogy a vidéki muzeumok lényegesen több időszaki és vándorkiállítást mutatnak be, megmutatkozik a látogatók számának növekedésében is. A vidéki muzeumok látogatottsága sokkal erőteljesebben növekszik, mint a fővárosi muzeumoké. A muzeumok látogatottsága az utóbbi másfél évtized alatt ugrásszerűen emelkedett. 1949-ben 672.600, 1955-ben 2,171.400, 1958-ban 2,767.137, ez volt az első év, amikor a vidéki muzeumok /1,638.981/ megelőzték a fővárosi muzeumokat /1,135.156/. Ettől az időtől kezdve a vidék és a főváros között a muzeumlátogatók számának emelkedésében egyre nagyobb a különbség.

A múzeumok látogatottsága

Év	Budapest	Vidék	Összesen
1960	1,467.085	2,183.217	3,650.302
1961	2,221.878	2,239.105	4,460.983
1962	1,777.489	2,604.258	4,381.747
1963	1,549.726	2,916.471	4,466.197
1964	1,747.880	3,372.847	5,120.727
1965	2,038.355	3,575.757	5,614.112

A kiállítások rendezése a kérdésnek csak egyik oldala. Ezen túl gondoskodni kell azok népművelési hasznosításáról is. Ezen a téren eredményeink a fentieknél sokkal szerényebbek. A múzeológusoknak számos egyéb elfoglaltságuk mellett viszonylag kevés idejük jut a tárlatvezetésekre és előadásokra. A magyar múzeumokban egyetlen egy népművelő sem dolgozik /nem számíthatjuk ide az országos múzeumok két propagandistáját/, míg más országokban /pl. Szovjetunió, Lengyelország/ a nagy múzeumokban egész osztályok látják el a népművelés munkáját. A jövőben a népművelés hatékonyságának kiterjesztése érdekében feltétlenül szükség van olyan népművelőkre, akik a múzeológia kérdéseiben is otthon vannak.

A kiállítások hatását a tárlatvezetések nagymértékben emelik. Ezen a területen is jelentős növekedésről számolhatunk be. 1955-ben 23.000 tárlatvezetésből 19.000-et vidéken tartottak, míg 1960-ban a 32.000-ból több mint 29.000 esett vidékre.

Tárlatvezetések

Év	Budapest	Vidék	Összesen
1962	7.694	23.113	30.807
1963	3.022	21.126	24.148
1964	3.378	28.196	31.574
1965	3.857	34.592	38.449

Bármilyen magas is a tárlatvezetések száma múzeumainkban, ez csak kb. a látogatók 15 %-ára terjed ki. A látogatók rohamos növekedésével nem emelkedik együtt a tárlatvezetések száma, Nem lehetünk megelégedve ezek színvonalával sem, mert a tárlatvezetések nagyobb részét teremőrök tartják. Az egész országban mindössze 2-3 tárlatvezető működik.

Az igényesebb látogatók, akiknek száma állandóan növekszik, a múzeumi kiállítást bővebben magyarázó kiadványokat, emlékeztető katalógusokat szeretnének hazavinni. Sajnos ezt a kívánságot nem tudtuk megfelelőképpen kielégíteni. Sok

állandó kiállításához semmiféle nyomtatott anyag sincsen. A fővárosi muzeumok esetében a költségvetési korlátozások következtében a helyzet évről-évre rosszabbodik. A megyei muzeumok ha rendelkeznének anyagi lehetőséggel, a nyomdahiány odázza el az ilyen kiadványok megjelentetését.

Új igény jelentkezik kiállításainkon a ma már tíz- és százazrekben mérhető külföldi látogatók részéről, akik a vezetőkön, katalógusokon át értenék meg azokat és akik a külföldi kiállításokon megszokták, hogy katalógussal nézzék végig az anyagot. Erre egyáltalán nem vagyunk felkészülve, anyagi lehetőségeink pedig egyelőre nem engedik meg, hogy idegennyelvű népszerű kiadványokra gondolhassunk. Különböző szervekkel folytatott, áthidaló megoldást kereső tárgyalásaink kevés eredménnyel jártak, vagy nem tudtuk a lehetőségeket jól felhasználni.

Kiállításainknak az általános és középiskolai tantervbe való beiktatására már tettünk javaslatot. Kétségtelen, hogy sok tanár tart órát a muzeumokban, de az általános tapasztalat mégis az, hogy az iskolák muzeumlátogatása formális és sok hasznot a tanulók számára nem hoz. Most összegezzük az iskola és muzeum kapcsolatára vonatkozó javaslatokat és azt hathatós intézkedés megtételére a Művelődésügyi Minisztérium vezetői elé terjesztjük.

Többet kell törődnünk a Balaton-környékének, de általában az üdülőhelyeknek nivós muzeumi kiállításokkal való ellátásával.

A statisztikai adatok azt mutatják, hogy az üdülőhelyeken megfelelő kiállítás esetén nagy látogatásra lehet számítani. Érdekes időszaki kiállítással az állandó kiállítások ismételt megtekintése is elérhető. A tihanyi kiállításnak 1965-ben 162.502 látogatója volt. De még kisebb muzeumok is komoly látogatottsággal dicsekedhetnek. Így pl. a balatonfüredi Jókai Emlékmúzeumot az elmúlt évben 49.773, a Kisfaludy Emlékmúzeumot Sümegen 66.642, a badacsonyi Szegei Róza Házát 32.780 látogató tekintette meg.

A budapesti muzeumok látogatóinak száma a múlt évben ismét meghaladta a kétmilliót. Ez elsősorban a művészeti muzeumok időszaki kiállításainak köszönhető. A Szépművészeti Múzeumban 1955-ben 116.256 volt a látogatók száma, míg 1965-ben 380.954, a Nemzeti Galériában 1960-ban 164.418, 1965-ben 238.155 látogató fordult meg. Az Iparművészeti Múzeum látogatóinak száma 1965-ben 114.910 volt. Sajnálatos azonban, hogy más muzeumoknál visszaesés tapasztalható. Pl. a Petőfi Irodalmi Múzeumban 1955-ben 46.798 látogató fordult meg, ez a szám évenként csökkenve 1965-ben csupán 28.231-et ért el. A Budapesti Történelmi Múzeumban 1960-ban 138.263, 1965-ben 90.062, a Mezőgazdasági Múzeumban 1960-ban 320.193, 1965-ben 235.885 volt a látogatók száma.

Vidéken különösen a Veszprém megyei muzeumok látogatottsága növekedett jelentős mértékben és 1965-ben meghaladta a 700 ezret. Örvedetes, hogy a Tolna megyei muzeumok kiállításait is egyre többen látogatják. 1960-ban 11.100 volt a látogatók száma, 1965-ben 24.730. A szolnoki muzeumnak 1960-ban 29.674, 1965-ben 56.570 látogatója volt. A jó példák mellett néhány vidéki muzeumban a láto-

gatók száma évek óta stagnál, vagy visszaesett. A kaposvári muzeumot 1960-ban 21.580, 1965-ben 20.031, a kecskeméti muzeumot 1960-ban 46.064, 1965-ben 14.463 látogató tekintette meg, igaz, hogy a muzeum hosszú ideig zárva volt, bár 1964-ben is csupán 15.423 volt a látogatók száma.

A második öt éves terv idején, 1962-ben rendezték meg az első Muzeumi Hónapot. 1962-ben 450.000, 1963-ban 620.000, 1964-ben 668.913, 1965-ben 638.000 látogatója volt a rendezvényeknek. A Muzeumi Hónap idején a hagyományos népművelési formákon kívül újak is jelentkeztek. Így egyre nagyobb sikerük van a muzeumi vetélkedőknek, melyek alapul szolgálnak most már a rádió és tv vetélkedőknek is.

A Muzeumi Hónapról évente megjelenő összefoglalások e népművelési forma eredményeit és hiányosságait részletesen tárgyalják. A Muzeumi Hónap eredményeit az öt éves terv során érte el és talán legfőbb értéke, hogy a muzeumokat a helyi népművelés résszé tette és a muzeológusok számára lehetőséget nyújtott, hogy jártasságot szerezzenek e munkában.

A muzeumok nagy számban tartottak tudományos és népszerűsítő előadásokat:

	Tudományos			Népszerűsítő			Tud. Össz.	Népsz. Össz.	Előad. Összesen
	Bpest	Vidék	Szakmuz.	Bpest	Vidék	Szakmuz.			
1961	211	117	-	710	605	-	328	1.315	1.643
1962	227	173	22	643	1.446	801	422	2.890	3.312
1963	242	140	29	741	1.251	1.186	411	3.178	3.589
1964	243	173	14	849	1.127	1.202	431	3.178	3.609
1965	200	189	29	930	1.097	100	418	2.127	2.545

Az adatok sok esetben bizonytalanok, mert egyes muzeumok jelentéseiben előadások és a tárlatvezetések néhol keverednek egymással. De még így is alkalmas ez az áttekintés annak megállapítására, hogy a budapesti országos muzeumok, létszámukhoz képest lényegesen több tudományos előadást tartanak, mint a vidéki vagy szakmuzeumok, ugyanakkor a vidéki és a szakmuzeumok sokkal kisebb tudományos létszámmal a népszerűsítő előadások területén az országos muzeumokat jelentősen megelőzik. Ebből világosan látszik, hogy legalábbis az előadások területén a vidéki muzeumok munkája számszerűen sokkal eredményesebb.

Tudjuk azt, hogy a tudományos és népszerűsítő dolgozatok számszerű összevetése nem mindig hozhat helyes eredményt, hiszen ugyanabba a kategóriába kerülhet egy nagyobb tudományos könyv és egy néhány lapos kis dolgozat vagy könyvismertetés. Ennek ellenére a számokból mégis bizonyos következtetéseket lehet levonni. Zárójelben jelzem, hogy az elkészült dolgozatok közül mennyi nem került az év folyamán kiadásra.

	Tudományos			Népszerűsítő			Tud. össz.	Népsz. össz.
	Bpest	Vidék	Szakmuz.	Bpest	Vidék	Szakmuz.		
1961	392 /343/	217 /141/	-	218 /58/	307 /48/	-	609	525
1962	361 /304/	251 /167/	47 /22/	249 /44/	457 /44/	19 /19/	659	725
1963	428 /257/	274 /247/	28 /27/	286 /93/	388 /75/	31 /2/	730	705
1964	470 /290/	241 /170/	66 /9/	315 /66/	336 /63/	55 /-/	777	706
1965	417 /277/	333 /209/	41 /4/	289 /65/	473 /24/	36 /4/	791	798

A tudományos és népművelő cikkek aránya nagyjából hasonló az előadásokéhoz. A vidéki múzeumok tudományos munkatársai összehasonlíthatatlanul több népszerűsítő cikket irnak, létszámuk arányában, mint a fővárosiak. Ez nemcsak azal magyarázható, hogy szívesebben végeznek ilyen munkát, hanem azzal is, hogy vidéken a napilapokban a muzeológusoknak több lehetőség adódik ilyen jellegű cikkek elhelyezésére.

Az elmúlt öt éves terv folyamán lényeges különbség alakult ki a saját és a tanácsi kezelésben lévő múzeumok publikációs lehetőségei között. A saját kezelésben lévő múzeumok kiadási költségvetése már három év óta minden évben csökken. Ezért a Nemzeti Galéria és a Legújabbkori Történelmi Múzeum évkönyvét csak két évenként tudjuk megjelentetni, míg a Petőfi Irodalmi Múzeum évkönyvét és a Művészettörténelmi Dokumentációs Csoport kiadványait ideiglenesen kénytelenek vagyunk szüneteltetni. A többi évkönyvben is bizonyos terjedelembeli korlátozásokat kellett életbeléptetni. Sajnálatos módon az utóbbi években kevesebbet tudtunk fordítani kiállítási katalógusok és vezetők elkészíttetésére is, pedig ezt a közönség egyre inkább hiányolja.

A tanácsi kezelésben lévő megyei múzeumok közül a második öt éves terv folyamán az alábbiak indítottak új évkönyv-sorozatot: Veszprém megye, Vas megye, Heves megye. Ezenkívül továbbra is kiadták évkönyveiket az alábbi megyék: Szabolcs-Szatmár megye, Hajdu-Bihar megye, Borsod megye, Csongrád megye, Fejér megye, Baranya megye, Győr megye. Valamennyi megyei múzeum ad ki különböző füzet-sorozatokat részben népművelési, részben tudományos tartalommal. Ezek közül kiemelkednek a Gyulai Füzetek, melyek azonban sajnálatosan az utóbbi évben nem jelentek meg.

1965-ben a Képzőművészeti Alap kiadói tevékenységének megszüntetésével a múzeumi terület kiadványainak gondozását a Múzeumi Ismeretterjesztő Központ vette át. E munka szabályozására már elkészítettük a miniszteri utasítás tervezetét és a társfőosztályokkal történő megállapodás után ez rövidesen meg is fog jelenni.

A muzeumi kiadványok száma a következőképpen alakul:

	Népművelési			Tudományos		
	főváros	vidék	összesen	főváros	vidék	összesen
1960	30	16	46	27	22	49
1961	17	15	32	20	16	36
1962	21	11	32	19	10	29
1963	28	11	39	21	12	33
1964	24	22	46	17	11	28
1965	21	31	52	29	24	53

A statisztikai adatok is bizonyítják, hogy a megyei tanácsok kezelésében lévő muzeumok ma már több népművelési kiadványt jelentetnek meg, mint a fővárosiak.

Nagyon nehéz áttekinthető értékelést adni a muzeumi kiadványok tartalmi problémáiról. Szinvisonaluk sem azonos. Egyes évkönyvek gondos és jó szerkesztésükkel, komoly tartalmukkal tűnnek ki, míg mások nem a kívánt nívón állnak. Egyes tanulmányokat tartalmilag nem kimunkáltak és nem odavalónak tartunk a Hajdu-Bihar megyei muzeumok legutóbbi évkönyvében. Előfordult, hogy a Nógrád megyei muzeumok füzeteinek egyik számát nem lehetett kiadni. Néhány megyei évkönyvet tulságosan felduzzasztanak.

A muzeumi kiadványok eszmei-tartalmi problémáinak tisztázására szolgált a Muzeumi Főosztály által az egyes megyékben megrendezett kiadványviták sora. Ilyen vitát rendeztünk Baranya, Fejér, Győr, Csongrád, Hajdu, Szabolcs, Borsod megyékben. A vitákon a kiadványok tartalmi és szerkesztési színvonalát vitattuk meg bevonva az országos muzeumok szakembereit, a helyi tudományos, népművelési és oktatási intézmények szakembereit. A tapasztalat azt mutatja, hogy az ilyen viták az irányítást végző tanácsok számára komoly segítséget jelentettek. A viták sorát a jövőben folytatni fogjuk.

A muzeumok munkatársai az elmúlt 5 év alatt komoly jártasságot szereztek a népművelési munkában. A számbeli eredmények a különböző kulturális szervek elismerése, a közönség mind nagyobb érdeklődése, további jó munkára köteleznek.

Béni Miklósné

A GYŐR – SOPRON MEGYEI MUZEUMOK KÖNYVTÁRI HÁLÓZATA

1./ Muzeumi szakkönyvtárak - muzeumi könyvtári hálózat

Muzeumi könyvtáraink életében fordulópontot jelentett 1949-ben a közgyűjtemények államosítása. Számottevő állománygyarapodás mellett ugyanis - főleg vidéken - ettől kezdve alakulnak át szakkönyvtárakká és tömörülnek hálózatba az eddig kézikönyvtárként, nem egységesen kezelt és tárolt muzeumi könyvgyűjtemények¹.

E folyamat jelenleg sem befejezett: az 1962-ben végrehajtott decentralizálás, a tanácsai kezelésbe adással létrehozott megyei muzeumi szervezetek a hálózati rendszer átalakítását teszik szükségessé. Új feladatokkal állunk szemben, melyeknek helyi vonatkozásait kívánja feltárni ez az összeállítás.

A muzeumi szakkönyvtárak feladatai általánosan

Más könyvtártípusokhoz viszonyítva eddig keveset hallottunk a muzeumi könyvtárak életéről. Az országos muzeumok könyvtárai ugyan jelentős dokumentációs tevékenységet fejtettek ki², de ritkán szerepeltek a sajtóban, a muzeumi kiadványokban.

Vitathatatlan, hogy a muzeumok népművelési és tudományos tevékenységéből közvetve, de közvetlenül is jelentős feladat hárul könyvtárainkra. Korlátozottan nyilvános jellegűek³, a szakembereknek nélkülözhetetlen segítséget nyújtanak, mely annál hathatósabb, minél alaposabb szakmai felkészültségük. E két tényező fokozásában jut kifejezésre a muzeumi könyvtárak célja és feladata⁴.

A megyei muzeumi könyvtári hálózat általános kérdései

A muzeumi /és művészeti/ könyvtári hálózat hivatalos megalakulása⁵ előtt is volt együttműködés könyvtáraink között⁶. Vélemények és javaslatok hangzottak el a kapcsolatok bővítésére is⁷. A muzeumi és művészeti könyvtári hálózat elkülönítése óta⁸ a Művelődésügyi Minisztérium Muzeumi Főosztálya közvetlenül irányítja könyvtárainkat⁹.

A Győr-Sopron megyei muzeumok szervezeti egységének kialakításában részfeladatként jelentkezik az egyes muzeumi könyvtárak összefogása. A győri Kántus János Múzeum, a soproni Liszt Ferenc Múzeum, a mosonmagyaróvári Hansági Múzeum és a kapuvári Rábaközi Múzeum könyvtárai között kívánunk szorosabb együttműködést teremteni. Így mintegy 30 ezer kötet szakkönyv és folyóirat feldolgozását, feltárását kívánjuk intenzívebben a muzeumi munkába állítani, s a további gyarapítást, fejlesztést összehangolni. A Győr-Sopron Megyei Muzeumi Szervezet központjának, a győri múzeumnak a könyvtára kapta feladatul a megyei muzeumi könyvtárak szakmai irányítását, a megyei muzeumi könyvtári hálózat megalakítását, melyre az alábbi tervezetet dolgozta ki.

Központi szakmai irányításu /koordinatív/ hálózat¹⁰ kialakítását tervezzük, melyben a központi könyvtár irányítása mellett az egyes tagkönyvtárak önállóak és vagyoniilag függetlenek.

A hálózat központi általános feladatai

Teendőinket az alábbi pontokba foglaljuk össze:¹¹

- a/ a tagkönyvtárak tanulmányozása, állományelemzések,
- b/ a könyvtárak kezelőinek szakmai képzése, irányítása,
- c/ egységes ügyvitel, munkamódszerek kialakítása és átadása, ellenőrzése a gyakorlatban. Központi nyilvántartások,
- d/ a hálózatba vonás tervszerinti előkészítése és
- e/ fokozatos megvalósítása.

2./ A Győr – Sopron megyei muzeumi szervezet könyvtárai

Xántus János Múzeum könyvtára, Győr

Alapját a Városi Múzeumnak az 1940-es évek elején gyűjtött, később háborus károkat szenvedett könyvanyaga képezte, melyhez 1949-ben kisebb gyűjteményeket kapcsoltak¹². Jelentősen gyarapították az OSZK központi duplumelosztásai. 1949-ben közölt sajtócikk¹³ 7000 kötetet említ, ennek jórésze azonban idegennyelvű szépirodalom volt. A múzeum ugyanabban az évben a bencés gimnáziumi múzeum gyűjteményével gyarapodott, könyvanyagot azonban innen nem kapott¹⁴.

A muzeumi gyűjtőkör elhatárolása után az 1950-es évek elején a szépirodalmi műveket minisztériumi utasításra kiselejtezték a könyvtárból és Budapestre szállították. Így 1958-ban a - főleg társadalomtudományok körébe tartozó - művek száma mintegy 4000 kötet volt.

Tervszerű fejlesztéssel elértük, hogy 1965. december 31-én 8400 kötet könyv és 4150 évfolyam folyóirat képezi a könyvtár állományát. Az anyag százalékos megoszlása hozzávetőlegesen a következő:

Általános művek	10
Filozófiai és ideológiai irodalom	10
Néprajz	15
Természettudományok	10
Művészetek	15
Helytörténet	10
Régészet, történelem	30 %

A társadalomtudományok körébe tartozó művek tulsulya jellemzi a könyvtárat, főgyűjtőkörét. Az idetartozó munkákat teljességre törekedve gyűjtjük. A muzeumi munka sokrétősége miatt azonban nem szorítkozhatunk kizárólag a társa-

dalomtudományokra. Az adódó mellékgyűjtőkörök területéről a legjelentősebb szakmunkákat szerezzük be. /Igy pl. technológiai műveket a restaurátor részére, biológiai szakkönyveket a természettudományi gyűjteményben, vagy művészeti munkákat a képzőművészeti anyagban dolgozók számára./

Állományunkat vásárlás, központi ellátmányok, ajándékok révén bővítjük, de igen jelentős a muzeum Arrabona évkönyvével és a Xántus János Muzeum Közleményei sorozattal folytatott nemzetközi és hazai cserénk. Ezuton évente mintegy 200-250 önálló művel és 300-350 évfolyam folyóirattal gyarapszik könyvtárunk. A cserével kapcsolatos külföldi levelezés iktatószámai évente meghaladják a négyszázastételszámot. Jelentős megtakarítást érünk el a devizagazdálkodás terén, mert csak olyan tudományos folyóiratokra vesszük igénybe a Művelődésügyi Minisztérium éves keretét, melyeket csere útján megszerezni nem tudunk¹⁵.

A könyvtárnak jelenleg főfoglalkozású dolgozója nincs, két fő könyvtáros napi 4 órás munkaidővel látja el az inspekciót is. 8-12-ig és 13-17 óráig tartunk olvasószolgálatot a muzeum dolgozói, tudományos kutatók, főiskolai hallgatók, középiskolások részére. Ennek során gyakran látunk el dokumentációs és fordítói feladatokat. Az egyes kutatási témákhoz témafigyelő dokumentáció készül az új szerzemények feldolgozásával párhuzamosan.

Szabályzatunknak megfelelően az állomány bizonyos részét térítvényen kölcsönözzük. A helybenolvasásra megfelelő körülményeket tudunk biztosítani, egyszerre mintegy 8-10 fő részére.

A könyvtár dolgozói könyvtárosi szakkiképzésben vettek részt, illetve részesülnek, alap és középfokon. A nemzetközi kiadványcserével kapcsolatos nyilvántartási és levelezési munkákat az egyéb könyvtári munkáktól elhatárolva, megosztva végzik, de ismerik egymás munkáját, szükség esetén tudják helyettesíteni vagy segíteni egymást.

A betűrendes és tárgyszavas szolgálati katalógusok az olvasók rendelkezésére állnak, eddig a teljes régészeti, történelmi, néprajzi és helytörténeti anyagot tartalmazza. A folyóiratok katalógizálása folyamatban van s mintegy 50 %-ban elkészült. Az 1966. évre tervezzük a címfelvételi munkák befejezését. - A helyi sajtó muzeumi vonatkozású közleményanyagáról sajtócikkbibliográfia és katalógus készült.

A muzeumi szakkönyvtárakban folyó munkák menetét és módszerét a Muzeumi Főosztály 1965-ben kiadott ügyrendi szabályzata határozza meg¹⁶. Működésünk egyes részletekben eltér a közművelődési könyvtárak gyakorlatától. E sajátosságok a muzeumi terület követelményeinek megfelelően alakultak ki. Pl. a muzeumi szakkönyvtárak ezidőszerint nem használják az Egyetemes Tizedes Osztályozást, nincs elterjedve a szakrendi betűjeles raktározás sem. Általában minden szakkönyvtárunk, - beleértve az országos muzeumok könyvtárait is, - saját gyakorlatának megfelelő raktári rendet alakított ki¹⁷.

A győri múzeum könyvtárában külön könyv- és külön folyóiratleltárkönyv használatos. A periodikákat elválasztjuk az önálló művektől. Kézikönyveket, segédkönyveket a gyakorlati használatnak megfelelően tárolunk. A helyismereti anyag külön gyűjteményt alkot, ugyancsak az általános muzeológiai irodalom, valamint a muzeális értékű régi kiadványok. Szakkönyveinket abban a csoportosításban tároljuk, ahogyan az állományösszetételnél megemlítettük.

Jelenleg a könyvek helyének meghatározására szám- és betűkombinációs jelzeteket használunk. További tapasztalatcserek és szaktanácsok útján kívánjuk a végleges és legcélszerűbb raktári rendet kialakítani létesítendő új könyvtárunkban.

A jelenlegi könyvtárhelyiségbe 1962 folyamán költöztünk, ez mintegy 8000 kötet tárolására alkalmas. Tekintve, hogy másik két muzeumi raktári helyiségben is kénytelenek vagyunk mintegy 5000 kötetet összezsúfolni, új, korszerű könyvtárrészleg létrehozását tervezzük az 1966. évben. A múzeumépület erre alkalmas részében kívánunk új olvasótermet, külön dolgozószobát és raktári helyiséget kialakítani, mely mintegy 40 ezer kötet befogadására lenne alkalmas és a következő 20-25 évre megoldaná a raktározási problémákat. Az eddigiek alapján ugyanis évente 1000-1200 könyvtári egység gyarapodásra számíthatunk. - Az olvasótermet egyben előadóteremként is kívánjuk hasznosítani, muzeumi ismeretterjesztő, vetítettképes előadások tartására, melybe a könyvtár is bekapcsolódhat.

Liszt Ferenc Múzeum könyvtára, Sopron

A múzeum épületében 1964-65-ben lezajlott tatarozási munkák során kapott végleges központi elhelyezést az addig szétszórtnak, dolgozószobákban kezelt könyvanyag. Egyelőre mintegy 50 %-át helyezték el az új helyiségben, a művészeti könyvek rendezését 1966-ra tervezik. Az állomány számszerű adatai 1965. december 31-én 7600 könyv és 1200 folyóirat. Az évi gyarapodás általában 5-600 könyvtári egység. Nemzetközi csere útján minimális mértékben /1965 folyamán 5 művel/ gyarapodik a könyvtár állománya.

A munkát egy fő könyvtáros napi 4 órai munkában látja el, aki alapfokú könyvtárosi képesítést szerzett, de további szakmai fejlődését meg kell oldani.

A könyvtár katalógusát újra kell szerkeszteni, a címléírásokat a szabvány szerint végezni.

A raktári rendet szakszerű csoportosítással, ezen belül pedig szerzők, illetve címszók betűrendjében próbálták megoldani.

A könyvtár jelenlegi elhelyezése megfelelő, fejlődése biztosított.

Hansági Múzeum könyvtára, Mosonmagyaróvár

Jelentős munka tekint vissza, s mint ilyen, egyedülálló megyénk muzeumi

könyvtárai között. Gazdag adattári és sajtócikkanyag dokumentálja multbeli működését. Keletkezése az alapító Sötér Ágost nevéhez fűződik. A két világháború között közművelődési könyvtár szerepét töltötte be a város életében, több-kevesebb sikerrel¹⁸. Szépirodalmi anyagát az 1950-es évek közepén minisztériumi rendelkezésre selejtezték, jelenleg 3700 könyv és 1600 folyóirat képezi állományát. Évi gyarapodása mintegy 200 könyvtári egység.

A könyvtári munkákat a muzeum 4 órás adminisztrátora végzi, aki a naprakész leltározást és a címfelvételt is ellátja. A katalógus nem szabványszerű ugyan, de használható. Raktározás szakcsoportok szerint történik, a folyóiratokat külön tárolják.

A könyvtár helyiségét 1957-ben alakították ki, melynek távlati fejlődése biztosítva van megfelelő könyvtári butorzat beszerzése esetén.

Rábaközi Muzeum könyvtára, Kapuvár

Az 1960-ban megnyitott muzeum könyvtára főleg ajándékok és duplumelosztás révén jött létre, tervszerű gyarapításáról csak 1963 óta, a muzeumnak a Megyei Szervezetbe történt bevonásától kezdve lehet beszélni. 1965. december 31-én állománya 1800 kötet volt, évi gyarapodása általában 300 egység.

A könyvtári munkát a muzeum 5.5 órás napi munkaidővel dolgozó adminisztrátora látja el, aki alapfokú könyvtárosi kiképzésben részesült. A címfelvételt társadalmi munkában végezték, a katalógust a szabvány előírásai szerint át kell írni. A raktári rendet szakcsoportok adják.

A szerény méretű gyűjtemény máris helyhiánnyal küzd, egyelőre a muzeum irodájában tárolják.

3./ Kezdeményezések a megyei muzeumi könyvtári hálózat kialakítására

A tanácsai kezelésbe adás előtt a megye muzeumai egymástól függetlenül működtek, a Megyei Szervezet megalakítása óta azonban kapcsolatuk egyre intenzívebb és a népművelés, a kutatómunka szempontjából egyre gyümölcsözőbb. A könyvtári területen is ki kell alakulnia ennek az együttműködésnek, ehhez azonban a szükséges feltételek biztosítása alapvető.

A Muzeumi Főosztály és a Megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya egyetértésével 1965. március 3-án ankétot tartottunk az igazgatók, a muzeológusok és a könyvtárkezelők részére. Az összejövetel egyben továbbképzés is volt, meghívott szakemberek tartottak előadást általában a könyvtárügyről, de a muzeumi terület könyvtári feladatairól is¹⁹. Megbeszéltük az állománygyarapítás összehangolásának alapvető kérdéseit, összeállítottuk az egyes muzeumok számára nélkülözhetetlennek tartott folyóiratok jegyzékét. Megszerveztük a központi nyomtatványellátást. A könyvtárközi kölcsönzés intenzívebb kiépítését is megbeszéltük,

távlati tervként felvetettük címjegyzékek, központi katalógus szerkesztését, tájékoztató körlevelek szétküldését, a dokumentációs szolgáltatások kölcsönös kiterjesztését. Megtárgyaltuk a duplumelosztás és csere lehetőségeit.

Mindebből a későbbiekben gyakorlatilag megvalósításra került a nyomtatványok központi beszerzése és igények alapján történt szétküldése. Duplumjegyzékeket szerkesztettünk, válogatás után a kért műveket postáztuk. A könyvtárközi kölcsönzés megindult. A győri muzeum könyvtárosa tanulmányozta a Hansági és a Liszt Ferenc Muzeum könyvtárát, hogy elhelyezésről, anyagról, problémákról általános képet nyerjen.

4./ A hálózat központi feladatai

A továbbiakban a megyei muzeumi könyvtári hálózat kialakításának elvi kérdéseivel, illetve a hálózati központ ezirányú feladataival kívánok foglalkozni.

Állományösszetétel és -gyarapítás összehangolása

Alapvető feladat valamennyi könyvtárban állományelemzést tartani, nemcsak az arányok megállapítására, hanem információs érték szempontjából is, noha ettől függetlenül muzeális vonatkozásban szintén feladatunk megőrizni a könyveket. Enyhíthetünk az általános raktárhiányon, ha a régi és új anyagot külön kezeljük, illetve az állományt gyakran és ritkán használt művekre bontjuk. Utóbbiak raktározásánál a nehezebben hozzáférhető helyeket is hasznosíthatjuk, pl. a polcokon így kettős sorokat alakíthatunk ki. - Az állományelemzések adatai feleletet adnak arra a kérdésre, hogy a könyvtár típusának megfelelően hol kell módosítani az összetételen a további fejlesztések során, megfelelő-e pl. a filozófiai, ideológiai művek aránya az összállományhoz viszonyítva, vagy milyen mértékben lehet szükség, mondjuk a művészeti anyag fejlesztésére stb.

A központi könyvtár feladata lesz a továbbiakban a kapott adatokat összehangolni, tanáccsal ellátni a tagkönyvtárakat, sőt konkrétan meghatározni, hogy ritkább, drága külföldi szaklapok melyik könyvtárban legyenek meg a megyében és az így felszabaduló kapacitást milyen irányú beszerzésre fordítsák. Ezzel szemben a kötelező törzsanyagot is össze kell állítani kézikönyvekből, folyóiratokból egyaránt. Az esetleges hiányosságokat fel kell tární, az antikváriumok figyeltőszolgálatának segítségével kiegészíteni.

Könyvtári munkák egységesítése

A leltározási munkák egységesen folynak, de ezek időnkénti ellenőrzése, az esetleges eltérések korrigálása gondot igényel. A címlírásban és a katalógus-szerkesztésben jelentkezik a központi könyvtár legkényesebb módszertani feladata. E munkában nem nélkülözhetjük könyvtári szakemberek segítségét, hogy a szabványnak megfelelhessünk.

A központi könyvtár által szerkesztett és szétküldött gyarapodási jegyzékek szolgálhatnak mintául a címleírási munkákhoz, ezeknek mintaszerűeknek és pontosaknak kell lenniük. - A központi katalógus szerkesztése további lépés, az időnként bekért katalóguslapokat a megyei muzeumi könyvtár összesíti. Ez a nagyszabásúnak mondható vállalkozás szakember-probléma miatt nagy türelmet és nevelőmunkát igényel, ezért először központi folyóiratkatalógus szerkesztésével próbálkozunk, s az itt szerzett tapasztalatokat fogjuk a továbbiak során felhasználni.

Ellátmányok

A központi könyvtárnak kell vállalkoznia arra, hogy a tagkönyvtárakat megfelelő segédeszközökkel lássa el. Az adminisztrációs munkának vannak központi feladatai. Gondolok itt a szükséges nyomtatványok beszerzésére /vétel, de esetleg tervezés, nyomdai előállíttatás is!/, hazai folyóiratok központi megrendelésére, egyszerre több példányban. Segítséget nyújthat a központi könyvtár a burtozat tervezésénél, kiválasztásánál, felterjeszti az igényeket a Megyei Igazgatósághoz.

Szakmai irányítás, továbbképzés

A könyvtárak kezelőinek továbbképzését többféleképpen kell megoldanunk. Elsősorban gondoskodnunk kell arról, hogy megfelelő könyvtárosi szakirodalom álljon rendelkezésünkre, hogy képzettségüket egyéni tanulással is fejleszthessék. - A szakmai irányítást a központi könyvtárnak kell végezni, tanácsadás és ellenőrzés útján, írásban vagy szóban. Igen jelentősek maradnak számunkra a megyei jogú könyvtári intézmények szakmai továbbképzései, ezeket a muzeumi terület továbbra is igényli.

Könyvtárközi kölcsönzés

Kiszélesítésére különösen azért van szükség, mert a megye muzeológusainak jelentős időmegtakarítást jelent, ha tudományos munkájukhoz nem kell minden esetben az országos muzeumok könyvtárait költséges kiszállással felkeresni, mint az eddig történt. /Ide is kapcsolódik a központi katalógus kérdése, mert a megyében található szakkönyv-anyag teljes feltárása nélkül nem érhetjük el célunkat./ Sok esetben megyén belül is megoldhatjuk saját állományunkból a kért művek kölcsönzését, de a hálózati központ a hiányzó műveket igényelheti az országos muzeumok könyvtáraitól és eljuttathatja az olvasóihoz.

A tájékoztató munka megszervezése

A dokumentációs szolgáltatások körül területünkön talán legfontosabb a témafigyelés. Ennek megszervezését feltétlenül tervbe kell venni. A beérkező szakirodalmat minden könyvtárnak át kell vizsgálnia a megadott témák szempontjából. A talált irodalmat az illetékes tagkönyvtárral vagy muzeológussal közölni kell. Az adott információkról naplót vezet a könyvtáros, s ezek összesítésé-

vel a központi könyvtárban érdemes lesz időnként foglalkozni. A fordításokat is meg kell őrizni és központi jegyzékben nyilvántartani.

A központi könyvtár hálózati statisztikái

A központi könyvtárnak nyilvántartást kell vezetnie:

- a/ az állománymegoszlás
- b/ állománygyarapodás
- c/ könyvtári személyzet
- d/ olvasószolgálat

adatairól²⁰.

5./ Az egyéb könyvtáraknak a muzeumok gyűjtőterületére vonatkozó hálózati részfeladatai

Az egyes könyvtárak részfeladatait a muzeumok kutatási feladataival kell összehangba hoznunk²¹. Feltétlenül döntő az állománygyarapításra a muzeum feladatából és a muzeológusok munkájából adódó igény, mely muzeumonként is változik. Így az egyes könyvtárak között kialakulnak olyan különbségek a könyvállomány szerkezetében, mellyel elejét vehetjük a felesleges átfedéseknek, párhuzamosságoknak. Amit tehát az előbbieken az állománygyarapítás irányításáról mondtunk, azt konkrétan az egyes muzeumok gyűjtőterületére alkalmazva az alábbiakban állapítjuk meg.

Muzeum	Főgyűjtőkör	Mellékgyűjtőkör
Győr	Ideológia-filozófia Helytörténet Régészet Numizmatika Történelem Néprajz Művészettörténet Kézírónyvek	Művészetek Természet- és alkalmazott tudományok
Sopron	Ideológia-filozófia Helytörténet Régészet Néprajz Történelem Művészettörténet	Művészetek Kézírónyvek
Mosonmagyaróvár	Ideológia-filozófia Helytörténet Régészet	Néprajz Történelem Művészettörténet Kézírónyvek

Kapunvár

Ideológia-filozófia
HelytörténetNéprajz
Művészettörténet
Történelem
Kézikönyvek

A hálózati központ állománya lesz a legváltozatosabb, legátfogóbb jellegű, anélkül azonban, hogy a tagkönyvtárak rovására igyekezne bizonyos szakterületek gyarapítását a maga számára fenntartani. Kétségtelen, hogy különösen a nemzetközi cserével előnyös helyzetbe kerülünk, a legjelentősebb európai régészeti és néprajzi folyóiratokat gyűjtjük. Nyilvánvaló, hogy nem lenne értelme drága, devizaigényes folyóiratokat pl. a Hansági Múzeum számára megvenni, amikor könyvtárközi kölcsönzéssel hozzáférhetők a megyén belül. Abban az esetben viszont, ha olyan folyóirat megrendeléséről lenne szó, mely mondjuk a soproni múzeum kutatási területén jobban hasznosítható, akkor nem a győri múzeum könyvtára fogja ezt a folyóiratot beszerezni.

6./ A könyvtári hálózat kialakításának és működésének gazdasági vonatkozásai

Az 1963/9.sz. törvényerejű rendelet²², valamint a múzeumok ügyrendi szabályzata²³ kimondja, hogy a megyei múzeumok a hozzájuk tartozó múzeumok szakmai irányítását és munkájuk összehangolását látják el. A Győr-Sopron Megyei Múzeumi Igazgatóság létrehozásakor az 1963-64. évi költségvetésekben jelentős személyi és dologi fejlesztést hagytak jóvá, hogy ezt az irányító feladatot megfelelően elláthassák. Az irányítás a könyvtárakra is éppúgy vonatkozik, mint az egyes múzeumi területekre. A gyakorlatban ez a sokrétű és meglehetősen nehéz feladat csak fokozatosan kerülhet végrehajtásra.

A könyvtári törvény végrehajtási utasítása²⁴ kimondja, hogy könyvtári hálózat kialakítása költségtöbblettel és létszámemelkedéssel nem járhat. Esetünkben, mint az alábbiakban látni fogjuk, a könyvtári hálózat kialakítása egyszerűen az 1962.évi átszervezés részfeladata, mely külön költség nélkül valósul meg.

Fejlesztések

Könyvtáraink fejlesztésére a központi költségvetés 05, 06, 08 és 09 rovatán van lehetőség. A 05 rovatról végezzük a könyvek köttetését és a berendezések karbantartását. A 06 rovatról a postázást, a 08-ról az állománygyarapítást, a 09 rovaton a butorzat és felszerelés beszerzését. Ezekkel a keretekkel részben külön-külön, részben központilag gazdálkodnak a múzeumok. Így a könyvtárak üzemeltetésére, berendezésük karbantartására és könyvköttetésre minden múzeum saját költségvetésben kap fedezetet. Ugyanigy biztosítjuk a postázási költségeket, valamint a könyv- és folyóiratvásárlási fedezetet. A devizaigényes külföldi folyóiratok, valamint a butorzat és felszerelés beszerzése a Megyei Igazgatóság által történik a legszükségesebb igények alapján. A megyei múzeumi könyvtári hálózat kialakítása és fejlesztése költségtöbblettel nem jár, mert szerve-

zési feladat. Az 1962-ben létrehozott Megyei Muzeyi Igazgatóságnak a központi feladatköre lényegében a könyvtárakra is kiterjedt és a költségvetésben tükrözött azáltal, hogy 1963-tól könyvtári célokra is megemelt összegeket biztosított.

Központi ellátmányok

A tagkönyvtárak működéséhez szükséges nyomtatványokat /kölcsonzési térítvények, katalóguscédulák, raktári lapok, könyvkisérő kártyák stb./ külön célhittel felhasználása nélkül a megyei muzeum jóvánhagyott költségvetésének 05 rovatán szerezzük be. Muzeumaink eddig is ezen a rovaton vásárolták meg a nyomtatványokat, a megyei muzeum jogkore azonban lehetővé teszi ezen a téren is a központi gazdálkodást.

Szervező és ellenőrző munkák

A szükséges szervezési és ellenőrzési munkákat a megyei muzeum könyvtárvezetője munkatervi feladatként végzi, kiszállási költségek központi keretből fedezhetők. A kiszállásokat össze kell hangolni a Megyei Igazgatóság rendszeres ellenőrzéseivel, így költségtöbblettel ez a feladat sem jár, mert a könyvtáros egyuttal az ellenőrző bizottságnak tagja.

Szakképzés, továbbképzés, értekezletek

A megyei muzeum központi költségvetésében a szakmai továbbképzésre és muzeumi értekezletekre igazgatósági rendelkezés alatt külön hitelkeret van. A szakmai továbbképzésben, egyuttal munkatervi feladatként, minden könyvtáros, mint tudományos segéderő részt vesz. Az értekezleteket a negyedévenkénti muzeológusértekezletekkel egyutt kell megtartani, külön szekció-megbeszélésenként. Az eddigi muzeumi gyakorlat szerint a muzeológus ankétokat más-más muzeumban tartják, így a könyvtárosoknak módjukban lesz a szervezet valamennyi könyvtárát megismerni és tanulmányozni.

Létszámproblémák

A létszám fejlesztése teljesen független a megyei könyvtári hálózat kialakításától, mert létrehozása nélkül is szükséges, hogy pl. a közeljövőben a Hansági Muzeum is kapjon részfoglalkozásu könyvtárost, a megyei központban pedig éppen a muzeum tudományos munkájának fejlődésével a rohamos könyvtári gyarapodás, valamint az olvasók számának állandó emelkedése miatt szükséges lesz a jelenlegi könyvtárvezető részfoglalkozásu alkalmazásának főfoglalkozásuvá fejlesztése. - A kapuvári könyvtár az intézmény kisebb jellege miatt a jövőben sem fog annyira fejlődni, hogy külön könyvtáros alkalmazását indokolná. A Hansági és a Xántus János Muzeum könyvtárának létszámfejlesztését helyi szükségletek kívánják.

7./ Könyvtári intézmények és a muzeumi könyvtárak kapcsolata

A muzeumi könyvtár, korlátozottan nyilvános jellegénél fogva, közvetlenül kisebb mértékben vesz részt a népművelésben, mint a közművelődési könyvtárak. Az együttműködésnek azonban, a különböző könyvtártípusok között, mégis számos lehetősége van.

Gyűjtőkör, állomány összehangolása

Az állományösszetétel és gyarapítás összehangolásában a muzeum számára nagy segítséget jelent, ha mellékgyűjtőkörbe tartozó kiadványokat közművelődési könyvtáraktól kölcsönözhet, s ezzel mintegy fegyűjtőköre javára szerez szabad kapacitást. A muzeumi könyvtárak feladata lenne, hogy az illetékes megyei, járási közművelődési könyvtárak anyagát ebben a vonatkozásban megismerjék, gyarapítási tevékenységüket kölcsönösen összehangolják.

Népművelési munka

A népművelési tevékenységben hathatósan segíthetik, kiegészíthetik egymás munkáját a különféle könyvtári intézmények. Ez konkrétan megnyilvánulhat kiállítások, egyéb rendezvények terén, melyekhez a muzeum helyiséget, anyagot is adhatna. A győri megyei muzeumi új könyvtárterem jellegénél fogva népművelési funkciókat fog ellátni, alkalmas lesz arra is, hogy a muzeum és a megyei szintű könyvtárak együttes rendezvényeit itt tartsák meg. Közművelődési könyvtárak viszont olvasóiknak népszerűsíthetik a muzeum rendezvényeit, kiállításait. Eredményes kapcsolat alakulhatna ki kulturális kiadványok együttes szerkesztésében és kiadásában, de a tudományos anyagfeldolgozás terén is sok segítséget nyújthatnának egymásnak intézményeink.

A könyvtári szervek és a muzeum kölcsönös együttműködését elősegíti az 1965-ben megalakult Megyei Könyvtárközi Bizottság, melynek feladata a megye területén lévő közkönyvtárak kapcsolatainak megszervezése és irányítása. A bizottságnak a megyei muzeumigazgató is tagja, így az aktív együttműködés hivatból is biztosítva van.

Szakmai segítség

A kapcsolatok kiszélesítésére lehetőséget teremtettek a megyei jogkörű könyvtárak, számos esetben adtak szakmai segítséget. Ez vonatkozik mind módszertani, mind dokumentációs szolgáltatásokra, utóbbiak terén a muzeum is igyekezett lehetőségeihez mérten hasonlót nyújtani. A győri példához hasonlóan tagkönyvtáraink is sok szakmai segítséget kaphatnának a járási könyvtáraktól, szorgalmazni kell a kapcsolatok felvételét és kiszélesítését.

Külön kell beszélni a Megyei Kisfaludy Könyvtárnak a könyvtárosképzés terén kifejtett tevékenységéről. Az itt szervezett alapfoku tanfolyamokat 1963-1965 között négy könyvtári dolgozónk látogatta és végezte el. A középfoku

könyvtárosképző tanfolyamon szakosított, társadalomtudományi könyvtárosképzést tettek lehetővé. Elmondhatjuk, hogy a Megyei Kisfaludy Károly Könyvtár és a SZMT Megyei Könyvtár szakemberei nagymértékben elősegítették és támogatják a muzeumi könyvtári hálózat kiépítését.

8./ A megyei muzeumi könyvtári hálózat kialakításának vázlatos ütemterve

Befejezésül szeretném vázlatosan rögzíteni a hálózat kialakítására vonatkozó végrehajtási tervünket. Eddigi tapasztalataink és felméréseink alapján a muzeumi könyvtári hálózat végleges kiépítése a harmadik 5 éves terv végére, 1970-re befejeződik. Ez azt jelenti, hogy erre az időre megvalósítjuk a tervezett feladatokat, és a hálózat keretein belül valamennyi tagkönyvtárban a megszabott irányelvek szerint zavartalanul folyik a munka. Ezalatt tervezzük ugyancsak a szükséges helyekre megfelelő könyvtárosok munkábaállítását, illetve szakmai kiképzésük befejezését.

1966 első félévében a mosonmagyaróvári Hansági Múzeum könyvtárában valamennyi könyvtárkezelő részére értekezletet tartunk, melyen a hálózat kiépítésének időszerű konkrét feladatait fogjuk megtárgyalni. Megállapodunk a központi folyóiratkatalógus elkészítésének ütemtervében, munkamenetében. Megtárgyaljuk az állományelemzéssel kapcsolatos gyakorlati feladatokat, ezt az 1966-tervén során a revízióval egybekötve valamennyi könyvtár el fogja végezni. A megfelelő munkamódszert a helyszínen bemutatjuk és gyakoroltatjuk. Az állományelemzés és revízió során valamennyi könyvtár végezze el a muzeológusok bevonásával a selejtezési javaslatot, melynek végrehajtását 1967-re tervezzük.

A selejtezés után fogunk hozzá a hálózat központi katalógusainak elkészítéséhez a tagkönyvtárak bevonásával. Ennek befejezését 1970 végére tervezzük.

A központi könyvtár a jövőben tájékoztató jegyzékek szerkesztését is tervezi, melyet évenként két alkalommal rendszeresen adna ki /4-5 példányban gépelve/, az első szám 1968-ban jelenne meg. Ezt megelőzően tájékoztató jellegű mintajegyzéket küldünk még szét az 1966. év folyamán azért, hogy ebben gyakorlati módszertani utmutatást adjunk.

A dokumentációs munka hálózati szintű megszervezése érdekében 1966 második félévében muzeológus ankéttal összekötött könyvtári megbeszélést tartunk a Liszt Ferenc Múzeumban. Kutatóink szakmuzeológiai témáit összegyűjtve főleg témafigyelő dokumentáció megszervezésével kívánjuk intézményeink munkáját eredményesebben segíteni.

Irodalom

¹ BUDAI Gyula: A könyvtári rovat munkájáról. - Muzeumi Híradó, 1956 1.sz. p.20-21.

² Legjelentősebb kurrens bibliográfiák:

Index Ethnographicus. Szerk. Sándor István. Néprajzi Múzeum
Könyvtári Tájékoztató. Szerk. Németh Endre. MNM Történeti Múzeum
Könyvtári Tájékoztató. MNM Természettudományi Múzeum

³ Vö.: A múzeumok ügyrendi szabályzata. Bp. 1965. Művelődésügyi Minisztérium.p.66. Soksz. /A továbbiakban: Ügyrendi szabályzat/ 37.§.1.: „A múzeum könyvtára tudományos szakkönyvtár.”

⁴ „A múzeumi könyvtárak feladata a kiadványok beszerzése /gyarapítás/, feldolgozása, megőrzése /beleértve a köttetést és a mikrofilmettetést/ propagálása és használatba bocsátása”. Ügyrendi szabályzat 87.§.3.

⁵ 1956:5 tvr. és 1.018/1956/III.9./ Mt.h.

⁶ BUDAI im.

⁷ NÉMETH Endre: A múzeumi könyvtárak együttműködésének módjai. - Múzeumi Híradó 1956 1. sz. p.21-23.

⁸ 63/1957. /M.K.11./ M.M. sz. utasítás

⁹ A múzeumi könyvtárak közötti kapcsolat jelenleg egyes szolgáltatásokra /könyvtárközi kölcsönzés, duplumelosztás, nemzetközi cserejegyzékek átadása/ terjed ki.

¹⁰ BALLAI István - SEBESTYÉN Géza: A könyvtáros kézikönyve. 2. átad.kiad. Bp. 1965, Gondolat. Vö.: p. 728.

¹¹ Uo. p.730.

¹² Szőke Béla múzeumigazgató régészeti könyvtára: Cziráky-féle letét.

¹³ Győrmezei Hírlap 1947. aug.24. sz.

¹⁴ Tudjuk egy Rómer levélből, hogy a bencés rendnek már a múlt század második felében volt szakkönyvtára. A kérdéses levelet publikálta: KÓHEGYI Mihály: Adatok Rómer Flóris munkásságához. - Arrabona 1965 7.sz. p.555-556.

¹⁵ A múzeum könyvtárával a helyi sajtóban több közlemény foglalkozott, kiemelve a nemzetközi csere jelentőségét: Kisalföld 1961.jun.22.sz.; 1963. jan. 11 és ápr. 12.sz.

¹⁶ Ügyrendi szabályzat 87-93.§. p.46-51.

¹⁷ Uo. A szabályzat a gazdaságos helykihasználás elvét tartja szemelőtt. A méret szerinti numerus currens raktározást írja elő, szám és betűkombinációs jelzetek alkalmazásával. 89.§.2. és 56. p.47-48.

¹⁸ Kijegyzetelt dokumentumok alapján a jövőben szándékozom összeállítani a mosonmagyaróvári Hansági Múzeum történetét.

¹⁹ Az értekezletről és az ott elhangzott előadásokról bővebben l. UZSOKI András: A Győr-Sopron Megyei Múzeumi Szervezet könyvtári hálózatának kialakításáról. - Múzeumi Közlemények 1965 1.sz. p.50-53.

²⁰ Vö. SALLAI-SEBESTYÉN im. p.732.

²¹ Ügyrendi szabályzat 87.§.2. p.46.

- 22 1963/9. sz. tvr. a muzeális emlékek védelméről. 6.§.1.
 23 Ügyrendi szabályzat 7.§.4. p.4.
 24 1.018/1956./III.9./ sz. 35. pontja

Uzsoki Andrásné

NÉHÁNY SZÓ A MUZEUMI PÁLYÁZATRÓL

Kedves, meghitt ünnepség színhelye volt március 15-én a Petőfi Irodalmi Múzeum díszterme. Harmincegy általános iskolás és ipari tanuló, s ugyancsak harmincegy gimnáziumi és technikumi tanuló vette át az 1965-66. évi muzeumi pályázaton kitűzött pályadíjakat. Ez alkalommal immár hatodszor került sor erre az évenként március 15-én megismétlődő kis ünnepségre, amelyen egy-egy korcsoportban egy első, két második, három harmadik, tíz negyedik, tizenöt ötödik díjat osztunk ki. Az első három helyezett /összesen tizenkét tanuló/ pénz- és könyvjutalomban, a negyedik és ötödik helyezettek könyvjutalomban részesülnek.

A muzeumi pályázatot évenként a Múzeumok Ismeretterjesztő Központja hirdeti meg. A pályázati felhívás - amely természetesen a megoldandó feladatokat is tartalmazza - általában december elején kerül a tanulók kezébe, akiknek ilymódon két hónap - a karácsonyi szünet is erre az időre esik - áll rendelkezésükre, hogy a feladatokat megoldják. A beadási határidő: január 31. Jól bevált gyakorlatnak bizonyult, hogy ezen a pályázaton a Petőfi Irodalmi Múzeumon kívül még egy múzeum alapos megtekintése is a feladatok között szerepelt, így került sor a Legújabbkori Történelmi Múzeum, a Természettudományi Múzeum, a Nemzeti Galéria, a Néprajzi Múzeum, és ebben az évben az Iparművészeti Múzeum bekapcsolására.

Az elmúlt hat esztendő tapasztalatai, de különösen az utolsó két év lényegesen színvonalasabb pályaművei készítenek arra bennünket, hogy a pályázatról néhány szót ejtsünk.

Lássunk előbb egy kis statisztikát.

A pályázatok meghirdetésének első éveiben - 1960-1963 között - alig 80-100 pályamű érkezett be, s ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy szinte minden második pályázót jutalmazni kellett. Ezzel szemben a tavalyi pályázaton 459, az idein 309 tanuló vett részt. /Korcsoportonként 1965-ben 352 általános, 107 középiskolai tanuló; 1966-ban 221 általános és 88 középiskolai tanuló./ Igen jellemző adat az is, hogy míg a tanulók az első években csak néhány általános és igen kevés középiskolából kerültek ki és ezért a korcsoportokra való bontás is

még lehetetlen volt, - addig a két utolsó esztendőben 90 illetve 135 iskolából jelentkeztek a tanulók.

A fentiek természetesen csak azoknak a tanulóknak a számát összegezik, akik valójában be is adták pályázatukat. A pályázati felhívások szétküldése után ugyanis szemmel láthatóan megnő a muzeum látogatottsága, a tanulókat szülők, rokonok, barátok is elkísérik, sőt a dolgozatokból néha az is kitűnik, hogy azok felnőttek segítségével készültek, mindez azonban a muzeum propagandájának, népművelő hatásának jelentőségét nem csökkenti, ellenkezőleg növeli. Feltehető tehát, hogy a beküldött pályaművek számának többszöröse azok száma, akik december-január folyamán a muzeumban megfordultak.

Mint már említettük, a beadott pályaművek színvonala az utolsó két esztendőben ugrásszerűen emelkedett. Ennek formális okát természetesen abban kell látnunk, hogy évről-évre több lett a pályázók száma és ezzel párhuzamosan a pályázati feltételek is igényesebbek lettek. Mert míg kezdetben csak olyan feladatokat kaptak a tanulók, amelynek megoldása nem állt másból, mint egy-egy adatnak vagy kiállított dokumentumnak megkereséséből, pl.: „Hol jelent meg először Petőfi Egy gondolat bánt engemet c. verse”, addig ma már arra törekszünk, hogy összetettebb feladatok megoldásakor a pályázó a kiállítás részleteinek bonyolultabb összefüggéseit megkeresve önálló gondolkodással jusson el a megoldáshoz. Pl.: A Petőfi kiállítás számos olyan dokumentumot mutat be, amely a költő 1844 eleji Pestre való érkezésére vonatkozik. A feladat: ezek alapján kell összefoglalni a költő életének ezt a szakaszát. Egy másik példa: Juhász Gyula öt különböző városban tanárkodott. Keresse meg a tanuló ezeket a városokat és állapítsa meg a kiállított dokumentumok alapján, hogy a városok közül melyik volt Juhász Gyula költői fejlődésére a legnagyobb hatással. Kétségtelenül emelte a pályaművek színvonalát az is, hogy ebben az esztendőben már olyan kérdést is feltettünk, amelynek helyes megválaszolását még egy középiskolai átlag tanulótól sem kell elvárnunk. Ilyen kérdésünk volt többek között: Milyen összefüggéseket lát Picasso Guernica-ja és Radnóti Miklós eklogái között. Meglepően sok helyes válasz érkezett, s ennek pedagógiai értékét még az sem kisebbíti, ha ebben az esetben a tanuló külső segítséget is igénybe vett.

Szólnunk kell néhány szót a pályázati feladatok és az iskolai tanulmányi anyag kapcsolatáról is. Ugy érezzük, hogy ezen a téren is sikerült a kezdeti évek szemléletén tuljtnunk. Az a tapasztalatunk, hogy a pályázók nagyon szívesen foglalkoznak olyan feladatok megoldásával, amelyekről az iskolában keveset vagy alig hallottak. A középiskolai kategóriában ez szinte természetes. A nagdiák sokkal inkább tekinti magát felnőtt muzeumlátogatónak, mint egyszerű tanulóknak, és a legtöbb esetben ambiciózusan lát neki olyan feladatok megoldásának, amelyek az első pillanatban úgy tűnnek, kívül esnek eddigi ismeretkörén. De vonatkozik ez kisebb mértékben az általános iskolai kisdíákokra is. Madách Imréről alig vagy egyáltalában nem hallottak az általános iskola irodalmi óráin, s mégis, 221 tanuló közül 218-an oldották meg helyesen ezt a feladatot: Milyen álnévet használt egy időben Madách Imre, s kinek a példáját követte, amikor ezt a nevet írta cikkei alá. A tanulság kétségtelenül az, hogy még egy ilyen pályá-

zat keretén belül is lehetőséget kell nyújtani ahhoz, hogy a tanuló a mindennapi iskolai munkáján tulmenő akadályokat győzhessen le. Éreznie kell, hogy egy kulturális intézmény komolyan veszi az ő szellemi felkészültségét, számít és számol tudásával és nemcsak az iskolai tananyagot követeli rajta. Igen jellemző erre vonatkozóan a következő kis statisztika. Az idei esztendő 309 pályázója a feltett 14 kérdésre összesen 4326 feleletet adott. A Biráló Bizottság a választásokat 0-10 pontig értékelte. A 4326 felelet között alig volt 20, amelyet 0 pontszámmal kellett volna értékelni.

Igen jelentős fejlődés tapasztalható a pályázathoz való hozzáállás kérdésében is. Bár az első esztendőkben is érkeztek tartalmas, gondos munkával készült, szép kiállítású dolgozatok, a pályázók zömére ez mégsem volt jellemző. A tanulók többsége valamiféle kitéltendő lottócédulának tekintette dolgozatát, hevenyészett mondatokkal felelt a kérdésekre, s többnyire kitépelt füzetlapon adta be „pályaművét”. Az is előfordult, nem is olyan ritkán, hogy ugyanazt a dolgozatot gépelt másolattal több tanuló is beadta, számítva arra, ha az egyik nem, akkor a másik csak „nyer” valamit. Ugy tűnt, a tanulók jobban bíztak szerencsájukban, mint munkájukban, és az egész pályázatot olyannak tekintették, mint valamiféle látványos és játékos vetélkedőt. Ezt a jelenséget sikerült szinte teljesen felszámolni. Minden pályázat tüzetes, gondos elbírálásával, a pályaművek alapos értékelésével elértük, hogy a pályázók nem nyerési lehetőséget, hanem nemes versenyt látnak a pályázatban, ahol nem a szerencse, hanem a komoly, elmélyült munka dönt. Nem elegendő a kiállítások megtekintése, hanem a kiállított anyaggal való alaposabb foglalkozásra is szükség van ahhoz, hogy eredményeket lehessen elérni. Az utolsó két esztendőben beadott pályaművek többségükben már ezt a magatartást tükrözik. A dolgozatok az alapos, körültekintő, a lényegét meglátó muzeumlátogatás, az otthoni lelkiismeretes munka, az önálló gondolkodás eredményei. Ha helyel-közzel akad még egy-egy olyan tanuló, aki tanuló társa dolgozatának másolatával jelentkezik, ez a jelenség már tűnőfélben van, és a beadott dolgozatoknak olyan kicsi hányada, hogy már nem is érdemes vele foglalkozni.

Nagyon érdekes kísérője az évenként megismétlődő pályázatoknak az a jelenség is, hogy évről-évre találkozunk olyan tanulókkal, akik már több muzeumi pályázaton is részt vettek. Az idei középiskolás elsődíjas például a tavalyi pályázaton ugyanebben a kategóriában a második díjat nyerte el; az általános iskolások kategóriájában pedig egy testvérpár már másodszor szerepel a helyezettek között. De arra is van példa, hogy egy tanuló mint általános iskolás első díjat kapott, s a következő esztendőben ez a tanuló lett a középiskolai kategória második díjasa. A példákat még sorolhatnánk.

Nem egészen megnyugtató az a jelenség, amely a pályázók iskola szerinti megoszlásából derül ki. A pályázati felhívás minden esztendőben minden budapesti általános és középiskolához, valamint iparitanuló intézethez eljut. De ha történetesen ez a felhívás nem kerül lelkes szaktanár kezébe, az iskola 6-800 tanulója közül egy-kettő, vagy éppenséggel egy sem vesz részt a pályázaton. Idén 90 iskolából kerültek ki a pályázók, s ez a szám nem rossz, jóllehet a ta-

valyiohoz képest /135/ bizonyos visszaesés mutatkozott. A baj talán az, hogy a 90 iskola között csak 5-6 olyan iskolát találunk, amelyből legalább 15-20 tanuló pályázott. Gondolkodni kellene tehát azon, nem volna-e helyesebb az iskolák igazgatói helyett a pályázati felhívásokat közvetlenül a szaktanároknak megküldeni.

Összegezve a tapasztalatokat úgy véljük az évenként rendszeresen meghirdetett muzeumi pályázat egyik igen hatásos eszköze a muzeumok és a budapesti tanulóifjuság közötti kapcsolat eredményes továbbfejlesztésének. A pályázat révén a muzeumok egyre több ifju látogatóra, a muzeumügy jövődő barátaira, a tanulók pedig képességeik sokoldalú kibontásához szükséges lehetőségre tesznek szert.

Miklós Róbert

MAGYAR KÖLTŐK A SZABADSÁGÉRT

Ez a címe annak a vándorkiállításnak, amelyet az NDK és Magyarország közötti kulturális egyezmény alapján rendezett a Petőfi Irodalmi Muzeum az NDK részére. A 14 tablóból álló, kivitelezésben is elegáns, modern kiállítás a két világháború közötti korszak haladó magyar költészetére hívja fel a német közönség figyelmét. Erős vizualitásra építve, tömör, művészi képhatásokkal mutatja be, hogy a Magyar Tanácsköztársaság bukása után, az ellenforradalom nehéz éveiben költőink legjobbjai a zsarnoksággal és a fasizmus embertelenségével szembefordulva hogyan harcoltak népünk és az egész emberiség felszabadulásáért. A baloldali magyar emigráns költők /Kassák Lajos, Komját Aladár, Gábor Andor, Balázs Béla, stb./ mellett megszólaltatja Juhász Gyulát, Babits Mihályt, Illyés Gyulát és a fiatalon meghalt mártír költőket is, de mindenekelőtt József Attila és Radnóti Miklós költészetének jelentőségét hangsúlyozza. A kiállítás a gyengébb fordítások ellenére is meggyőzően bizonyítja, hogy a két világháború közötti tragikus korszakban költőink olyan jelentős lirát teremtettek, amelynek az egész emberiség számára van mondanivalója és amelyre mi magyarok méltán lehetünk büszkék.

Örömmel állapítjuk meg, hogy az NDK kulturális szervei megértették a kiállítás jelentőségét, mert Berlinben igazán nagyszerű fogadtatásban részesítették. Már a megnyitás előtt izlésesen nyomtatott plakátokkal hívták fel a közönség figyelmét. A kiállítást pedig Berlin egyik legforgalmasabb helyén, az Alexander Platz-on levő Haus des Lehrers üvegezett előcsarnokában helyezték el. Ez a reprezentatív hatalmas modern épület - forgalmát tekintve is - szinte a legforgalmasabb helynek bizonyult a kiállítás elhelyezésére. Naponta itt többszáz pedagógus fordul meg, ui. itt tartják a továbbképző tanfolyamokat, a különböző szakmai előadásokat. Az épületben található vendéglő és kávézó is mint a mágnes

vonzza a berlinieket és meggyőződhattünk, hogy e nyüzsgő emberáradatból a mi tablóinkat is sokan megtekintették.

A kiállítást 1966. február 1-én valóban ünnepélyes keretek között nyitották meg. A megnyitó nagyszerű műsorral kezdődött: vonósnégyes játszott Bartók és Kodály műveiből, majd József Attila: Jövendő férfiak című versének a szavai következtek. Ezek után pedig a Kiadói Főigazgatóság vezetője meleg szavakkal méltatta a kiállítást és részletesen beszélt e korszak magyar irodalmának jelentőségéről. A kitűnő szervezés eredményeként kb. százan jelentek meg az ünnepségen, közöttük több író, műfordító, újságíró és a külföldi diplomáciai testületek képviselői is. A kiállítás sikere azon is lemérhető, hogy nem sok idővel a megnyitás után a kiállításról komoly méltató cikkek jelentek meg a Neues Deutschland-ban, a Berliner Zeitung-ban, a Der Morgen-ben, sőt a kiállítás megnyitásáról még a Deutschland Sender is megemlékezett és több interjút is készített. Az ilyen nagyszerű fogadtatás után reméljük, hogy a „Magyar költők a szabadságért” című vándorkiállításnak majd a többi német városban is hasonló sikere lesz.

Sára Péter

A RÁKOSPALOTAI MUZEUM ÉS AZ ISKOLÁK

Az ország egyik sajátos jellegű helytörténeti muzeuma mindössze hat éves múltra tekinthet vissza: 1960. január 10-én nyitotta meg kapuit a látogatók előtt. A muzeum létesítésének gondolata évekkel korábban felmerült már, megvalósítása azonban sokáig késett. Végül a Hazafias Népfront kerületi Bizottsága vette kézbe a muzeum szervezésével kapcsolatos ügyek irányítását, és az 1958-ban életrehívott munkaközösség egy éves gyűjtőtevékenysége nyomán olyan gazdag tárgyi anyag gyűlt egybe, amely mindenképpen indokoltá tette, hogy a muzeum különálló épületben nyerjen elhelyezést, s a létesítmény szervezetiileg is megfelelő alakot öltjön. A kerületi tanács Végrehajtó Bizottsága ezután elhatározta, hogy Rákospalota-ófalú egyik négytantermes iskolaépületét a Rákospalotai Múzeum létesítésére adja át. A muzeum és az iskolák kapcsolata így valójában már a születés pillanatában „kiépült”, s mintegy eleve meghatározta ennek további ápolását is.

Rákospalota ma a főváros egyik külső /XV./, talán legjellegzetesebb kerülete. Éppen ez a jellegzetesség, a település sajátos vonásai tették elsősorban indokoltá a kerületi muzeum felállítását. Kerületünk lényegében három, egymástól nagyon is elütő települést foglal magában. A kerület ősi magja Rákospalota-ófalú, külső formáját a lakóit tekintve ma is paraszti település, története az Árpádok korába nyúlik vissza, Pest és az ófalú között, az egykori parasztfalu

határában, a palótai jobbágyok és unokáik földjén két új „kertvárost” építettek fel a fővárosból és vidékről egyre nagyobb rajokban özönlő telepesek, munkások, kisparasztok és tisztviselők a kiegyezés, de főként a századforduló után: Rákospalota-ujfalut, s Pestujhely néven 1909-ben önálló községgé alakult un. Széchenyi telepet.

A településformának ez a kettős jellege határozza meg helytörténeti múzeum funkcióját és egyben megszabja gyűjtőkörét is. Az ófalusi paraszti lakosság hovatovább teljesen „kivetkőzik”, s a színes és gazdag népviseletnek - amelyet a néprajz galgavölgyi viselet délnyugati hatásaként tart számon - az összegyűjtése, megőrzése, egyáltalán megmentése az elkallódástól nemes, de egyben sürgető múzeumi feladattá vált. A pusztuló butorok, lakberendezések, de nem utolsósorban a megváltozott viszonyok közt ugyancsak lomtárba kerülő paraszti munkaeszközök hasonlóképpen sürgetik a „leletmentést”. A kertvárosok „története” másfelől a haladó és munkásmozgalmi emlékek összegyűjtését tüzte napirendre, de feladata a múzeumnak megmenteni minden olyan tárgyat, vagy írásos emléket is - származzanak azok a művészet területéről vagy éppen a növény- és állatvilág köréből, időben pedig az őskortól napjainkig - amelyek világot visznek a közel nyolcszázéves település történetébe.

Csupán topográfiailag leszűkített, témájában azonban annál szétágazóbb, sokrétűbb gyűjtőterületen az iskolák segítségével aligha tudna egymagában sikeres munkát végezni a múzeum. De az iskolákhoz fűződő kapcsolatok szélesítése és szorosabbá tétele mellett egyéb érvek is szólnak. A kerület „kertvárosias” jellegéből fakad, hogy lakóinak abszolút többsége a főváros üzemekben és hivatalokban „gazdagabb” peremterületein vagy éppen a belvárosban talál magának munkaalkalmat, kerületünkbe csupán lakni vagy éppen háltni jár haza. Rájuk támaszkodni éppen ezért csak kevésbé lehet. Ugyanakkor az országos múzeumok bármikor elérhető közelsége, jóval gazdagabb és mutatósabb anyaga, kiállításai érthető módon kisebbitik szemükben múzeumunk jelentőségét, csökkentik a vonzóerejét. Mindehhez járul még, hogy a múzeumi munka személyi feltételei is még meglehetősen kedvezőtlenek. Ezek a sajátos adottságok méginkább növelték annak a szükségességét, hogy a Rákospalotai Múzeum egyik igen erős társadalmi támassa működésének valamennyi területén a kerület általános és középiskolai diáksága legyen.

Melyek hát azok a fontosabb területek, ahol a múzeum és az iskolák együttműködése gyümölcsöző lehet, s ahol az elmúlt évek gyakorlata során látható eredmények is születtek már? Cikkünkben az együttműködés négy fontosabb területét szeretnénk kiemelni:

1. Tárgygyűjtés; 2. Kiállítások közös rendezése; 3. Múzeumlátogatás; 4. A feldolgozásban és anyagrendezésben nyújtott társadalmi munka.

1. Tárgygyűjtés

Még a múzeum létesítése előtti nagy gyűjtőkampány során alakult ki a kap-

csolatnak ez a formája, amikor főként a kerület általános iskolás diákjai valóban derekasan kivették részüket a tárgyi anyag összegyűjtésében. A gyűjtőmunkában azonban nemcsak a történelem tanárok vezette történelmi szakkörök diákjai kapcsolódnak be, hanem részt vesz abban az Uttörő Szövetség is. Az utóbbi időben néhány, elsősorban ófalusi iskolával folytatott megbeszéléseink során olyan közös elgondolások születtek, hogy az uttörő-örsök kampányszerűen, egymással versenyezve, s a versenyben győztes örsöket jutalmazva indítunk majd un. muzeumi gyűjtőhelyeket, elsősorban a gyorsan pusztuló néprajzi emlékek megmentésére.

Igaz, hogy a játékos gyermeki kedv és az amatőr lendület gyakran felkutat, összehord kevésbé értékes, jellegzetes, vagy éppen teljességgel értéktelen tárgyakat is, a lim-lomok közül azonban nagyon sok értékes darab is kerül ily módon a muzeum birtokába.

Hogy elkerüljük az értéktelen tárgyak begyűjtését, illetőleg minimálisra csökkentjük a számukat, külön előadásokat tartunk a gyűjtésben résztvevő tanulóknak. Ezekben a tájékoztatókon szóval, képekkel és néhány eredeti tárgy bemutatásával hívjuk fel a figyelmüket azokra a tárgykörökre, amelyeknek felkutatását és begyűjtését elsősorban szorgalmazni szeretnénk. A helyben lakó tanulók bevonása a gyűjtőmunkába más szempontból is hasznosnak látszik. Személyes tapasztalataink alapján tudjuk, hogy az ófalusi paraszti lakosság még ma is erősen befelé élő, zárkózott, bizalmatlan a szemében „bogarasnak” látszó gyűjtőkkel szemben. Nem szívesen vagy egyáltalán nem nyitja meg portájának kapuit az idegen érdeklődők előtt, de ha a jószándék meglenne, akkor is csak kevesen sejtik, hogy azok a „kacatok” komolyan is érdekelnék a muzeológust. Az unokák kívánságának, más esetben esetleges szívósságának azonban már kevésbé akarnak vagy tudnak ellenállni a nagyszülők. Az unokák szívóssága különösen akkor szükséges és lehet eredményes, ha egy-egy, immáron a muzeumba illő tárgyhoz az idősebb nemzedékbelieknek valamilyen kedves, személyes emlékük tapad, s ezért a féltve őrzött tárgytól az idegenek bármilyen meggyőző rábeszélése sem tudná elválasztani őket.

2. Kiállítások közös rendezése

Két évvel ezelőtt, 1964-ben, az 1514. évi parasztháború 450. évfordulója alkalmával a Dózsa György nevet viselő helybeli gimnázium ünnepség-sorozatot rendezett. Ekkor merült fel annak lehetősége, hogy a muzeum, mint a Rákos-vidék egyetlen tájmuzeuma, egy nagyobb szabású kiállítás megrendezésével ugyancsak emelhetné a gimnázium ünnepség-sorozatát, egyúttal az évforduló méltóbb megünnepléséhez is hozzájárulna. Így rendeztük meg az iskolával közösen muzeumunk három kiállító termében a „Dózsa György felkelt népe” c. kiállítást. /Az egyik teremben a Nemzeti Galériától kölcsönkapott képzőművészeti alkotások kerültek, a másikon tablókat és korabeli eszközök-fegyverek segítségével „beszéltük el” a felkelés történetét. A harmadik teremben pedig a gimnázium tanulóifjúsága állította ki azokat a tárgyakat, amelyek arról tanuskodnak, hogy az iskola diákjai valóban hűségesen ápolják a névadó szellemi hagyományait./ A kiállítás rendezése idején napokon át szorgalmasan dolgoztak a gimnázium tanárai és tanulói.

Ebben az évben a kerület valamennyi általános iskoláját bevonva, gyermekrajz-kiállítást rendezünk, amelybe a tanulókon kívül szintén bekapcsolódnak az iskolák illetékes szaktanárai is. A múzeum és a kerületi Uttörő Szövetség együttesen pályázati felhívást bocsátott ki, amely szerint a kiállításra kerülő legjobb rajzokat díjazásban is részesítjük. Hasonlóképpen az iskolákkal karöltve szeretnénk megrendezni majd „Kossuth és a 48-as hagyományok Rákospalotán” és „A munkásmozgalom története a XV. kerületben” c. helytörténeti emlékkiállításainkat is. Egy-egy ilyen közös vállalkozás a múzeumnak nemcsak hathatós segítséget nyújt a kiállítás gyakorlati megrendezésében, de a kiállítás témájával kapcsolatos emlékek felkutatását is előbbre lendíti.

3. Muzeumlátogatás

A közös kiállítások rendezése egyben elősegíti a látogatók toborzását is, hiszen a rendezésben érdekelt iskolák és iskolások érthető módon fokozottabb figyelemmel fordulnak a múzeum munkája és tevékenysége felé. Ezen túlmenően azonban valamennyi kiállításunk megnyitására részben közvetlenül az iskolaigazgatókon, részben a kerületi tanács Oktatási Osztályán keresztül külön is meghívjuk az iskolák tanulóifjúságát, s figyelmüket elsősorban a kiállítás oktató-nevelő tartalmára irányítva, szorgalmazzuk azoknak a megtekintését. Ma már alig van olyan felsőtagozatos vagy középiskolás tanulója a kerületnek, aki legalább egy alkalommal ne járt volna a múzeumban. Ahol és amikor pedig a tanmenet a helytörténeti ismeretek elsajátítását kívánja meg, vagy éppen az időszakos kiállítás kapcsolódik annak valamelyik részéhez, a tanárok szinte magától értetődően keresik fel tanulóikkal múzeumunkat s tartják meg óráikat a múzeum épületében. Nyilvánvaló, hogy a szóban és tanteremben előadott ismeretek elsajátítási mélysége és tartóssága távolról sem lehet olyan, mint a kiállításaink megtekintése során vizuálisan is rögződő ismereteké. A pedagógusok ezért is választják szívesen a helytörténeti ismeretek oktatására a múzeum épületét és kiállításait.

4. A feldolgozásban és anyagrendezésben nyújtott társadalmi munka

Kerületünk középiskolás tanulói közül néhány - tanáraik irányítása nyomán - nem egy alkalommal ajánlotta fel segítségét a múzeumnak. Köztudott, hogy a középiskolás diákoknak évi 20 óra társadalmi munkát kell végezniük. Közülük többeknek az volt a kívánsága, hogy a múzeumban dolgozzák le a kötelező óramennyiség egy részét, ahol valóban komoly segítséget nyújtottak az időközben felgyülemlett anyag leltározásához és raktári elrendezéséhez. Így vettek részt közvetlen felügyelet és irányítás mellett többen is a Petőfi Közgazdasági Technikum és a már említett Dózsa Gimnázium tanulói közül múzeumunk „belső” munkájában. A történelem, régészet, néprajz és múzeológia vagy éppen szülővárosuk multjának kérdései iránt érdeklődők közül pedig egy-két diák már jóval a „kötelező” 20 órán felül hétről hétre szorgalmasan bejár a múzeumba, szívvvel és lélekkel kapcsolódva be a mindig soron következő munkálatokba. Munkáját s a múzeumot olyannyira megszerette és megismerte, hogy esetenként már szinte egy képzett múzeológus hozzáértésével és komolyságával végzi el a reábisott teendőket.

Cikkünkben, mint utaltunk is rá, nem térhettünk ki a Rákospalotai Múzeum és a kerületi iskolák között lépcsőről-lépésre kialakult valamennyi kapcsolatra, az együttműködésnek csupán a legfontosabb és az eddigiek szerint a leghasznosabb területeiről óhajtottunk vázlatos képet nyújtani.

Für Lajos

RÉSZEREDMÉNYEK A MUZEUMI FÉMTÁRGYAK ÁLLAGVÉDELMI ELJÁRÁSAINAK KERESÉSÉBEN

A nyomtatásban lévő, 1964-ben megírt kézikönyv jellegű dolgozatomban általánosan összefoglaltam az addigi időpontig ismert és kipróbált módszereket, amelyek a muzeumi fémtárgyak kezelése szempontjából lényegesek és hazai viszonylatban haladást jelentenek. Az elmúlt két esztendő újabb eredményeket hozott, amelyek közzétételét nem tartom hiábavalónak és ezzel a korszerű állagvédelmet kívánom szolgálni.

Fémmag nélküli bronztárgyak kezelése

A szakirodalom kémiai és elektrokémiai módszereket ismertet az olyan tárgyak megóvására, amelyek az eredeti fémanyagból már csak nehezen megmenthető és letisztítás után értéktelen töredékeket őriznének. Laboratóriumunkban mindezeket kipróbáltuk és úgy találtuk, hogy bár sok esetben jó eredményt szolgáltatnak, mégsem tekinthetők végleges megoldásnak és újabb eljárásokat kell keresnünk. Az eddigi eredmények figyelembevételével olyan elektrolitikus kezelési eljárást dolgoztunk ki, amelynek lényegét a következőkben ismertetjük.

A régészeti bronztárgyak, amelyek a földben nagyon erős korróziós pusztulást szenvedtek és a fém nagyrésze már korróziótermékké alakult sem mechanikai, sem kémiai, sem elektrokémiai módszerekkel nem tisztíthatók meg, mert az átalakulási folyamat következtében képződött vegyületek eltávolítása után értéktelen töredéket kapnánk. Az ilyen tárgyak átalakulási termékei rendkívül sokfélék és a réznek számos vegyülete fordul elő a tárgyat borító, vagy a volt tárgyat jelképező tömegben. A réz vegyületei közül a klórvegyületek azok, amelyek veszélyesek, mert oxigén és osekély nedvesség jelenlétében körfolyamatszerű láncreakció formájában kisebb vagy nagyobb sebességgel addig támadják a színtémet, amíg az teljes mértékben át nem alakult. Az egyéb rézvegyületek /oxidok, bázikus karbonátok, szulfátok, nitrátok, stb./ a réz- és bronztárgyakon kialakulva állandósulhatnak és még védelmet is nyújthatnak a további pusztulás ellen /nemes patina/. Ha tehát a bronztárgy úgy került a földből elő, hogy csaknem egész tömegében korróziótermékké alakult, akkor csaknem bizonyosra vehetjük, hogy klórvegyületek vannak jelen. Az átalakult tárgyat pedig így nem lehet megőrizni, mert ezek a klórvegyületek a levegőn a védőbevonat alatt is folytatják lánc-

reakciójukat és a korróziótermékekből összeálló tömeg szétesik, mert a klórvegyületek átalakulásuk közben formát és térfogatot változtatnak.

Az ilyen bronztárgyak tehát csak úgy őrizhetők meg, ha az említett aktív vegyületek stabil vegyületekké alakulnak. Ezt a célt szolgálják a szakirodalomban ismertetett kémiai és elektrokémiai eljárások is. A stabilizált vegyületeket ezután alapos kiszáritás után műanyaggal átítatva meg lehet őrizni.

Az ismertetett eljárás lényege ugyancsak az aktív folyamatokat előidéző klórvegyületek stabil vegyületekké alakítása. Erre a célra 3 %-os nátriumhidrokarbonát oldatot használunk elektrolitként, a tárgyat rézkosárba helyezzük, amit az egyenáram negatív pólusához /katódként/ kapcsolunk. A pozitív pólushoz /anódként/ sima, letisztított rozsdamentes acélt használunk. Az áram feszültségét 1-2 Voltra állítjuk be és 0,5 A-nél nagyobb áramerősséget nem használunk.

A folyamat lényege, hogy a kismértékben oldódó rézkloridok az elektrolitban disszociálnak, így a negatív töltésű klorid ion a pozitív pólus felé kezd vándorolni, majd a tárgyról újabb klórvegyületek oldódnak; így lassan kivonhatjuk a káros klórvegyületeket a korróziótermékből, azaz a folyamat közben a réz részben redukálódik, részben más, stabilabb vegyületekké alakul.

A kezdetben teljesen kloridmentes nátriumhidrokarbonát elektrolit mindinkább dúsul kloridtartalomban. Célszerű kezelés közben az elektrolitot többször cserélni. A folyamat befejezése után az eddigi gyakorlatnak megfelelően desztillált vízben kloridmentesre és semlegesre mossuk a tárgyat, majd megszáritva műanyaggal átítatjuk. Az átítatást előnyös csökkentett nyomáson végezni, mert a laza, heterogén korróziótermék-rétegből így könnyebben távozik a levegő és helyébe behatol az oldószeres műgyanta.

Ha a kezelendő tárgy olyan állapotban van, hogy a kezelést már nem bírná ki, szétesne, akkor kezelés előtt célszerű ugyancsak vákuumban a még összeálló vegyületeket acetonban oldott polimetilmetakriláttal vagy polibutilmetakriláttal átítatni és a kezelést ezután az ismertetett eljárással végezni.

Ólomtárgyak elektrolitikus tisztítása

Az ólom levegőn nehezen korródálódó fém, de a talajban a talajvizek széndioxidtartalma fehér, porózus ólomkarbonáttá alakítja. A földből előkerült ólomtárgyak rendszerint rossz állapotúak és sokáig nem sikerült kezelésükre, tisztításukra kielégítő eljárást találni.

Az elektrolitikus eljárás bizonyult kielégítőnek és laboratóriumunkban nagyon rossz állapotban levő ólomtárgyakat kezelve is kifogástalan jó eredményt értünk el.

Az elektrolitikus kezelést 5 %-os nátriumacetát oldatban végeztük. Az ólomtárgyat kapcsoljuk katódnak. Anódnak minden esetben letisztított rozsdamen-

tes acélt használunk. A tisztítást maximálisan 5 Volt feszültségű és 0,5 A erősségű árammal végezzük. Közben a tárgyat többször kiemeljük az elektrolitból és puha szórkefével megkeféljük. Ha a folyamat közben az anódon fehér csapadék képződne, azt is letisztítjuk, mert különben zavarja a folyamatot.

Ha az ólomtárgy állapota nagyon rossz, akkor nem közvetlenül csatlakoztatjuk az áramforrás negatív pólusához vezető huzallal /krokodilcsipesz használata mellőzendő, mert az ólom puha fém, a csipesz megsérti/, hanem vasdrótból vagy acéldrótból készült kosárba helyezzük és a kosarat kaposoljuk katódként. A tisztítás ugyanolyan hatásfokkal megy végbe és a tárgyak a legcsekélyebb károsodást sem szenvedik.

Az ólomtárgyak tisztítására használhatunk 5-10 %-os etiléndiamintetraecet-savas-dinátriumsót /EDTE/ is. Ez a poliaminosav komplexképződés közben oldja az ólomvegyületeket. Rossz állapotú tárgyak tisztítása azonban sokkal eredményesebb az ismertetett elektrolitikus eljárással.

Az ólomtárgyakat tisztítás után soha ne mossuk forrásban levő, hanem csak meleg desztillált vízben /max. 80 C^o/. Célszerű, ha a desztillált vizet előzőleg felforraltjuk, hogy elűzzük belőle az oldott széndioxidot, mert különben fehér elszíneződés képződik a tárgy felületén. Mosás után a fém felületét tiszta, puha ruhával átdörzsöljük, mert csak így kapja vissza az ólomra jellemző tompánfényes szürke szint. Az ólomtárgyakat szárítás után célszerű műanyagbevonattal ellátni, mert az ólom rendkívül érzékeny az ujjlenyomattól származó korrózióra.

Felhasznált irodalom

- Organ, R.M.: Museums Journal, 53, 49-52, 1953
 Calay, E.R.: Studies in Conservation, 2, 49-54, 1955
 Plenderleith, H.J.: The Conservation of Antiquities and Works of Art, Oxford University Press, London, 1957
 Dr. Pelikán, J.B.: Nové poznatky v oboru konzervace pravekého materialu: Archaeologické Rozhledy, 10, 408-424, 1958
 Mazenetz, G.: Erhaltung und Wiederherstellung von Bodenfunden, 138-142, Wiener Schrifte, 1960
 Organ, R.M.: Museums Journal, 61, 54-56, 1961
 Dr. Cupr, V. - Dr. Pelikán, J.B.: Muzejní práce, 146, 1963
 Organ, R.M.: Studies in Conservation, 8, 1-9, 1963
 Organ, R.M.: The Examination and Treatment of Bronze Antiquities, 104-110, Recent Advances in Conservation, Edited by Thomson, G., Butterworths, London, 1963.

Schlager Károlyné

SZERKESZTŐSÉG MEGJEGYZÉSE:

A fenti cikkben foglaltakra a következő számunkban még visszatérünk.

A KŐ PUSZTULÁSA ÉS VÉDELME

Ha az ember maradandót akart alkotni, azt kőből alkotta, lévén a kő legmaradandóbb anyagok egyike. Az idő vasfoga azonban még ezeket a mészkőből, különböző szilikátokból vagy vegyes termékekből készült építő anyagokat is kikezdte.

Kő és kő között is igen nagy különbség van, találni évezredek gránittömböket, amelyekben jóformán észre sem lehet venni az idő mulását, de találunk olyan falrészleteket, vagy más kiképzéseket könnyen málló mészkőből, amelyekről nehéz megállapítani, milyenek is lehettek eredeti állapotukban. Sok művészeti és kulturtörténeti kincs ment és megy így tönkre. Ezért mindent meg kell tenni, hogy pusztulásukat meggátoljuk, vagy legalább is késleltessük:

Mi okozza a kövek mállását? A tényezőket 3 főcsoportra lehet osztani:

- I. a külső hatások
- II. a kövek saját ellenállóképesége
- III. a beépítés módja.

I. A külső hatások alatt értjük azokat a fizikai, vegyi és biológiai hatásokat, amelyeknek minden szabadban lévő tárgy ki van téve.

1. Fizikai hatások. A fő fizikai hatás talán a hőmérsékletingadozás. Tudvalévő, hogy a hőmérséklet növekedésével minden tárgy tágul, csökkenésével viszont zsugorodik. A kő tágulási együtthatója ugyan nem nagy, de ha tekintetbe vesszük a napi és évi hőingadozásokat, a kövek tágulása, zsugorodása állandó anyagrészecskék közti surlódást idéz elő, ami okvetlenül koptatást okoz, és így az évek folyamán mégis bizonyos fokú mállást von maga után. A hőingadozás még nagyobb hatást gyakorol a vizes kövekre, különösen ha a hőmérséklet fagypontra is süllyed. Közismert tény, hogy a víz ill. jég térfogata a hőmérséklet csökkenésével $1/4$ C° alatt nő, és hogy ebből kifolyólag a hajszálosövecskébe behatolt víz, ha ott megfagy, repedéseket okozhat, ami a kő mállásához vezet. A víznek ezenkívül még oldó hatása is van, ami szintén a kő korrózióját okozza.

Fizikai hatások között meg kell említeni a szél mechanikai hatását, de ugyanakkor a szél által odahordott víz, por és homok mechanikai hatását is, amely az idő folyamán erős romboló hatást fejt ki még a legellenállóbb kövek felületén is.

2. A vegyi hatások igen különbözők, de a legáltalánosabb a levegő széndioxid tartalma által keletkezett hatás. A légköri nedvesség mindig tartalmaz levegőből oldott széndioxidot, így a víz oldóképességét ez a gyenge sav még inkább fokozza. Különösen veszélyes a mészkőre nézve, mert a szénsav oldja a mészkövet alkotó kalciumkarbonátot, vízben oldódó hidrokarbonátokat képezve.

Káros vegyi hatásokat idéznek elő az egyéb levegőben található vegyületek

is, ami különösen a városi vagy nagyobb ipari település levegőjére vonatkozik. Külön ki kell emelni az ilyen levegőben aránylag nagy mennyiségben található kéndioxidot és kéntrioxidot, amelyek erősen korrodáló hatásúak. A belőlük képződő kénessav, ill. kénsav a mészkövet széndioxid fejlődése közben oldják, és a felszabadult széndioxid, ha nem tud eltávozni a képződés helyéről, tovább oldja a mészkövet.

3. Biológiai hatás. Megdöbbentő milyen romboló hatást fejt ki a kövekkel szemben a szerves élet. A levegőben lévő különböző állati és növényi spórák képesek a kő felületén megkötődni, sőt a fal belsejébe hatolni /60 cm mélységben is találtak élőlényeket/. Ezek különbözőképpen fejtik ki káros hatásukat. Részen az élőlények fiziológiai megnyilvánulásai által képződő különböző anyagok /humusz, ammoniák, salétrom, szénsav, stb./, másrészt növekedésük folytán kifejlesztett mechanikai erő az, ami a kő szilárdságát csökkenti és lassu mállását okozza.

II. Az építéshez, díszítéshez stb. használt köveket a természetben előforduló különböző kőzetekből termelik. A kőzetek részben kémiai, részben szerkezeti adottságaik révén különböző ellenállóképességet mutatnak, a mechanikai és egyéb külső hatásokkal szemben. Tudjuk, hogy a gránit sokkal ellenállóbb mint a márvány, viszont az utóbbi ellenállóbb mint más mészkövek. A gránit mind szerkezeti, mind vegyileg olyan felépítésű, hogy igen nagy ellenállást mutat a felsorolt különböző hatásokkal szemben. A márvány és a mészkő kémiai összetételben azonos, de a két kőzet szerkezete ebben az esetben az, ami determinálja különböző ellenállásukat. Általában minél finomabb szemcséjű és tömörebb a kőzet, annál ellenállóbb.

Nemcsak természetkövel, de emberalkotta téglákkal is találkozunk, amelyeknek az ellenállóképessége is különböző, aszerint milyen agyagból, milyen körülmények között készültek, stb.

III. Meg kell említeni, hogy a kő korróziója bizonyos mértékig a kő beépítés- ill. kidolgozás-módjától is függ. Pl. a kő ellenállóbb a korróziós hatásokkal szemben ha nincs rajta kiszögélések, gyűrődések, vajatok, ahol a víz és a szennyező anyagok vizes oldata összegyűlhet, hanem olyan a felülete, hogy a víz könnyen lefolyhat és a kő gyorsan megszáradhat.

+ + +

A kő pusztulásával a múltban is tisztában voltak. Vitruvius pl. említi, hogy a kőszobrokat Punniából hozott viasszal vonták be. Velencei felirásokból értesülünk, hogy a köveket dísznózsirral dörzsölték be, nem is beszélve milyen sok helyen festették, vagy olajjal kenték be a fontos kőépítményeket úgy az ó-, mint a középs- és újkorban. Ismerve ezeket a műemlékeket és ennek alapján a kőszítójuk kifinomult ízlését, a természetes szépségű kövek átfestését legtöbbször csak azzal lehet magyarázni, hogy ezen a módon akarták az építmények életkorát meghosszabbítani.

Különböző égőv alatt a kő korróziója is más és más. A mi éghajlatunk és az előrehaladott iparosodás sokkal károsabb mint a száraz meleg éghajlat és ahová még nem hatolt be a nagyvárosok kéndioxidokkal és egyéb korrodáló ágensekkel telített levegője. Viszont sok olyan műemlékünk és ásatásokból került objektumunk van, amelyek kulturtörténeti értékkel bírnak és amelyeket kötelességünk az idő-előtti pusztulástól megvédeni.

A kövek tartósságának fokozásával az utolsó évszázadban tudományosan sokan foglalkoztak már, sok konzerváló szerrel kísérleteztek, hol nagyobb, hol kisebb sikerrel. A sok kísérlet és tapasztalat azt mutatja, hogy a jó konzerváló-szernek a következő feltételeket kell kielégítenie:

- 1./ Víztaszító, vagyis hidrofob legyen.
- 2./ A kőbe hatoljon be, ne csak a felületen képezzen védőhártyát.
- 3./ Ne képezzen összefüggő zárt hártyát, mert az a kőbe felszivódott nedvesség elpárolgását, a kő „légzését” megakadályozza.
- 4./ A kő színét és szerkezetét ne változtassa meg.
- 5./ Ne legyen tűzveszélyes.
- 6./ Ne legyen túl drága.

Nem elegendő azonban, ha a konzerváló szer a fenti feltételeknek megfelel, alkalmasságáról gyakorlati kísérletekkel is meg kell győződnünk. A kísérleteket elvégezhetjük a laboratóriumban, amikor a külső hatásokat mesterségesen idézzük elő és gyorsítjuk, vagy a szabadban elhelyezett próbatestekkel figyeljük a természetes hatásokkal szemben tanúsított viselkedésüket. Az utóbbi módszer hosszadalmasabb, de a legmegbízhatóbb eredményeket nyújtja.

A vizsgálataimat csak laboratóriumi kísérletekre korlátoztam és pedig a következő anyagokkal:

- 1./ vízüvegoldat és kalciumkloridoldat, amelyekkel a mintadarabokat felváltva kezeltem
- 2./ mézstej
- 3./ 20 % parafint tartalmazó benzol
- 4./ Impexore, védőszer
- 5./ Mowilit diszperzió vizes oldata
- 6./ Szilonit 1100 vizes oldata.

A kísérletekhez homokkőmintákat és a táci ásatásokból származó mészkőmintákat használtam fel.

A különbözőképpen kezelt, valamint ellenmintának szánt kezeletlen mintákat egyforma hatásoknak tettem ki. Minősítésnél azt a szempontot vettem alapul, hogy a mi éghajlatunk alatt legveszélyesebb ágens a víz és a fagy. Ezért azt vizsgáltam, hogy a kezelt ill. nem kezelt kőminták mennyi vizet képesek felvenni és mennyi a súlyvesztésük többszöri áztatás, szárítás, vizes kő fagyasztása és a víz olvasztása után. Feltehető, hogy minél több vizet képes a kő felvenni, annál nagyobb lesz idővel a súlycsökkenése, ami egyértelmű a kő korróziójával.

A kísérletek azt mutatták, hogy a használt védőszerek mindegyike bizonyos védelmet nyújt és hathatósan akadályozza a víz és fagy korrodáló hatását. A szerek közül legjobbnak bizonyult a Szilonit 1100 és a parafin. Megállapításunkat megerősíti az a tény, hogy az utóbbi időben más területeken is mindjobban beválnak és terjednek a különböző szilikonátok a kő és vakolat korrózió elleni védelmében. A múltban viszont főleg a parafinos kővédelem volt elterjedve /Szeremley szabadalma Angliában/.

A magyar gyártmányu Szilonit 1100 a magyar építőiparban is bevált, más okokból kifolyólag azonban a gyártását be kellett szüntetni. Jelenleg viszont kapható ugyanolyan hatású és alapu /alkilszilikonát/ nyugatnémet Hydrophobungsmittel Bayer S elnevezésű szer, amelyet ugyancsak vízzel hígítva használnak kő, vakolat és egyéb építőanyagok korrózió elleni védelmére.

Meg kell még említeni, hogy a vízzel keveredő szilikonátok mellett újabban szerves oldószerekben oldódó szilikonátokat is használnak erre a célra még jobb hatásfokkal.

Befejezésül szükségesnek tartom megjegyezni, hogy bármilyen jó és hathatós anyagot is találunk a kő konzerválására, nem elegendő, hogy a kezelést egyszer elvégezzük és ezzel egyszer és mindenkorra elintézzettnek tekintsük ezt a kérdést. A szabadban tárolt kő állandó időjárású viszonyok miatt van kitéve, éri az eső, koptatja a széllel ráhordott homok, romboló hatása magától értetődően, a kezelésre alkalmazott anyagokat is kikezdi, ezért bármilyen eredményesnek is mutatkozik a választott kezelés és bármilyen jól beválik a kezelésre használt természetes vagy szintetikus anyag, a kezelést bizonyos időnkint meg kell ismételtetni, és a kezelt tárgyakat állandóan ellenőrizni kell.

Természetesen a kérdést nem tekintjük befejezettnek, hiszen az ilyenirányu kutatások világszerte folynak és részben műemlékkonzerválási témakörben, részben a modern építőipar problémáinak megoldására, újabb és újabb anyagokat próbálnak ki és hoznak a piacra, amelyek egyre korszerűbb és tökéletesebb konzerválási lehetőségeket valósítanak meg.

Brendel Gusztávné

BESZÁMOLÓ AZ ICOM VII. KONFERENCIÁJÁRÓL

A Múzeumok Nemzetközi Tanácsa /ICOM/ VII. konferenciáját 1965-ben az Egyesült Államokban tartották. Az ICOM magyar bizottsága részéről - a konferencia amerikai rendezőségének anyagi támogatásával - alulírott vett részt a konferencia munkájában. Az európai résztvevők 1965. szeptember 15-én gyülekeztek Páris-

ban, ahonnan még aznap, az ICOM által bérelt külön repülőgépen keltek át az óceánra és érkeztek meg Washingtonba. Az ICOM VII. konferenciáját ugyanis összekötötték Washingtonban a Smithsonian Institution-ban rendezett, az intézményt alapító James Smithson születésének 200. évfordulójára időzített ünnepekkel.

A Smithsonian Institution az egyik legnagyobb amerikai alapítványból létrejött intézmény. Az alapítványból Washington közepén nagy muzeumokat emeltek, többek között a National Gallery, a Museum of Natural History, a Museum of History and Technology, a Freer Gallery épületeit és itt áll az intézmény központja is. Washingtonnak ebben a központi negyedében újabb muzeumok létesítése, nagy épületek építése van folyamatban. A 200. évforduló ünnepei nagy pompával zajlottak le, a külföldi és hazai résztvevők talárban vonultak fel az ünnepségre, amelyet az Egyesült Államok elnöke nyitott meg.

Ezután kétnapos tudományos ülészek kezdődött. Öt ülés keretében előadások és hozzászólások hangzottak el az alábbi témákról: az ember származása és fejlődése; a környezet befolyása az emberre; az ember és a technológia, stb. A vitában neves szakemberek szólaltak fel a legkülönbözőbb területekről, többek között J.R. Oppenheimer is. Az ünnepeket díszvacsora zárta be, ahol átadták az intézmény 200. évfordulójára készített aranyérmét. Az ünnepség valamennyi résztvevőjét a rendezőség megajándékozta az évfordulóra vert James Smithson emléklakettel.

A négynapos washingtoni tartózkodás alatt természetesen alkalmunk nyíltott a washingtoni muzeumok tanulmányozására is.

A Museum of History and Technology hatalmas, új épület, amely modern vitrinekkel, kitűnő világítással van berendezve és meglehetősen vegyes kiállításokat tartalmaz. A földszintjén általában műszaki kiállításokat találunk, többek között autókat, szekereket és kocsikat, mozdonyokat, mezőgazdasági gépeket, vasúti és villamosvasut kiállítást, órákat, fonográfokat, az írógépek, kulcsok, záruk fejlődését stb. Az első emeleten művelődéstörténeti jellegű kiállítások sorakoznak, amelyek bemutatják pl. az amerikai kosztümök fejlődését négy évszázadon keresztül, a különböző századokban használt butorokat, az egyes korok szobabelsőit /általában figurákkal berendezve/, Washington György életét, amerikai elnökön feleségeinek viaszfiguráit és Amerika kiemelkedő nagy személyiségeit. A következő emelet ismét a legváltozatosabb képet mutatja: bélyeg és postatörténeti kiállítást, üvegeket és az üveggyártást, amerikai grafikát és pénztörténeti kiállítást. /Megjegyzendő, hogy a bélyegkiállításban igen szépen van képviselve az Osztrák-Magyar Monarchia, de a magyar bélyegek is egészen napjainkig./ A muzeumnak van egy háromemelet magas csarnoka, ahol a Foucault-féle inga van felállítva, amellyel a muzeumlátogatók részére a föld mozgását illusztrálják. A muzeumban nagy előadótermek vannak és minden emeleten üzletek, ahol a látogatók levelezőlapokat, könyveket, diaposzitiveket és muzeumi tárgyak másolatait vásárolhatják meg. Ezek az üzletek merőben különböznek a nyugateurópai muzeumok hasonló árusító pultjaitól, mert ezek bazárjellegűek, ahol a legkülönbözőbb kulturcikkeket lehet vásárolni.

A Freer Gallery tulajdonképpen Keletázsiai Művészeti Múzeum, ahol a látogató megtalálja a japán, egyiptomi, perzsa, szasszanida, indiai és kínai művészet emlékeit.

A Természettudományi Múzeum /Museum of Natural History/ tipikus amerikai komplex-múzeum, tehát megtalálhatók benne a mi természettudományi muzeumaink klasszikus gyűjteményei: állatvilág, botanikai-, ásvány- és őslénytani gyűjtemény stb. Emellett azonban hatalmas anthropologiai, archaeologiai, néprajzi gyűjtemények, illetve kiállítások foglalnak helyet az épületben, amelyek bemutatják Észak- és Délamerika ősi civilizációit. Külön érdekessége a múzeumnak nagy indián festmény-gyűjteménye /George Catlin művei, 1796-1872/. A festő kb. 400 kisebb-nagyobb festményen örökítette meg az északamerikai indiánok legkülönbözőbb típusait.

Talán nem lesz érdektelen megemlíteni itt egy epizódot, amely eléggé jellemző az amerikai életre. A múzeum egyik óriási dínosaurus csontváza mellett egy csontdarab és egy táblácska látható az alábbi felirattal: „Akarja Ön a Dínosaurus csontját megérinteni? Otthon elmondhatja barátainak, hogy a Múzeumban megfoghatott egy Dínosaurus csontot!”

A Nemzeti Galéria szintén nagy klasszicista épületben van elhelyezve. Az épület mindkét oldalszárnyában a kiállítási termek egy-egy udvart zárnak körül, amelyek fent üvegtetővel vannak ellátva. Az udvarok közepén medence van szökőkutakkal, nagy fákkal és sok-sok egzotikus növényvel. A Nemzeti Galéria anyagából kiemelkednek a Tiziano, Raffaello és Rembrandt gyűjtemények, igen nagy értéket képviselnek a reneszánsz művészet emlékei, továbbá a francia impresszionisták művei. Ebben az épületben is számos üzlet található, amelyek a látogatók kényelmét szolgálják. Valamennyi múzeumban a látogatók tranzisztoros magneto-font bérelhetnek és ezek biztosítják - egy-egy meghatározott utvonalon - a látogatók részére a tárlatvezetést.

Külön meg kell emlékezni egy esti kirándulásról Dumbarton Oaks-ba, amely egyetemi kutatóközpont és a kertben pavillonszerű modern épületekben a Pre-Columbian művészet összegyűjtött alkotásai vannak kiállítva, továbbá igen jelentős bizánci művészeti anyag.

Vasárnapi kirándulásként elmentünk Hillwood-ba, ahol egy ma is lakott, XVIII. sz.-i kastélyt néztünk meg, amely korabeli butorokkal, szőnyegekkel van berendezve és a kastély körül XVIII. századi park terül el. Ez a washingtoniak kedvenc kirándulóhelye, ahol nagy a látogatottság és a főútvonalon parkoló autóbuszokhoz a kastély parkján keresztül mikrobuszok szállítják a látogatóközönséget. Innen továbbmentünk Mount Vernon-ba, ahol hatalmas park közepén, amelyet a Potomac folyó határol, egy XVII. században épült udvarház található. Itt élt Washington György családjával s a parkban található kriptában, egyszerű márványkoporsóban van eltemetve. A ház ma is úgy van berendezve, ahogy azt a Washington család használta. A ház mellett külön épületben múzeumot rendeztek be, amelyben a család személyes emléktárgyait őrzik. A ház körül gazdasági épü-

letek, istállók, kocsiszínek, konyhák, mosoda, cipésműhely, kerékgyártó és szijgyártóműhely stb. található.

Washingtoni tartózkodásunkat a National Geographic Society épületében adott esti fogadás zárta be. A modern épület földszintjén a Society által támogatott legkülönbözőbb expedíciók munkáját bemutató, didaktikusan megrendezett kiállítások láthatók /régészeti expedíciók, sarkkutatók munkája, stb., stb./. A látogatók egy telefonkagyló felemelésével bekapcsolnak egy magnetofont és a telefonkagylón keresztül megkapják a látottakra vonatkozó felvilágosításokat.

1965. szeptember 20-án reggel autóbusszal továbbutaztunk Philadelphiába. Itt főhadiszállásunk a Museum of Art volt, ahol este fogadás és vacsora volt a konferencia vendégeinek tiszteletére. A vacsora alkalmával megismerkedtem a muzeum igazgató testületének, a Trustees-nak egyik tagjával, aki „civilben” ékszerész volt. A Museum of Art-nak igen gazdag középkori építészeti és szobrászati anyaga van, pl. az egyik hatalmas teremben egy francia gótikus templom van felállítva, teljes belső berendezéssel, eredeti ajtókkal és ablakokkal; a másik teremben pedig, ahová a templom eredeti fakapuján keresztül lépünk be, a templomhoz tartozó kerengőt találjuk meg. A következő délelőtt a University Museum megtekintésére nyílt lehetőségünk, amelyben hatalmas mezopotámiai, egyiptomi, görög, római kiállítást találunk. Különösen jelentős egy terme, ahol az Ur-i ásatások anyaga van kiállítva. A terem közepén hatalmas asztal áll, körülötte székekkel. Az asztal tulajdonképpen egy üveggel fedett vitrin, amely tele van mezopotámiai anyaggal és bizonyára az ide behozott iskolásgyerekek szemléltető oktatását szolgálja. A muzeumnak külön előadóterme van és itt is igen élénkforgalma üzlet áll /diapozitívekkel, levelezőlapokkal, könyvekkel/ a látogatók rendelkezésére. A muzeumban jól szervezett Educational Department működik, amelyik az iskolák muzeumi látogatásának szervezésével foglalkozik.

Szeptember 21-én délután autóbusszal továbbmentünk Philadelphiából New-Yorkba. A konferencia főhadiszállása New-Yorkban a Metropolitan Museum volt. A hivatalos jelentkezés és részvételi díj lefizetése után minden résztvevő kapott egy nevével ellátott lapocskát, amellyel a muzeumban szabadon közlekedhetett, akár a kiállítások bezárása után is. A szeptember 22-26-ig terjedő idő a különböző bizottságok munkaüléseivel telt el. Alulirott az Iparművészeti Szakbizottság és a Régészeti és Történeti Muzeumok szakbizottságának munkájában vett részt. Az előbbinek az elnöke Sir Trenchard Cox, a Victoria és Albert Museum igazgatója volt, az utóbbinak K. Michalowski lengyel professzort választották elnökévé.

A Régészeti és Történeti Muzeumok Szakbizottsága elé ügyrendi kérdések és egy elaboratum került, amelyet a szakbizottság Damaszkuszban tartott ülésén megbízott 4 szakember dolgozott ki. Ez a következő szempontokat tartalmazta:

- 1/ Az archaeologiai lelőhelyek fejlesztése, régészeti Skansenek létesítése, a romok megőrzése, konzerválása;
- 2/ Speciális személyek kiképzése a következő 3 évben az archaeologiai muzeumok számára;

- 3/ A ma történeti eseményeit megörökítő dokumentumok megőrzése a történeti muzeumokban;
- 4/ A bemutatás kérdései a történeti muzeumokban;
- 5/ Szakemberek kiküldése nemzetközi együttműködés alapján, akik a fejlődő országokban segítik a régészeti kutatásokat és ezeknek az országoknak segítséget adnak. A bizottság a kérdéseket részletesen megvitatta és a közgyűlésnek ajánlásokat tett a fenti pontokhoz.

Az Iparművészeti Szakbizottság 3 évi időre tagjául választotta Dr. Weiner Mihálynét, az Iparművészeti Múzeum főigazgatóját, a Régészeti és Történeti Múzeumok Szakbizottsága pedig alulirottat.

A konferencia plenáris ülése szeptember 27-én d.e. nyílt meg ünnepélyes keretek között a Metropolitan Museum nagy előadótermében. 62 országból 700 delegátus vett részt a konferencia munkájában, közöttük nagyszámu szovjet, cseh-szlovák, lengyel, román, jugoszláv delegáció.

Az ünnepélyes megnyitón többek között New York város polgármestere bejelentette a városban tartandó muzeumi hét megkezdését, majd megemlékezésül átadta G.H. Riviére-nek - az ICOM igazgatójának - New York város kulcsának másolatát.

A konferencián több előadás hangzott el. A bevezető előadást S.D. Ripley, a Smithsonian Institution főtitkára tartotta, aki előadásában a muzeumok napjainkban betöltött szerepéről és jelentőségéről beszélt, hangsúlyozva a muzeumok feladatait a közönség nevelésében. Példákat hozott fel az amerikai muzeumok közönség-szervezési munkájáról.

A konferencia főtémája, amelynek lényegében az összes előadások alá voltak rendelve, a muzeumi dolgozók képzése, illetve továbbképzése volt. A téma megnyitó előadását J. Chatelain, a Francia Nemzeti Muzeumok igazgatója tartotta, majd elhangzottak korreferátum-szerű előadások, amelyekben C. Nordenfalk, a stockholmi Nemzeti Muzeum igazgatója a tudományos képzésről, K. Michalowski, a varsói Nemzeti Muzeum igazgatója a régészeti kutatók képzéséről, W. Schäfer, a frankfurti Natur. Museum und Forschungs-Institut Senckenberg igazgatója a természettudományi muzeumok modern kutatási feladatairól, Ch.C. Cunningham, a hartfordi /U.S.A. Connecticut/ Wadsworth Atheneum igazgatója a művészeti muzeumoknak az Egyesült Államokban betöltött szerepéről, J.Kuba, a prágai Technikai Muzeum igazgatója a technikai muzeumok munkájáról és jelentőségéről beszélt. I. Antonova, a moszkvai Puskin Muzeum igazgatója a szovjet művészeti muzeumok tudományos munkájáról tartott nagy érdeklődéssel kísért előadást.

Két korreferátum hangzott el a muzeumoknak a közönség nevelésében betöltött szerepéről /C. Bonfil, Museo Nacional de Antropologia, Mexico és Mohamed Masmoudi, Musée Regional, Sfax, Tunisia/. - J.M. Hester, a New Yorki Egyetem rektora „A muzeumok és az egyetemek” címen tartott előadást. Számos előadás hangzott el a muzeumok technikai személyzetének képzéséről, ill. továbbképzéséről. Ezek az előadások részletesen foglalkoztak a restaurálás és konzerválás

kérdéseivel, a modern bemutatás technikai problémáival, a fejlődő országok muzeumainak technikai személyzettel való ellátásával, a katalogizálás és az időszaki kiállítások kérdéseivel. Az utolsó napon került sor az ICOM plenáris közgyűlésére, amelyen több személyi változás történt. Így az ICOM új elnökévé Arthur F. E. van Schendelt, az amsterdami Rijksmuseum igazgatóját választották meg. Lemondott funkciójáról az ICOM titkárságának igazgatója, G.H.Rivière is és helyette H. de Varine-Bohan-t, az eddigi ügyvezető igazgatót választották meg a titkárság vezetőjévé. A közgyűlés határozatot hozott, hogy az ICOM legközelebbi konferenciáját 1968-ban Nyugat-Németországban rendezik meg. 1971-ben Szíria látja vendégül az ICOM konferenciáját.

A konferencia ülései mellett alkalom nyílt arra, hogy kiránduljunk a közeli New Haven-be, a Yale University meglátogatása céljából, továbbá megismerjük New York muzeumait, gyűjteményeit és egyéb nevezetességeit.

New Haven-ben legérdekesebb látnivaló az egyetem új könyvtáráépülete volt. Ez teljesen ablak nélküli épület, alabástrom lapokból felépítve. A mesterségesen megvilágított termekben megnézhattuk a könyvtár kincseit: egy eredeti Guttenberg Bibliát, amely Mainzban készült 1455-ben; az első írásos tudósítást Magellan utazásáról /Roma, 1523/; Dante Divina Commediáját /Firenze, 1481/; Goethe Faust-jának két eredeti kézíratos oldalát; a Függetlenségi nyilatkozat eredeti példányát /1762/ stb., stb.

Ezután megnéztük a Peabody Museumot, amely ugyancsak komplex muzeum, régészeti, néprajzi, anthropologiai, őslénytani és mai természettudományi anyagot tartalmaz. A kiállításokban sok a színes fénykép, átvilágított nagy diapozitív és rengeteg a színes, kisebb-nagyobb dioráma, amely az állatokat természeti környezetükben mutatja be. A kiállítási vitrinek vasból készültek, alacsonyak, mélyek és eléggé régiesnek hatnak.

Mivel a konferencia főhadiszállása New Yorkban a Metropolitan Museum of Art-ban volt, minden delegátus itt töltötte muzeumi látogatásra szánt idejének legnagyobb részét.

Nincs itt lehetőség a Metropolitan Museum egyes kiállításainak a felsorolására. Ehelyett néhány tapasztalatomat mondom el, amelyeket ebben a hatalmas muzeum-kombinátban szereztem. Talán hangsúlyoznom sem kell az egyes gyűjtemények gazdagságát. Csak jellemzés kedvéért említem meg, hogy a muzeumnak 33 Rembrandt-képe van. A kiállítási termekben egész spanyol renaissance diszudvar van beépítve, szökőkuttal, eredeti szobrokkal stb. A kiállítás második emeleti folyosóján nyitott ajtón át juthatunk ki az udvar erkélyére. A másik teremben teljes románkori kápolnát találunk; eredeti faajtókkal, ablakokkal és az ajtón át /a másik kiállítási teremben/ belépünk a kerengőbe. Az óvilágból idecsöppent szakembert feltétlenül az az érzés keríti hatalmába, hogy az óvilág minden műkincse ide vándorol, minden jelentős műtárgyat felvásárolnak, a világ legkülönbözőbb piacain.

Ami a Metropolitan Museum kiállításainak technikáját illeti, itt vegyesen találunk modernül átrendezett, rendkívül izlésesen megoldott, kiváló megvilágítási kiállítási termeket /ilyen pl. a távolkeleti anyagot bemutató kiállítási részleg, ahol az egyik terem falán óriási, XIV. századi festmény található, a teremben óriási Buddha-szobrok, külön talapzaton, igen elegáns elhelyezésben;/ másutt régi típusu vitrinek találhatók, elég sok anyaggal telezsufolva; így pl. teljesen élvezhetetlen, sötét a Rodin-szobrok kiállítása.

Igen fejlett a Metropolitan Museum közönségszolgálatja. Évente kb. 5-6 millió látogató fordul meg a kiállításokban. Külön csoport foglalkozik az iskolák muzeumi látogatásának szervezésével. A gyermekek részére az épület elzárt, külön részében un. Junior Museum-ot rendeztek be, amelyben 2 évenként más és más kiállítást látogathatnak. Jelenleg régészeti kiállítás látható, amely egyrészt módszertani tájékoztatást nyújt a régész munkájáról, másrészt egyiptomi és mezopotámiai anyagot mutatnak be. Naponta kb. 1000 gyerek jön szervezeten a Junior Museumba. A muzeum az iskolákat New York város népművelési osztálya segítségével szervezi meg. A gyerekeket ingyen autobuszok hozzák a muzeumba, és bizonyos időben a metrón is ingyen utazhatnak a muzeumok meglátogatására. A gyerekeknek előbb rövid filmet mutatnak be, hogy mit fognak látni, majd szakvezetés mellett megtekintik a kiállításokat, végül rövid előadást tartanak nekik. Külön foglalkoznak a tanárokkal; részükre a muzeumban gyakran rendeznek konferenciákat, hogy mit mutassanak meg a gyerekeknek a muzeumban; külön szakvezetést tartanak részükre, hogy utána ők tudják vezetni az iskolásokat. A gyerekek 3 korosztályba vannak beosztva: a/ 5-6; b/ 7-9 éves korig; c/ ennél idősebbek /16 évesig/. Az egyetemi hallgatók nagyon kevéssé látogatják a muzeumokat.

A közönség részére sok előadást tartanak, így hetenként egyszer, vasárnap du. az Auditoriumban neves szakemberek tartanak előadásokat. Ugyancsak vasárnap délutánonként filmbemutatókat is rendeznek. A tárlatvezetéseket egyénileg transzistoros magnetofonokkal bonyolítják le, amelyek bérelhetők és igen nagy számmal állanak a közönség rendelkezésére. Az egyetemi hallgatók részére külön délutáni előadásokat szerveznek. Az iskolás gyerekek rendszeres muzeumi látogatását lerontja az a körülmény, hogy egy-egy osztály évenként csak kb. egyszer jut el így, szervezeten a muzeumba /szemben Angliával, ahol évenként 4 látogatás történik/, s így kevés kapcsolat alakul ki a gyerekek és a muzeum között.

Hogyan is épül fel a Junior Museum jelenlegi régészeti kiállítása? /Teljesen pontos képet nem tudok erről adni, mivel a konferencia főhadiszállása a Junior Museumban volt, s így a kiállítás rendjét emiatt erősen megbontották./ Először is egy vitrinben bemutatják az archaeologusok munkaeszközeit /lapát, csákány, ecset, kés, kitzúzó rud, szita, stb., stb./ és u.itt szép, színes, megvilágított diapozitívek mutatják be a régészeti munka különböző fázisait. A következő vitrinben megmagyarázzák, mi az archaeologia: az a tudomány, amely az elmúlt korok embereinek életét kutatja, hátrahagyott, eltemetett eszközei, lakóhelye, templomai, stb. alapján. Minden tárgy /és itt a különböző régészeti korok jellemző tárgyai vannak a szöveg közé kitéve/ kulcsot ad az archaeologusnak a letűnt korok emberei életének tanulmányozásához. A következő vitrinben

átvilágított diapozitív mutatja be New York egyik épületét, ez alatt a talaj rétegeit, bennük a korszakra jellemző leleteket.

A következő vitrinben azt tárgyalják, hogy hogyan kerülnek a föld alá az egyes tárgyak? a/ Vulkáni kitörés következtében /gombnyomásra megjelenik színes diapozitíven a Vezuv kitörése, majd alatta Pompei/; - b/ Tűz következtében; - c/ Hirtelen lerombolás által; - d/ Fokozatos feltöltődés következtében /gombnyomásra megjelenik egy egyiptomi piramis és félig homokba temetett szfinksz, majd ezek kiszabadítva a homokrétég alól/; - e/ Elrejtés következtében /egy lyukban „elrejtett” kincslelet/.

A következő vitrinben bemutatják azt, hogy hogyan tudja a régész, hogy hol kell ásni? a/ Légifelvételeken kirajzolódnak bizonyos objektumok; b/ Néhány épület áll, amely soha sem került föld alá; d/ Feliratok, régi feljegyzések adnak utmutatást.

Hogyan datál az archaeologus? Nagy fénykép látható, rajta különböző rétegek. Mellette kis vitrin áll, amelyben az egyes rétegekből előkerülő tárgyak láthatók. Azt a körülményt, hogy egyre lejjebb haladva, a rétegekből egyre korábbi anyag kerül elő, a következő, rendkívül jellemző módon magyarázzák meg az amerikai technikai civilizációban élő gyerekeknek: Az említett vitrin külső oldalán kis üvegdobozok vannak egymás fölött elhelyezve. A legfelsőben kis autómódellet látható, 1961-es évjárat; alatta egy kis autó 1929-ből, 1926-ból, 1906-ból, végül egy postakocsi 1900-ból. Ehhez kötik a régészeti datálást, illetve ezeken magyarázzák meg a gyerekeknek. - Bemutatják még a különböző összehasonlító datálási módszereket /egykoru görög, etruszk, ciprusi stb. anyagot; mikroszkopikus datálást: különböző edényekben kül. maradványokat; C14-es datálást és végül az archaeomagnetikus datálást/.

Mindezek természetesen képekkel vannak illusztrálva, s a gyerekek értelmi szintjén mutatják be mondanivalójukat. A tájékozódást megkönnyítik a hatalmas térképek, fényképek, rajzok és nem utolsósorban telefonkagyló felemelésével bekapcsolható magnetofonok.

A Metropolitan Museum felügyelete alatt állanak az ún. „Cloisters”, azaz kolostorok. Ezek öt középkori kolostórészt foglalják magukban, román és gótikus kápolnákkal, amelyeket Európából telepítettek át teljes berendezésükkel, kincstárakkal stb.

A Metropolitan Museum közelében, régi épületben helyezkedik el New York város muzeuma, amely elsősorban várostörténeti anyagot mutat be. Megtalálhatók itt a régi New York öreg épületei, utcái, nyomornegyedei /rendkívül érdekesek Jacob A. Riis /1849-1914/ felvételei a nyomornegyedekről, azok a képek, amelyek bemutatják a szegény negyedek szörnyűségeit/; öreg üzletek, műhelyek teljes felszerelésükkel: nyomda, üveg- és porcelán üzlet, hangszerbolt, butorüzlet, ezüstműves műhelye, kalapos- és cipőüzlet, játékbolt, stb., stb. A legtöbb ilyen üzletben korabeli öltözetbe öltöztetett figurák láthatók. Igen értékesek azok a

szoba-belső, amelyek a XVII. század végétől fennmaradtak és szinte napjainkig bemutatják az egyes korok lakáskulturáját /természetesen az elmaradhatatlan korabeli öltözékekbe öltöztetett figurákkal/. - Ez a múzeum kiállítás-technikában meglehetősen elmaradott, öreg vitrinekben rendkívül zsufoltan, raktárszerűen van az anyag kiállítva.

A történeti jellegű múzeumok közül meg kell még említenem a Brooklyn Múzeumot, amelynek természetesen hatalmas képtára is van, /amerikai festők, modern festészet és szobrászat/. Azonban legjelentősebb az egyiptomi gyűjteménye. Figyelemre méltó a görög-római anyag is /szobrászat, mozaikok, ókeresztény leletek stb./.

A New Yorki Természettudományi Múzeum - hasonlóan a fentebb tárgyalt Washingtoni-hoz - szintén un. komplex múzeum. Kiállításában megtalálható a régészeti, néprajzi, anthropológiai és a szorosan vett természettudományi anyag. Igen szép kiállítások mutatják be az eszkimók életét és kulturáját, az indiánok életét, művészetét stb. A múzeum fő vonzóerejét természetesen az óriási diorámák képezik, amelyek természeti környezetükben mutatják be a különböző földrészek állatvilágát. Az egyik teremben, amelyben félhomály uralkodik, a délamerikai dzsungel életéről kapunk képet: egy vadászó indián alak áll a bozótban és a teremben elhelyezett magnetofon hamisítatlan dzsungel-hangokat szolgáltat a kiállításához. - Az anthropológiai kiállítás az ember származását és fejlődését mutatja be, majd a kiállításban felállított, üvegből készült nőalakon gombnyomásra az egyes szervek működését láthatja a látogató.

A Művészeti gyűjtemények közül - a Metropolitan Museum mellett - még három sikertült meglátogatni: a Guggenheim Múzeumot, a Modern Művészeti Múzeumot és a Frick Collectiont.

A Guggenheim Múzeum építészeti szempontból rendkívül érdekes, vagy inkább bizarr, de egyáltalán nem praktikus épületében igen jelentős modern művészeti anyag van kiállítva. A felfelé szélesedő épület tulajdonképpen spirális folyosó. Egy be nyíló kivételével a festmények ezeken a folyosókon vannak kiállítva. A festmények között nagyon sok korai és késői Picasso, Toulouse-Lautrec, Cézanne, Gauguin, Van Gogh, Modigliani, stb. található. A múzeum előcsarnokában szökőkutak csobognak, nagy zöld növények díszlenek. Az elárusító pulton nagyon drágák a levelezőlapok és diapozitívek.

A Modern Művészeti Múzeum /Museum of Modern Art/ New York körnegetének a közepén fekszik, az un. Rockefeller Centre szomszédságában. A modern új épület belsejében az a meglepetés éri a látogatót, hogy az épület mellett szökőkutakkal, vízmedencékkel díszített, árnyas zöld kertet talál, s a szobrok ebben a kertben, zöld környezetben vannak kiállítva. Az épület csupa márvány, sok színes függőnnyel díszítve. Ez a múzeum az absztrakt művészet New Yorki fellegvára.

A Frick Collection kis gyűjtemény, de igen sok nagyértékű képpel rendelkezik /Tizian, Goya, Rembrandt, stb./. Az egyes termek interieur-szerűen vannak

berendezve, korabeli butorokkal, képekkel, szobrokkal, szőnyegekkel és a termek közepén elhelyezett asztalokon nagy csokor virággal. Az épület közepén zárt, üvegtetős udvar található szökőkutakkal, zöld növényekkel és padokkal.

Egyik délelőtti alkalom volt megnézni az Egyesült Nemzetek Palotáját is. Esti hajókirándulás alkalmával körülhajóztuk a New York belső város részeit magában foglaló Manhattan szigetet.

A kb. három hetes tartózkodás alatt mind az amerikai kollégákkal, mind a konferencián résztvevő, a legkülönböző nemzetiségű szakemberekkel sok gyümölcsöző kapcsolatot sikerült kiépíteni.

Fülep Ferenc

A SZOVJET MUZEUMI SZERVEZET IRÁNYÍTÁSA, A MUZEUMI MUNKA TARTALMI ÉS MÓDSZERTANI KÉRDÉSEI⁺

A Szovjetunió tudományos, kulturális életében igen fontos szerepe van a muzeumoknak. Mint minden szocialista országban, a társadalmi rendszer megváltoztatását követően új tartalommal telítődött a muzeumok tevékenysége, amely nem az öncélú befeléfordulás, hanem a benne rejlő lehetőségek teljességre törekvő kibontakoztatásával a szocialista társadalom emberének kulturális felemelkedését szolgálja. A muzeumok tevékenysége minden vonatkozásban e központi, nagy feladat érdekeinek van alárendelve, s tudományos megalapozottságra törekvő munkájával a szovjet nép kommunista szellemben való nevelését célozza. Éppen ezért rendkívül hangsúlyozott a muzeumi tevékenységnek az a része, amely a múlt haladó hagyományainak ápolására, a szocialista építés eredményeinek bemutatására és a világnézeti nevelésre irányul. A muzeumok jelentőségének felismerését tükrözi, hogy az SZKP KB Ideológiai Bizottsága 1964 évben külön ülésen vitatta meg a muzeumok helyzetét s ezt követően KB határozat született a muzeumok szerepének növeléséről a dolgozók kommunista nevelésében.

A beszámoló keretében az alábbiakban szeretnénk rövid áttekintést adni a szovjet muzeumi szervezet jelenlegi formájáról, ismertetve a központi irányító szerveket, a muzeumokra egységesen vonatkozó legfontosabb rendelkezéseket, valamint a muzeumi munka néhány tartalmi, módszertani kérdését.

A Szovjetunió mintegy ezer muzeuma - a magyar muzeumi hálózathoz hasonlóan - egységes elvek alapján irányított országos hálózatot képez, függetlenül a közvetlen irányító, fenntartó szervek különbözőségétől. Legfelsőbb szakmai felügyeleti szerve a Szovjetunió Kulturális Minisztériuma, illetve annak Muzeumi

⁺ Részlet a szerzők szovjetunióbeli tanulmányutjáról készült jelentéséből.

Osztálya, amelynek hatáskörében 715 muzeum működik, a Minisztérium illetékes helyi szervei alá rendelve.

A decentralizált irányítás munkájában a területi tagozódásnak megfelelően résztvesznek az egyes köztársasági Kulturális Minisztériumok, mint a területükön működő muzeumok közvetlen felügyeleti szervei. A különböző szaktárcák vagy egyéb szervek kezelésében működő muzeumok felett - a magyar viszonyokhoz hasonló - társfelügyeleti rendszer érvényesül.

A Szovjetunió említett mintegy ezer muzeumán kívül kb. kétezerre tehető azoknak a muzeális létesítményeknek a száma, amelyek a dolgozók kezdeményezésére létesültek a társadalmi alapon, mint „népi muzeumok” működnek. Lényegében tehát együttesen háromezerre tehető a rendszeres állami dotációval és a társadalmilag fenntartott muzeumi intézmények száma.

Tipusaik szerint a muzeumok lehetnek: országos muzeum /ezek között szakmuzeum is/, tájmuzeum /ezen belül: szövetségi, autonóm köztársasági, tájegységi, területi, nemzetiségi körzeti, kerületi tájmuzeum/, komplex profilu muzeum /történeti-néprajzi, történeti-régészeti, rezervátum-muzeumok, stb./, emlékmúzeum, népi muzeum, amely utóbbi önmagában is lehet más-más jellegű.

A muzeumalapítások, működési engedélyek kiadása a Szovjetunió Kulturális Minisztériuma, illetőleg az egyes köztársasági Kulturális Minisztériumok hatáskörébe tartozik. A nagy országos muzeumok létesítéséhez a szovjet kormány engedélye szükséges, míg a tájmuzeumok megnyitása a szövetségi köztársaságok törvényhozása által megállapított jogszabályok szerint történik. Hasonlóképpen külön engedély szükséges a muzeumok megszüntetéséhez is.

Az állami költségvetéssel nem rendelkező népi muzeumok működéséhez nem szükséges a Kulturális Minisztérium engedélye, azonban az 1965. február hó 15. napján a Kulturális Minisztérium által jóváhagyott típus-szabályzat a népi muzeumok létesítésére, működésére és szervezetére vonatkozólag bizonyos előfeltételeket szab.

Tekintsük át ezekután röviden a központi irányító szervek, központi intézmények szervezetét, feladatait.

Kulturális Minisztérium Muzeumi Osztálya

Szervezete: Önálló osztály a Minisztérium keretében. Személyi állománya:

6 fő. Ezek:

1 fő vezető,

1 fő munkatárs, az Osztály helyettes vezetője, akihez az Északi Köztársaságok /Pribaltika/ tartoznak területileg, továbbá a régészeti és általában a gyűjtemény- /nyilvántartás/ ügyek. Régész.

1 fő munkatárs, aki az irodalmi, színházi és emlékmúzeumok, műemlékek ügyeivel foglalkozik, egyben az Orosz Köztársaság egészének muzeológiai kérdéseivel is. Filológus.

1 fő munkatárs, aki a kaukázusi köztársaságok muzeumi ügyeivel és a történeti muzeumokkal foglalkozik. Történész.

1 fő munkatárs, akihez az ázsiai köztársaságok területe tartozik, s a népi muzeumokkal foglalkozik. Végzettsége: történész és mérnök.

1 fő munkatárs, az Ukrajna, Bjelorusz és Moldova-i területek muzeumi előadója. Hozzá tartoznak az ország nagy muzeumai /számszerint kilenc nagy muzeum/.

Az Osztály valamennyi munkatársa egyetemi végzettségű.

Az Osztály munkatársainak feladatköre döntően a területi felosztás elvén alapszik, ugyanakkor az egyes munkatársak a szakképzettségüknek megfelelő szakmai kérdésekkel foglalkoznak általánosan.

Az Osztály feladata a muzeumok munkájának elvi irányítása. Munkáját a Muzeumok Tudományos Tanácsa segíti, amelynek kb. 40 tagja van, köztük a nagyobb muzeumok vezetői és a muzeumok kvalifikált tudományos munkatársai. A Tanácsnak a Muzeumi Osztály vezetője is tagja. A Tanács évenként általában kétszer ülészik. Ilyen alkalmakkor valamennyi muzeumot érintő, általános kérdéseket vitatnak meg, hasonlóképpen a Magyar Igazgatói Tanácsülések munkaprogramjához. A Muzeumok Tudományos Tanácsa lényegében nemcsak javaslattevő, tanácskozó szerv, hanem nagy elvi kérdésekben határozatokat hozó muzeumi testület, amely e tevékenységével segíti a Muzeumi Osztály irányító munkáját.

A Muzeumi Osztály tehát - mint főfelügyeleti szerv - elvi irányító munkát végez. Az országos kulturpolitikai célkitűzések ismeretében a Minisztérium által meghatározott és a Tudományos Tanács ülésein megvitatott legfontosabb muzeumi feladatok gyakorlati megvalósítását segíti elő a

Muzeológiai Tudományos Kutatóintézet.

Egyetlen ilyen jellegű intézmény /középszerv/ a Szovjetunióban. A Muzeumi Osztály elvi irányítása alapján ez az intézet dolgozza ki az általános muzeológiai, szakmai-módszertani kérdéseket, amelyeket kiadványokban tézisekként juttat el valamennyi muzeumhoz.

Az Intézet 1934-től működik, azonban 1955-ig csak az Orosz Köztársaság területére terjedt ki a hatásköre. Ma országos hatáskörrel rendelkezik.

Az Intézet feladatai:

- 1./ Általános kérdések /ebben döntően a muzeumtörténeti feldolgozások. E témakörből ezideig 6 kiadványuk jelent meg./
- 2./ Általános módszertani kérdések:
 - a./ kiállítások módszertana,
 - b./ ismeretterjesztés módszertana,
 - c./ gyűjtemény-feldolgozás módszertana.

- 3./ A népművelési munka módszerei /elsősorban mai,aktuális propaganda fél-
adatok/,
- 4./ A muzeumok technikai berendezései, felszerelései /vitrinek, stb.../.

A vázolt feladatkörökben a módszertani elvek kidolgozása mellett még két gyakorlati feladat hárul az Intézetre:

- 1./ A muzeumok munkájának gyakorlati segítése /például: valamely muzeum kiállításának rendezéséhez az Intézet kiküldi egyik munkatársát, aki a módszertani tanácsadás mellett aktívan közreműködik a rendezésben/.
- 2./ A muzeumi tudományos dolgozók szakmai-politikai színvonala emelésének elősegítése.

Esetenként az Intézet külön aktuális feladatokat is kap a Minisztériumtól.

Az Intézetnek öt osztálya van:

- a./ Történeti Osztály /a Forradalomig/,
- b./ Legújabbkori Történeti Osztály,
- c./ Biológiai, természettudományi,
- d./ Irodalmi,
- e./ Elméleti muzeológiai ügyek osztálya.

Az Igazgatón, annak helyettesén és a tudományos titkáron kívül 28 tudományos dolgozója van, zömében tudományos fokozattal rendelkeznek.

A Muzeumi Intézet 28 tudományos munkatársa között a legkülönbözőbb szak-képzettségűek vannak. Így: történész, művészettörténész, filológus, botanikus, zoológus, geológus, közgazdász és általános muzeológus. A munkatársak fizetése magasabb, mint a többi muzeumi intézményeknél s ezt természetesnek tartják az országos koncepcióju feladatok kidolgozása miatt, amely nem egyszerűen egy adott szakban való alapos szakismeretet, hanem széleskörű szakmai, módszertani ismereteket és komoly tapasztalatokat kíván.

Az Intézetnek saját Tudományos Tanácsa van, amelybe tanácsostagként meghívnak más muzeumi tudományos vezetőket is. Általában a muzeumok mellett működő Tudományos Tanácsok működése jelentős az intézményi tevékenység irányának, konkrét feladatainak megjelölése szempontjából. Egy tudományos dolgozó nemcsak a saját muzeuma, de más muzeum, vagy éppen a Muzeumi Intézet, esetleg a nagy, minisztériumi Tudományos Tanács tagja is lehet.

A Muzeumi Intézet módszertani munkájával a Szovjetunió valamennyi muzeumát segíti. Az Intézet évente rendszeresen több értekezletet szervez az ország különböző területein, melyeknek vitaanyagát maguk dolgozzák ki és terjesztik az értekezlet elé. 1965-ben például hat ilyen értekezlet volt a legkülönbözőbb témakörökben. Például:

Harkovban és Poltavában kiállítási kérdéseket vitattak meg,
Mihajlovszkiban az emlékházak kérdéséről tárgyaltak,

Leningrádban a mai művészet fejlődéséről,
 Dimitrovban biológiai kérdésekről,
 Vlagyivosztokban a Minisztériumtól kapott feladatok megoldásáról volt szó.

Az Intézet munkájára jellemzőnek mondható a területen töltött meglehetősen hosszú idő, amely a munkatársak elméleti tevékenysége mellett a közvetlen gyakorlati tanácsadás és az egyes feladatok végrehajtásában jelentkező aktív közreműködést jelzi. Ez megnyilvánul például az évi tömeges kiszállásokban is /kb. 100 hazai kiküldetés/.

Évenként rendszeresen jelentetnek meg módszertani kiadványokat, így 1965-ben hat ilyen kiadványt adtak ki. Az Intézetnek kis házi nyomdaüzeme is van, kiadványaikat itt állítják elő. A kiadott témák a legkülönbözőbbek, melyeket - mint említettük - az Intézet munkatársai dolgoznak ki. A témák között nemcsak kiállításrendezési, vagy belső muzeológiai módszerek, de például a muzeumi tárlatvezetés módszerei is szerepelnek. Ugyancsak ők dolgozzák ki a nyilvántartási módszereket, amelyeket - mint a többit is - mint javaslatot terjesztenek fel a Minisztériumhoz és az már szabályként adja ki.

Megemlítjük, hogy az Intézet által kidolgozott módszerek nemcsak általában általános érvényű, vagyis valamennyi muzeum által használható típusmódszereket jelentenek csak, hanem konkrétan kidolgoznak például egy-egy adott, új kiállítás megrendezésére szolgáló módszert is. Ennek menete: az illető muzeum által elkészített forgatókönyv felterjesztésével kezdődik, amelyet az Intézet elbírál és észrevételeivel visszaküldi a muzeumhoz. Általános gyakorlat, hogy az Intézet valamelyik munkatársa néhány hétre kiszáll a helyszínre és a rendezés ideje alatt módszertani tanácsokat nyújt a kivitelezéshez.

A muzeumi új kiállítások tervét /forgatókönyvét/ a Muzeumi Intézet hagyja jóvá. Nem kell a készülő, új kiállítás forgatókönyvét felterjeszteni az esetben, ha az Intézet dolgozója a helyszínen vizsgálja azt felül és közreműködik a rendezésben. A Szovjetunióknak mindössze öt muzeumától kell az új kiállítás forgatókönyvét a Minisztériumhoz felterjeszteni /ezek: Moszkvában a Tretyakov, a Puskin, a Kreml, és a Keleti Kultúra Glinka Muzeuma, Leningrádban pedig: az Ermitázs/, egyébként a Minisztérium nem foglalkozik forgatókönyvek bírálatával, illetőleg jóváhagyásával.

Az Intézetnek a magyar muzeumokkal is vannak kapcsolataik, általában megkapják és ismerik fontosabb kiadványainkat, ezeket fel is használják munkájukban. Így például könyvet készítenek a világ muzeumairól és ebben egy fejezetet szentelnek a magyar muzeumoknak. Ennek ellenére szükségesnek tartanak a magyar muzeumi - elsősorban irányító - szervekkel való szorosabb kapcsolat és együttműködés kiépítését, fontosnak tartanak a szervezeti és muzeológiai munka részletes és kölcsönös tanulmányozását, a tapasztalatok rendszeres kicserélését és kölcsönös felhasználását annál is inkább, mivel nagyon jó véleményekkel vannak a magyar muzeumok munkájáról. Külön is kiemelték a Központi Muzeológiai Technológiai Csoportnak a Szovjetunió muzeumaiban elterjedt jó hírét, szép eredményeit. Nagy érdeklődéssel várják a Csoport megjelenő kiadványát.

Állami Központi Restaurátor Intézet

Feladata kettős: - a műtárgyvédelmi eljárások módszereinek kutatása és kidolgozása
 - gyakorlati műtárgyvédelem /restaurálás, konzerválás/.

E két alapvető feladatkör mellett az Intézet látja el a restaurátorképzés és továbbképzés igen fontos és folyamatos feladatát.

A Központi Restaurátor Intézet létrehozásának előzményei lényegében azonosak a Magyar Központi Muzeológiai és Technológiai Csoport létrehozásának előzményeivel /egyéni és nem tudományos állagvédelmi módszerek, restaurátorképzés hiánya, stb.../.

A Központi Műhely a Forradalom után létesült és a második világháború után fejlesztették a jelenlegi színvonalára. A Műhely a Kulturális Minisztériumhoz tartozik felügyeletileg, de önálló intézményként működik, műtárgyvédelmi munkájában országos feladatokat lát el.

Az Intézet /Műhely/ élén igazgató áll. akinek munkáját tudományos helyettes, adminisztratív helyettes és tudományos titkár segíti. Itt is, mint a múzeumokban általában, Tudományos Tanácsot szerveztek az elméleti és gyakorlati munka módszereinek megvitatására, meghatározására.

A Központi Restaurátor Intézetnek mintegy tíz osztálya van, ideértve az irattárat, fotolaboratóriumot és a gazdasági osztályt is. A dolgozók száma összesen mintegy 170 fő, amelyből kb. 100 fő a restaurátor és 20 fő a tudományos munkatárs, köztük vegyész, fizikus, biológus, technológus, mérnök, művész, muzeológus. A 20 fő tudományos munkatárs képezi a Tudományos Osztály személyzetét, amelynek feladata az állagvédelmi módszerek kidolgozása, közzététele, és az e területen végzett gyakorlati munka irányítása és ellenőrzése. A kidolgozott módszerek bevezetése és alkalmazása a gyakorlati munkában valamennyi múzeumra nézve kötelező. Az egyes eljárások általános bevezetése viszont csak a Tudományos Tanács hozzájárulásával történhet. A Központi Műhely szervezetéhez tartozó különböző osztályok végzik a legkülönbözőbb muzeális emlékek /ikon, festmény, szobor, grafika, textil, kerámia, stb./ restaurálási, konzerválási munkálatait. Az Osztályok élén, a részleg jellegének megfelelő képzettségű vezető áll.

A Tudományos Osztály, valamint az egyes Osztályok munkáját hatékonyan segítik a különböző, jól felszerelt laboratóriumok: entomológiai, gombászat, vegyszeti, elektron-fizikai, stb...

Szükségesnek tartjuk megemlíteni az egyes kutatólaboratóriumok által végzett - megítélésünk szerint rendkívül jelentős - egyes munkákat. Utalhatunk például a fotó-fizikai módszerekkel dolgozó laboratórium legújabb kísérleteire, amely a korábbi infravörös átvilágítási módszerek helyett elektronoptikai vizsgálatokkal kísérletezik.

Eredményesnek ígérkeznek a mindössze három és fél éve működő Entomológiai Laboratórium kísérletei, illetve kutatásai, amelyek a muzeumi rovarkártevők elleni védekezést szolgálják. A Laboratórium létesítése után közvetlenül, a kártételt okozó fajokból összehasonlító gyűjteményt hoztak létre, amelynek gyarapítása állandó és folyamatos és amely gyűjtemény azt a célt szolgálja, hogy az egyes kártevő fajok elleni speciális védekezés módszerét, azok életmódjának közvetlen vizsgálata alapján dolgozhassák ki.

A kémiai laboratórium, amely a tárgyi anyag konzerválásának problémáival foglalkozik /fa, fém, textil, kő, bőr, stb./. 1954 után kezdte el az ásatag faanyag megóvási módszereinek kidolgozását. A vezető közlése szerint az általuk alkalmazott módszer szükségtelessé teszi a további kezelést, tehát az egyszeri eljárás alkalmazása végleges megoldást biztosít. A szabadtéri objektumok, illetve nagyobb tárgyak konzerválására kombinált módszert alkalmaznak. Megemlítjük, hogy a laboratórium maga is készít védőanyagot a restaurálás- és konzerváláshoz.

A laboratórium vezetője igen nagy érdeklődést tanúsított a Központi Muzeológiai és Technológiai Csoport munkája iránt. Különösképpen érdekelné őket, hogy Magyarországon vizsgáljuk-e az ásatásokból előkerült textilanyagok összetételét, színét, gyártási technológiáját, stb., valamint megóvásának módját. Nagy érdeklődéssel várják a Csoport eddigi eredményeit összefoglaló kiadványt és nagy örömmel vennék az intézményi kapcsolat elmélyítését. A Technológiai Csoport szovjet muzeumi területen pozitívan értékelt munkáját csak a Magyarországon járt szakemberek elbeszélése alapján ismerik, éppen ezért s mert a kutatási problémák is azonosak, rendkívül gyümölcsözőnek tartanák szakemberek kölcsönös, személyes tapasztalatszerérének biztosítását.

A Központi Restaurátor Műhely szakembereivel folytatott beszélgetések során felvetették a nálunk is sokat vitatott régészeti leletanyag tisztításának kérdését. A szakemberek elmondották, hogy a letisztítás problémája a Szovjetunióban is vita kérdése a muzeológusok és restaurátorok, illetőleg a „tisztított” vagy a „patinásan érték” elvét vallók között. A problémát véglegesen nem sikerült eldönteniük, azonban a vita kialakított egy olyan gyakorlatot, hogy az ásatásokból kikerült minden tárgyat egyénileg vizsgálnak meg és döntenek a restaurálás módjáról.

A Központi Restaurátor Műhely valamennyi restaurálást, konzerválást végző osztályán egy-egy fő tudományos szakember dolgozik, akik a Tudományos Osztály munkatársai, de feladatuk a kijelölt osztály munkájának segítése, ellenőrzése, a felmerült problémák tekintetében a kapcsolatok tartása a műhely és a Tudományos Osztály között.

A Központi Restaurátor Műhely az egész országra kiterjedően végzi a muzeális emlékeanyag restaurálását, konzerválását. A restaurálási, konzerválási munka zömében e központi műhelyekben történik. Tehát az anyagot más köztársaságokból is ide szállítják. Ugyanakkor a helyszínen is végeznek állagmegóvási munkálato-

kat oly módon, hogy két-három fő szakembert küldenek ki a képzettebb restaurátorok közül, akik egy-egy tudományos szakember közreműködésével látják el ezeket a - leginkább kisebb - helyszini munkálatokat. A Központi Műhely az intézmények beküldött igényeinek alapján összeállított éves munkaterv szerint dolgozik. Az itt dolgozó szakemberek - akik között, mint már említettük mérnök, festőművész, grafikusművész, művészettörténész, biológus, kémikus, fizikus, stb. képzettségű van - meghatározott havi fizetést kapnak, ezen túlmenően a magas kvalifikáltságot igénylő munkáért semmiféle külön díjazásban nem részesülnek. A Központi Műhelynek szoros és rendszeres kapcsolata van a muzeumokban működő kisebb-nagyobb restauráló műhelyekkel.

A Műhely alapvető feladatai közé tartozik a restaurátorok képzése és továbbképzése. E célból tanfolyamokat, illetve egyéb szakmai összejöveteleket tartanak.

Tekintettel arra, hogy a korábbi időben a restaurátori munka színvonala alacsony, minden tudományosságot és egységes módszert nélkülöző volt, a Kormány 1954-ben rendeletet bocsátott ki a kötelező restaurátor-képzésről. A képzés időtartamát két évben állapították meg, s a tanfolyam megszervezését és lebonyolítását a Műhelyre bízták. Az első tanfolyamot 1955-57 között bonyolították le 30 fő tanuló részvételével, akik tanulmányaik befejezése után végzettséget igazoló oklevelet kaptak, és az ország különböző muzeumaiban nyertek beosztást. 1957 óta a két éves képzést nem ismételték meg ugyan nagyobb csoportok részvételével, de a Műhely osztályain ugyancsak két éves képzéssel folyamatosan oktatják azokat az új, fiatal restaurátorokat, akiket később muzeumokban helyeznek el.

A restaurátorok számára évenként rendszeresen biztosítják a Központi Műhelyben az elméleti és gyakorlati továbbképzést. Emellett minden évben szakmai értekezleteket tartanak a restaurátorok számára, ahol elméleti, módszertani kérdéseket vitatnak meg.

A fentiekben vázolt jelenlegi műtárgyvédelmi intézményi rendszert véglegesnek tekintik, éppen ezért újabb restaurátor műhelyek létrehozását nem tervezik. A szerényebb technikai felszerelésű és kisebb létszámú restaurátorral dolgozó muzeumok az egyszerűbb és legfontosabb muzeumi állagvédelmi munkákat látják el, a nagyobb feladatok a Központi Műhelyre hárulnak.

Megjegyezzük végül, hogy a Központi Restaurátor Műhely az általa kidolgozott és alkalmazott módszereket saját kiadványaiban teszi közzé.

A muzeumok működésének rendje

A muzeumi munka egységes elvek alapján történő végzését a Szovjetunió Kulturális Minisztériuma által 1964. december hó 30. napján kiadott szabályzat határozza meg. E szabályzat rendelkezései - szovjet megfogalmazással élve - a szö-

vetségi, autonóm köztársasági, tájegységi, területi, nemzetiségi körzeti és kerületi tájmúzeumokra vonatkoznak. /Külön rendelkezések szabályozzák a magyar múzeumi törvény értelmezése szerint nem MUZEUM-ként nyilvántartott egyéb muzeális létesítmények működésének rendjét./

Az említett szabályzat meghatározása szerint: „A tájmúzeumok tudományos kutató és tudományos-felvilágosító intézmények, s egyben a táj történetével és természeti viszonyaival kapcsolatos természettudományi, valamint az anyagi és a szellemi kultúra körébe tartozó emlékek fő őrzőhelyei.

A tájmúzeumok alapvető feladata a Szovjetunió Kommunista Pártjának támogatása a dolgozók kommunista nevelésében, a szovjet tudomány és kultúra fejlesztésében, valamint a tömegek alkotó kezdeményezésének mozgósításában a kommunizmus anyagi-technikai bázisának megteremtésére.”

A tájmúzeumok több osztállyal működő intézmények, amelyeknek fiók intézmények is lehetnek. Tevékenységük anyagi megalapozottságát - az alárendeltségnek megfelelően - a köztársaság, tájegység, terület, nemzetiségi körzet, kerület költségvetéséből évi előirányzat szerint rendelkezésre bocsátott átutalás, valamint a múzeumi bevételek /belépődíjak, kiadványok árusítása, stb./ meghatározott felhasználása révén biztosítják.

A múzeumok tevékenységüket perspektivikus és éves munkatervük alapján végzik, melyeket az a kulturális szerv hagy jóvá, amelynek az illetékes múzeum alá van rendelve. A tervek összeállítása a Minisztérium által kiadott központi irányelvek kötelező betartásával történik.

Valamennyi tájmúzeum igazgatója mellett Tudományos Tanács működik tanácsadó szervként, melynek tagjai a múzeum igazgatóján és munkatársain kívül a helyi tudományos intézetek, felsőoktatási intézmények, párt-, társadalmi-, tanácsi-, és gazdasági szervezetek, valamint a múzeum társadalmi aktivájának képviselői.

A Szovjetunió múzeumainak hálózatában a szövetségi és autonóm köztársasági, valamint a tájegységi és területi tájmúzeum tudományos-módszertani központja az illető köztársaságban /területen, tájegységben/ működő tájmúzeumoknak, köztük a népi múzeumoknak is.

A múzeumi szabályzat az általános irányelvek, valamint az igazgatási kérdések taglalása után részletesen foglalkozik a múzeumi munka tartalmi és formai megoldásának kérdéseivel. Egységes elveket rögzít a tudományos kutatómunka, a kiállításrendezés, a tömeges ismeretterjesztő munka, a belső muzeológiai munka, a múzeumi kiadói tevékenység, stb. területén. Ismerteti végül a múzeumi társadalmi aktivahálózat szervezésének főbb formáit. /Szakkörök, tudósítók nálózata./

Az egyes munkaterületekre vonatkozó általános rendelkezések részletezése helyett csupán néhány - a miénktől némiképpen eltérő, vagy újszerű - rendelkezés

zést kívánunk ismertetni, majd a későbbiekben egy országos /tájmúzeum/ múzeum munkájának válaszásával a gyakorlati megvalósítást véljük célszerűnek röviden érzékeltetni.

A tudományos kutatómunka területén: „A múzeum a maga tudományos kutatómunkáját koordinálja más tudományos intézményekkel, szerződéses alapon – amennyiben erre kerete van – a múzeum profiljának megfelelő szakembereket is bevonhat a tudományos kutatómunkába.”

Általában a tudományos kutatómunka formái azonosak a múzeumok közismert ilyen jellegű tevékenységével /cikkek, bibliográfiai munkák, monográfiák, stb./. Említést érdemel viszont, hogy a szabályzat e formák között első helyen említi a kiállítási tematikai tervek, forgatókönyvek készítését.

A kiállításrendezés területén: „A tájmúzeum kidolgozza perspektivikus tervét arra vonatkozólag, hogy milyen keretek között kívánja a kiállítását kifejleszteni, elkészíti legközelebbi kiállításainak tematikai tervét és művészi kivitelezési javaslatát, melyeknek jóváhagyását a múzeum felettes kulturális szervei eszközlik, felülbírálatát pedig a Muzeológiai Tudományos Kutatóintézet végzi.”

A szabályzat nagy súlyt helyez a kiállítások tartalmi színvonalára. Elvként rögzíti például, hogy a tudományos kutatómunka eredményeinek felhasználása elsősorban a kiállítások tudományos színvonalának emelését kell, hogy szolgálja. A kiállítás a múzeumi anyagok és a múzeum által elért tudományos eredmények publikálásának egyik formája s mint ilyen, elmélyíti a tömeges tudományos ismeretterjesztő munka tartalmát is.

A tömeges, tudományos ismeretterjesztő munka területén: A szabályzat az ismeretterjesztő munka alapvető formáinak /tárlatvezetés, előadás, szakköri munka, múzeumban tartott iskolai órák, különböző rendezvények, találkozók/ felsorolása után előírja, hogy a múzeumok: „A tárlatvezetések és egyéb tömeges rendezvények tematikáját a Párt-, Komszomol-, és szakszervezeti szervekkel, a közoktatásügyi osztályokkal, az iskolákkal, a felsőoktatási intézetek tanszékeivel, stb., együttesen állapítja meg.”

A Szovjetunió Kulturális Minisztériuma a főfelügyelete alá tartozó állami múzeumok országos érvényű szabályzata mellett külön típus-szabályzatot adott ki, amely a már említett népi múzeumok létesítését, működését és szervezeti rendjét határozza meg. A kisebb helyi múzeumok létesítésére irányuló aktív társadalmi kezdeményezések magyar megnyilvánulására tekintettel is célszerűnek véljük a szabályzat részletesebb ismertetését.

A jelzett szabályzat meghatározása szerint: „A népi múzeum a dolgozók kezdeményezésére és közvetlen részvételével, társadalmi alapon szervezett kulturális-ismeretterjesztő intézmény.”

A népi muzeum feladata: összegyűjteni, megőrizni, tanulmányozni és kiállítani az anyagi és szellemi kultúra, valamint a természettudományok körébe tartozó emlékeket - mint az ismeretek elsődleges forrásait és a nép kommunista nevelésének hatékony eszközeit."

A népi muzeumok: tájmuzeumok, továbbá történeti, irodalmi, művészeti, technikai és emlékmúzeumok lehetnek.

"A népi muzeum profilját az anyagi és szellemi kultúra eredeti emlékeiből /természettudományi anyagokból/ létesített gyűjtemények jellege határozza meg, melyek biztosítják az élet különböző jelenségeinek kellő teljességgel történő feltárását."

"A népi muzeumok létesítése a dolgozók küldöttei tanácsának helyi végrehajtóbizottsága által hozott döntés alapján történik, a nyilvántartásbavételt pedig a tájegységi és területi kulturális igazgatóságok eszközlik, míg a területi tagozódás nélküli köztársaságokban a szövetségi és autonóm köztársasági kulturális minisztériumok, - amennyiben a muzeum rendelkezik a következő feltételekkel:

- az anyagi és szellemi kultúra eredeti emlékeiből, vagy természettudományi anyagokból összegyűjtött kollektciókkal, melyek alapján az adott profilu muzeum kiállítása létesül;

- aktívával, mely a muzeumi kiállítások anyagok segítségével a nép körében végzendő kommunista nevelőmunkához és ismeretterjesztéshez megfelelő képességekkel rendelkezik;

- helyiségekkel és felszereléssel, melyek biztosítják az anyagok megőrzését és az összegyűjtött kollektciók bemutatásának feltételeit."

A népi muzeum munkájával kapcsolatosan állandóan együttműködik a helyi párt-, komszomol-, szakszervezeti, tudományos, és gazdasági szervekkel és intézményekkel, valamint az állami, akadémiai, hivatali és oktatási muzeumokkal.

A népi muzeum közvetlen tudományos-módszertani irányítását a kerületi /területi, tájegységi, köztársasági/ muzeum, vagy a területi igazgatóság /a köztársaság kulturális minisztériuma/ által kijelölt, megfelelő profilu muzeumlátja el.

A népi muzeum munkaterülete - feladatainak megfelelően - az alábbi: szervezi az irodalmi, levéltári és más források sokoldalú tanulmányozását; gyűjti, őrizi és tanulmányozza az anyagi és szellemi kultúra emlékeiből és a természettudományi anyagokból összeállított gyűjteményeket; állandó és időszakos kiállításokat rendez; tömeges tudományos ismeretterjesztő munkát végez mind a muzeumban, mind annak falain kívül, - tanulmányi kirándulásokat, vándorkiállításokat, előadásokat, továbbá régi párttagokkal, a munka hőseivel, az elmúlt háború veteránjaival való találkozókat szervez.

A népi muzeum gyűjteményeinek kiegészítése gyűjtéssel, valamint a hivatalok, intézmények s a lakosság részéről történő ajándékozás útján történik.

A népi muzeum gyűjteményeinek nyilvántartását a kerületi /területi, tájegységi, köztársasági/ muzeum, vagy pedig a megfelelő profilu irányító muzeum által kiadott leltárkönyv segítségével végzi.

A népi muzeum gyűjteményeinek épségben való megőrzéséért a muzeum Társadalmi Tanácsa felelősséggel tartozik a muzeum nyilvántartásával megbízott kulturális szerveknek.

Az általuk őrzött anyagot nyilvántartásba veszi a területileg illetékes, kijelölt, vagy patronáló állami muzeum is, s amennyiben a népi muzeum megszűnik, gyűjteményanyaga az illetékes muzeum gyűjteményébe kerül, ahol előzőleg nyilvántartásba vették azt.

A népi muzeum több osztályból áll: kiállításrendező, nyilvántartási, a tömeges tudományos ismeretterjesztő munkát szervező osztály. A felsoroltakon kívül a népi muzeum rendelkezhet még könyvtárral, tudományos archívummal, fotólaboratóriummal, stb.

A népi muzeum irányítását a muzeum Társadalmi Tanácsa végzi. Ennek összetételét a népi muzeum irányítását engedélyező szerv hagyja jóvá. A Tanács háromhavonként legalább egy ízben ülészik, s megvitatja a muzeum munkaterveit, kiállításait, meghallgatja a tervteljesítésről szóló beszámolókat. A Tanács egy évi időtartamra választja meg a maga ügyviteli szervét: az elnökséget. A Tanács évenként beszámol annak a szervnek, melytől megbízását kapta. A jóváhagyott beszámolók és munkatervek egy-egy példányát megküldik az irányító kulturális szerveknek.

A társadalmi alapon működő szovjet népi muzeumok tehát szerényebb keretek között a gyűjtés, feldolgozás, bemutatás együttes muzeumi funkcióját is elláthatják. Bár jellegük és adottságaik miatt élesen megkülönböztetik őket az állami muzeumoktól, az egységes működési rend és szakfelügyelet révén szervesen illeszkednek a muzeumok országos hálózatába. Kétségtelen, hogy a népi muzeumok működtetése bizonyos többletfeladatot jelent a rendszeres patronáló, a gyűjtemény párhuzamos szakmai nyilvántartását végző muzeumoknak, azonban a Szovjetunió hatalmas területét figyelembe véve, legalkalmasabbnak tartott elgondolás az öntevékeny társadalmi kezdeményezés hasznosítására, a muzeumi ismeretterjesztő munka fokozott kiszélesítésére.

A Szovjetunió muzeumi fondjai

Igen jelentős intézkedésnek kell tekinteni a Szovjetunió Minisztertanácsának „A Szovjetunió muzeumi fondjairól” 1965. június hó 2. napján hozott határozatát, amelynek végrehajtásáról szóló miniszteri rendelet a következőkben intézkedik:

"A Szovjetunió muzeumi fondja a természettudományok, valamint az anyagi és szellemi kultúra körébe tartozó, s tudományos, politikai, történeti vagy művészeti jelentőségű hazai emlékek összessége, függetlenül keletkezésük korától, hollétüktől, anyaguktól és technikai kivitelezésüktől.

A Szovjetunió muzeumi fondja a természettudományok, valamint az anyagi és szellemi kultúra körébe tartozó s az állam tulajdonát képező emlékek megfelelő gyűjtésének, nyilvántartásának, őrzésének és felhasználásának biztosítására létesül, - a szovjet tudományos és a kommunista építőmunka továbbfejlesztésének elősegítésére."

A rendelkezés kötelezte a Szovjetunió minisztériumait, állami bizottságait és más hatóságait, a szövetségi köztársaságok minisztertanácsait és a Szovjetunió Népgazdasági Tanácsait, hogy rendszeresen jelöljék ki és ellenszolgáltatás nélkül adják át a múzeumoknak kiállítási célokra a tudományos fejlődést, a technikai haladást és a kommunista építőmunka eredményeit dokumentáló termék-mintapéldányokat és különböző modelleket.

Kimondta, hogy a Szovjetunió népgazdasági eredményeit bemutató kiállítás, valamint a szövetségi köztársaságok népgazdasági eredményeit dokumentáló kiállítások anyagából a kiállító szervek tulajdonát képező gépek, berendezések és készülékek mintapéldányainak a múzeumok részére való átadása ellenszolgáltatás nélkül történik.

Az említett mintapéldányoknak a múzeumok részére való átadása az érdekelt minisztériumok, hatóságok és szervezetek jóváhagyásával történik. Az átadott kiállítási tárgyak értékét a kiállító szervek /üzemek, szervezetek, intézmények/ a kiállítások megfelelő értékesítése alapján a termelésen kívüli kiadások terhére leírják.

A Szovjetunió muzeumi fondjainak fő őrzőhelyei a múzeumok, de az idetartozó emlékeket ideiglenes használatra meg lehet hagyni a korábbi tulajdonosoknál, amennyiben teljesítik az adott típusú emléktárgy megőrzésének biztosítására vonatkozó összes követelményeket.

A múzeumok feladata, hogy profiljuknak megfelelően elvégezzék a Szovjetunió fondjába tartozó emlékek feltárását, gyűjtését, nyilvántartását, őrzését és kiállítását. A múzeumok és kulturális szervek állami nyilvántartásba veszik az állampolgárok személyi tulajdonában lévő muzeális emlékeket is abból a célból, hogy segítséget nyújtsanak a tulajdonosoknak az emlékek megőrzésének biztosítására, valamint, hogy elősegítsék azoknak a későbbiek során állami tulajdonba való esetleges átszármazását.

A rendelkezés részletezően, tudományszakonként is meghatározza a Szovjetunió muzeumi fondjába tartozó emlékek körét. A feltárás, gyűjtés, nyilvántartás mellett a múzeumokra hárul a tárgyak tanulmányozása, tudományos leírása, felhasználása és őrzése, valamint katalógusainak, tudományos tanulmánykötetei-

nek, egyedi monográfiáknak kiadásra való előkészítése.

Külön szabályzat intézkedik valamennyi muzeumban fondbizottságok létesítéséről, külön státus és fizetés megállapítása nélkül. Gondoskodás történt továbbá arról, hogy a muzeumi fondba tartozó emlékek megóvásának biztosítására a szövetségi köztársaságok kulturális minisztériuma mellett, valamint a nagyobb muzeumokban restauráló műhelyek létesüljenek.

A szabályzat foglalkozik végül a muzeumi fondba sorolt emlékek felhasználása módjáról, mint tudományos kutatómunka elősegítése, muzeumi kiállítások rendezése, állandó és vándorkiállítások szervezése, stb.

Az ország muzeumainak ilyen irányú tudományos kutatótevékenységét a Szovjetunió Kulturális Minisztériuma koordinálja, kiadja fondjaik összefoglaló katalógusait, valamint megtervezi e téren a Szovjetunió Tudományos Akadémiájával, a szövetségi köztársaságok tudományos akadémiáival és más tudományos intézményekkel közösen készülő kiadványokat.

+ + +

A tanulmányut ideje alatt a központi irányító szervek, muzeumok vezetőivel, munkatársaival folytatott tárgyalásaink során alkalmunk volt több olyan kérdésben tájékozódni, amelyek egyrészt szoros összefüggésben állanak az irányítás feladatszerű munkájával, másrésztől rávilágítanak a muzeumoknál általánosan érvényesülő gyakorlatra. Ezek közül itt csupán a közönségszervező, ismeretterjesztő muzeumi propagandamunka, valamint a muzeumi biztonság egyes általános kérdéseivel kívánunk foglalkozni.

A Szovjetunió muzeumainak 1964 évben 60 millió látogatója volt. Általában ezen a szinten mozog a látogatottság más években is. A legnagyobb látogatottsága a leningrádi Ermitázsnek van: 1964-ben 2 millió fő. A moszkvai Történelmi Múzeum 1964 évi látogatottsága másfél millió fő volt, a Politechnikai Múzeumé egy millió fő /ennek 80 %-a tanuló/. A legmagasabb látogatottság természetesen a legnagyobb városok, illetőleg legnagyobb muzeumoknál jelentkezik, de tapasztalható fővárosi, nagy muzeumnál is alacsonyabb látogatottság. Ilyen például a rendkívül gazdag, páratlan értékekkel rendelkező moszkvai Zoológiai Múzeum, mely a múlt évben mindössze 93 ezer látogatót fogadott. Megítélésünk szerint ez esetben a régi, raktárszerű rendezési elv, a kevésbé vonzó megjelenítési forma magyarázza az alacsonyabb látogatottságot.

A leghatásosabb muzeumi propagandának a jó kiállításokat tartják. Ezért fokozottan törekszenek arra, hogy állandóan új és érdekes kiállításokat rendezzenek, a meglévő kiállításokat részben vagy egészben évente felújítják, átrendezik. Az érdekes és változatos kiállítások mellett az ismeretterjesztés legkülönbözőbb módszereit alkalmazzák a látogatottság növelése és a muzeumi kultúra terjesztése érdekében.

Általánosan elterjedt gyakorlat, hogy azoknak a muzeumoknak, amelyek a legnagyobb látogatottságot érték el, megvitattják az ismeretterjesztő, közönség-szervező módszereit, amelyeket más muzeumoknál is igyekeznek bevezetni.

Szembevetendő a látogatók között a tanulóiifjúság igen magas száma. A muzeumoknak igen jó és közvetlen kapcsolata van az iskolákkal. A magas tanulói látogatottságot nem központi rendeletek révén érték el, hanem a muzeumi szervezőmunka eredményeképpen. Az egyes muzeumok rendszeresen tartanak ankétokat a különböző szakos pedagógusok számára, amelyeken megismertetik a muzeum munkáját, anyagát és egyeztetik az iskolai tantervet a muzeumok kiállításai által nyújtott szemléltetési lehetőségekkel. Egy-egy muzeumi kiállítás felépítésében is érvényesítik az iskolai oktatáshoz szükséges szemléltetési, didaktikai módszereket és formákat. A pedagógusokkal kiépített rendszeres és aktív kapcsolat, - amelyet minden esetben a muzeumok kezdeményeznek és szorgalmaznak, - eredménye, hogy az iskolák a tanterv részévé teszik a muzeumok rendszeres látogatását, az óra megtartását a muzeum kiállításában, egy-egy csoport vagy osztály számára. Naponként és több muzeumban is tapasztaltuk, hogy iskolai csoportok /általános, közép- és felsőfokúak is/ a többi látogató zavarása nélkül, széket behozva és azokon ülve hallgatják végig a tanár magyarázatát a terem valamely sarkában, majd utána tanári vezetéssel tekintik meg a kiállítást.

A muzeumok munkájának fontos részét képezi az iskolai tanulókból alakult szakkörök munkájának irányítása. Egy-egy fővárosi nagy muzeumban 50-60 iskolai szakkör is működik. A szakkörök tagjai meghatározott feladatokat kapnak, egyes témákat tanulmányoznak, kisebb önálló kiállításokat rendeznek, előadásokat tartanak egyéni feldolgozásaik alapján. Az eredményesen szereplő szakköri tagokat jutalmazzák.

A tanulók az egyes témákra, a részvételükkel szervezett konferenciákra a muzeum tudományos munkatársainak vezetése mellett készülnek fel a témához kapcsolódó kiállítási és raktári anyag előzetes tanulmányozásával. A Szovjetunió muzeumaiban egységesen érvényesülő elv a tanulóiifjúsággal való aktív foglalkozás, a fiatalok ismereteinek bővítése muzeumi eszközökkel, ugyanakkor a fiatalok aktivizálása a múlt eseményeinek megismerésére, különös tekintettel a szocialista építés korszakának eredményeire. A muzeum igen komoly szerepet tölt be a tanulóiifjúság kommunista nevelésében. Ujabb és újabb formákat keresnek a felnövekvő nemzedék foglalkoztatására, nevelésére, gondolatának formálására. A muzeumokban ünnepélyes keretek között rendezik meg az uttörő-avatásokat, a Kom-szomolba való felvételt és gyakran szerveznek találkozót a tanulók és kiemelkedő személyiségek között.

A muzeumokban működő Legújabbkori Történelmi Osztályok, a tömegek legszélesebb rétegeit aktivizálják, különböző vállalatokkal, üzemekkel, tudományos intézetekkel, ifjúsági és egyéb szervezetekkel együttműködve szerveznek gyűjtési expedíciókat az ipar, a mezőgazdaság, vagy a kulturális élet egyes területein elért eredmények felkutatására, feldolgozására, az emléktárgy begyűjtésére és kiállításokon való bemutatására. Mint Magyarországon is, támaszkodnak a rádió,

a televízió, a sajtó útján történő ismeretterjesztésre és propagandára. Jelenleg országos viszonylatban folynak előkészületek a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulójának megünneplésére, jubileumi kiállítások rendezésére.

A kiállítások mellett az ismeretterjesztő munkának ugyyszólván két fő formája a muzeumi kiállításokban tartott tárlatvezetés és a muzeumokon kívül tömeges ismeretterjesztő előadások. Minden nagyobb muzeum rendelkezik - kisebb nagyobb, több kevesebb számú - tárlatvezetői gárdával, amelynek tagjai többszintű vezetésre képesek, tehát a látogató csoport színvonalának megfelelő vezetést tudnak biztosítani, felkészülve az idegen nyelveken való vezetésre is. A tárlatvezetők mellett a muzeumok vezetői, illetőleg tudományos munkatársai is kötelezettségszerűen ellátnak tárlatvezetői feladatot, havonta általában 5-6 esetben.

A muzeumokban rendezett kiállításokon kívül élnek a vándorkiállítások által nyújtott ismeretterjesztési lehetőségekkel. A vándorkiállításokat nem csupán a különböző városokba, helységekbe, vagy nagyobb üzemekhez, szervezetekhez juttatják el, de a muzeumok munkatársai vándorkiállításokat visznek és előadásokat tartanak uttörő vagy komszomolista táborokban is. Eredeti tárgyakból készült vándorkiállításokat juttatnak el a távoli falvakba, s a muzeumi tudományos munkatársak ez esetben is kísérik a kiállítást és tartanak előadásokat a lakosságnak.

Kialakult gyakorlat szerint a muzeumok rendszeresen rendeznek különböző témájú kiállításokat, melyeknek anyaga magánszemélyeknél őrzött tárgyakból egészül ki. E kiállításokat megfelelő propagandával rendezik, feltüntetik a kölcsönző tulajdonos nevét, ezzel is ösztönözve az újabb és újabb felajánlásokat. A propaganda hatására jelentkező egyéni bejelentések, felajánlások, a tárgyak időleges muzeumba kerülése lehetővé teszi, hogy e műtárgyakat nyilvántartsák, sőt tudományos feldolgozásukat is elvégezhessek.

+ + +

A különböző intézményekben szerzett tapasztalataink szerint a Szovjetunióban nagy gondot fordítanak a muzeumok biztonságára, illetve a biztonság fokozására. A biztonsági intézkedések érvényesülése több vonatkozásban is megnyilvánul. Tapasztalható ez mindenekelőtt a muzeumok teremőri ellátottságában. A teremőrök száma benyomásunk és tájékozódásunk alapján ítélve lényegesen nagyobb a mieinknél, bár az életkoruk tekintetében azonos szintű. Különösen a nagyobb és az értékesebb gyűjteményeket bemutató muzeumoknál tapasztalható a kedvezőbb teremőri ellátottság. Általában két teremre, de a művészeti muzeumoknál ugyyszólván minden teremre jut egy őr, esetenként egy teremben két teremőr is tartózkodik, ha ott kiemelkedő értéket őriznek. Kivétel nélkül mindenütt látható a nagyobb muzeumokban, hogy minden teremőr tartózkodási helyére telefont szereltek. Általánosnak mondható, hogy valamennyi nagyobb muzeum bejáratánál fegyveres rendőri szolgálat van.

A művészeti muzeumok valamennyi termében hőmérőt és páratartalmat jelző készüléket helyeztek el. E készülékek nem csupán az adott hőmérséklet vagy páratartalmi állapotot rögzítik, de ezek állandó ellenőrzése révén biztosíthatják a legoptimálisabb körülményeket, amelyeket az adott terebben elhelyezett műtárgyak megkívánnak. Ezért tapasztalható műszer nélkül is az egyes épületrészek hőmérséklete közötti különbség.

Valamennyi muzeumot /a mieinkhez hasonlóan/ elláttak tűzoltókészülékekkel, emellett azonban a nagyobb muzeumok rendelkeznek elektromos jelzőberendezésekkel és tűzjelző készülékekkel is. A leningrádi Ermitázs, a moszkvai Orosz Muzeum, a Tretyakov Képtár, stb. intézményeket kondicionáló berendezésekkel is felszerelték. A védelmi berendezések ellátottsága terén általánosságban kedvezőbb helyzetet tapasztaltunk hazai viszonyainknál. A teljesség kedvéért kell megemlitenünk ugyanakkor, hogy a szovjet elvtársak nem tartják a jelenlegi állapotokat teljes mértékben kielégítőnek, feltétlenül szükségesnek és indokoltnak ítélik a biztonság további fokozását.

* * *

A kiküldetés ideje alatt Moszkvában és Leningrádban számos muzeumot látunk, mindenütt őszinte, baráti segítőkészséggel, a magyar muzeumok iránti érdeklődéssel talákoztunk. Sajnos e vázlatos tájékoztatás keretében nincs lehetőségünk valamennyi megismert intézményt, annak munkáját ismertetni, ezért itt csupán a moszkvai

Történeti Muzeumban

- mint az ország egyik legnagyobb muzeumában - szerzett tapasztalatainkat foglaljuk össze.

A Muzeum mult századból származó jellegzetes vöröstégla épülete, amely a moszkvai építészet stiluselemeinek felhasználásával készült, északról zárja le az impozáns Vörös Teret, szervesen beleilleszkedik a tér építészeti egységébe. A Muzeum rendkívül gazdag anyaga az orosz nép és a szovjet állam történetéről nyújt bőséges tájékoztatást.

Az említett épületben elhelyezett központi muzeumnak hat filiáléja van, amelyek közül a Vaszilij Blazsennij templomot, és a borodinói csata emlékére épült és annak 150. jubileumi évfordulóján megnyitott Panoráma Muzeumát volt alkalmunk megtekinteni. Mindegyik filiálének saját gyűjteményanyaga és kiállítása van.

A Muzeum központi épületében 50 kiállítási terebben mutatja be az orosz nép és a szovjet állam történetét, a korábbi történeti szakaszhoz értve az őskortól a Nagy Októberi Szocialista Forradalomig terjedő időszakot; s külön mutatja be a Forradalom utáni időszak történetét napjainkig. A Muzeumnak 6 osztálya van, amelyekből az első 3 a XVI. századig terjedő korszak régészeti kutatásával, a 4. és 5. osztály, amely nem régészeti, hanem történeti jellegű és a

Forradalomig terjedő időszak anyagát őrzi és dolgozza fel, s végül a három éve alakult 6. osztály, amely mint Legujabbkori Történelmi Osztály a legutolsó 50 esztendő eseményeivel foglalkozik. Jelenleg a Nagy Októberi Szocialista Forradalom évfordulóján megnyitandó jubileumi kiállítás előkészítésén dolgozik.

A Múzeum említett hat kiállítási osztályán /érted ez alatt, hogy az egyes osztályok a kiállításban bemutatott korszakok tagozódása szerint kutatnak 1-1 korszakot/ belül 15 gyűjteményi részleg van./Fém, üveg, festmény, épület, ikon, ruha, faanyag, írott emlékek, stb./

A Múzeum három és fél millió tárgyat őríz, amelyből másfél millió numizmatikai emlék, háromezrezer db. történelmi kép, kb. háromezrezer irattári egységre tehető dokumentációs anyag, stb. A rendkívül gazdag kiállítások ellenére a gyűjteménynek mindössze 1/10-ed részét tudják bemutatni.

A Múzeum munkájának irányítását - mint ezt a szovjet muzeumi területen általános - Tudományos Tanács segíti. Az Intézmény tudományos dolgozóinak száma 135 fő, amelyből 2 fő tudományok doktora, 26 kandidátus, és számos egyetemi doktor van.

Gyűjteménygyarapítás, nyilvántartás: A Múzeum jellegének megfelelően a gyűjteményanyag gyarapodása döntően a régészeti ásatásokból, másrészt pedig a jelenlegi szakaszban kiemelt fontosságú feladatot képező legujabbkori történelmi gyűjtésekből származik.

Régészeti ásatásaik - hasonlóan a miénkhez - részben tervásatások, részben leletmentések. Alapvető különbség viszont, hogy a régészeti feltárások zömét az akadémiai tervekkel koordináltan végzett tervásatások képezik s a leletmentések jelentenek viszonylag kisebb feladatot, illetve lekötöttséget. Meg kell jegyezni azonban, hogy a tervásatások nem egyes kutatók, vagy intézmények által szorgalmazott kisebb témák kutatására irányulnak, hanem országos jelentőségű nagy feladatok megoldását szolgálják, amelyek végrehajtásához az adott szakág több specialistáját vonják össze az ország más muzeumaiból, intézményeiből is. A régészeti leletmentések irányításával külön intézet foglalkozik, az küldi ki a szakembereket a jelentkező feladatok elvégzésére. A teljesség kedvéért szükségesnek tartjuk ismertetni, hogy az arányaiban kisebbnek jelzett leletmentések lényegében komoly tervszerűséget és előrelátást rejtenek. Ez az előrelátó tervszerűség az ország területén folyó építkezési, talajmozgatási, ipartelepítési tervek és a muzeumi tervek koordinálásában rejlik. A muzeumok tehát már a talajmozgatások megkezdése előtt ismerik az építkezési terveket, a megelőző szükséges régészeti feltárásokat munkatervbe állítják és az építkezés megkezdésének idejére elvégzik; ily módon e feltárások - a mi értelmezésünk szerinti leletmentések - ott lényegében tervásatásoknak minősülnek.

A tömeges gyűjteménygyarapodásnak másik oka a valamennyi szovjet muzeumot egyaránt érintő központi feladat ellátása: felkészülés az 50 éves jubileumi kiállításra. A muzeumi szakemberek mellett a gyűjtőmunkába társadalmi erőket,

aktívákat vonnak be, expedíciókat szerveznek. Ilymódon e központi feladat kapcsán igen nagymennyiségű anyag kerül be viszonylag rövid idő alatt a muzeumokba, így a Történeti Muzeumba is.

A bekerülő gyűjteményanyagot témakörönként és származás szerint csoportosítva tárolják. Leltározása központilag történik. A Muzeumnak három fő tudományos és egy fő adminisztratív munkaerőből álló Központi Nyilvántartó részlege van, e feladat végzésére. Az anyag leltárba vétele a beszállítás után azonnal megtörténik. Ez a központi nyilvántartásbavétel lényegében növedéknaplózást, az anyag tételes leltározását jelenti. A központi nyilvántartókönyvbe vezetett s számmal ellátott tárgyak a megfelelő osztályokra kerülnek, ahol a részletes meghatározás és szakleltározás megtörténik. A műtárgyak értékét kizárólag vásárlások esetében tüntetik fel a tényleges vételár összegének beírásával. Tekintettel arra, hogy a gyűjteményanyagnak csak igen kis hányada kerülhet bemutatásra a kiállításokban, nagy gondot kell fordítaniok a megfelelő raktározásra. A tárolás zárt szekrényekben, zárt vitrinekben, tematikus rendszer szerint történik. Ilymódon a megfelelő szak-mutatózással kiegészülve kiválóan megfelel a tudományos kutatás céljainak. A raktárak a nagyközönség előtt természetesen zárva vannak, de lehetővé teszik az itt tárolt anyag tanulmányozását a Múzeum irányításával működő szakkörök - elsősorban iskolai szakkörök - tagjai számára. A raktárakban csak leltározott anyagot tárolnak, a nyilvántartás terén elmaradás nincs. A szakleltározással egyidejűleg készülnek el a tárgyak tudományos leírókartonjai is. Mind a szakleltárkönyv, mind a tudományos leírókarton rovatái lényegében teljesen megegyeznek a mieinkkel. Eltérés talán csak annyiban mutatkozik, hogy egyes - nálunk összevont rovatokat - tagolva szerepeltetnek /pl.: tárgy leírása, anyag, technika, tónus, stb./ s a leltári számozás rendszere tér el a miénktől. /Leltárkönyvi sorszámos tételszámot alkalmaznak./

A Múzeum tudományos tevékenységét az intézményen belül szervezett Kiadói Osztály működése segíti. Feladata az elkészült tudományos /s egyéb/ munkákat kiadásra, illetőleg nyomtatásra előkészíteni. A tudományos kiadványok leggyakrabban vegyes témájúak, csak ritkábban jelentetnek meg olyan kiadványt, amely egy tudományági témával foglalkozik. A tudományos feldolgozó tevékenységet az összefoglaló, monografikus feldolgozásra való törekvés jellemzi. Az egyes gyűjteménycsoportokról rendszeresen készítenek katalógusokat.

A kiadványtervek döntően az adott tudományág előbbrevitelét szolgáló témákat foglalják magukban, tehát az egyes kutatók feldolgozó munkája szigorúan irányított, kevéssé érvényesülhetnek az egyéni témaválasztási elgondolások. Az évenként megjelenő kiadványok mennyiségét és terjedelmét az adott múzeum számára biztosított papirkontingens is meghatározza. A Történeti Muzeumnak 1965. évben pl. 4 tonna papír állott rendelkezésére kiadványok megjelentetése céljára. A kiadványok általában ezer példányban készülnek. Az adott múzeumi tudomány szak érdekeit szem előtt tartó tudományos irányítás hatékonysága, a monografikus feldolgozásokra való törekvés eredményezi, egy-egy nagyobb kutatási téma kollektív, munkaközösségek által való feldolgozását és megírását. A szovjet múzeumok tudományos munkájában szembetűnően érvényesül a nagy vállalkozások kol-

lektív megoldása, s ennek vitathatatlan eredményessége a tudomány szempontjából.

A raktárakban őrzött, illetőleg kiállításokban bemutatott szakanyag védelméről, megóvásáról a muzeum restaurátor műhelye gondoskodik. A műhely személyi ellátottsága: 4 fő ikon, - 3 fő az egyéb festmény, - 3 fő a textil, - 7 fő a fa, - kerámia, - fém, - és két fő a papiranyag restaurálásának, konzerválásának specialistája.

A Muzeum állandó kiállítása rendezési elvében hasonló a miénkhez. Általában a kevés tárgy bemutatására és az egyszerű, modern installáció alkalmazására törekszenek. Ez jellemzi az újonnan átrendezett kiállítási termeket, de csak fokozatosan tudják megoldani a régebbi, zsufolt, raktárszerű kiállítási termek felújítását, újjárendezését. Nagy gondot fordítanak - nemcsak a tárlók, vagy egyéb installációk egyszerűségével - a tárgyak kiemelésére. Egyes esetekben e célból egész termeket alakítanak át belső építészeti megoldásokkal is, hogy az illető tárgyat /tárgyakat/ nem csupán kiemelten, de az eredeti környezetet érzékeltető miliőben mutassák be /pl.: egy görög sírkamra bemutatása e módszerrel! A teremben elhelyezték és bemutatják a sírkamra épületében korhű makettjét is./

Érdekes, bár egyáltalán nem meglepő tapasztalat a szovjet muzeumokban is, hogy a kiállításokban a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat megelőző korszakot bemutató termekben a tárgyi anyag, a Forradalom utáni, illetőleg a legújabbkor történetét bemutató kiállításokban a fénykép és egyéb dokumentációs, archivális jellegű emlékek vannak túlsúlyban. Még a Szovjetunióban sem tekinthető kialakultnak a legújabb kort bemutató kiállítások rendezésének módszere. Sok új elgondolás, próbálkozás látható a kiállítás e részének megjelenítésében. A Történeti Muzeum legújabbkori kiállításának egyik termében látható például egy eredeti börtönajtó /amely mögött neves személyiségek sinylődtek és csupán az ajtót sikerült megszerezni/, amelyet az egyik falmélyedés elé helyeztek el s a kémlelőnyíláson betekintve grafikai megoldással érzékeltetett börtönbelső lehet látni. Döbbenetes hatást kelt egy másik, alapjában véve egyszerű - és más formában már nálunk is alkalmazott - megoldás, amely azt kívánja bemutatni, hogy kinek mit jelentett a háború. E falrész kiképzése kisméretű fekvő vitrin s mögötte nagyméretű fotomontázs kombinációjából áll. Egyik oldalon az uralkodóosztály képviselőinek juttatott drágaköves kereszttek, kitüntetések, érdemrendek /eredetiben kiállítva!/, másik oldalon az egyszerű nép sorsát jelképező, beláthatatlan méretű temető, a rohamsisakos fejfák erdeje s a kép alatt elhelyezett „dögcédulák” tömege.

A Muzeum kiállításainak meglepően magas a látogatottsága. Az évi látogatók száma - beleértve a Muzeumhoz tartozó hat filiálét is - egy millió 500 ezer fő volt az 1964-es évben. Szembetűnően sok az iskolai csoportos látogatás, és az egyes osztályoknak a kiállításokban megtartott órái. A csoportos látogatók részére rendszeresen biztosítanak szakszerű vezetést. A Muzeumnak 17 fő tárlatvezetője van, akik többségükben egyetemest végzett, fiatal szakemberek. A kialakult gyakorlat szerint az egyetem elvégzése után 2-3 évig tárlatvezetőként fog-

lalkoztatják őket, lehetőséget adva egyben számukra a tudományos fovábbfejlésre. Ennek érdekében meghatározott /jóváhagyott!/ kutatási témán dolgozhatnak, heti egy kutatónap kedvezményel. Az itt és ilyen beosztásban szerzett érdemeik szerint válnak tudományos kutatókká, vagy maradnak továbbra is a tárlatvezetői szinten. A vezetések száma havonta minimálisan 30 egy-egy személy részére. A vezetések különböző szinten történnek, így biztosítani tudják a különböző igényű, illetőleg előképzettségű látogatócsoportok megfelelő tájékoztatását. A Múzeum kiállításainak anyagát kb. 60 témában dolgozta fel, ebből egy-egy tárlatvezető általában 5-6 témát kell, hogy ismerjen s állandóan e témakörökben tartja vezetéseit. Az állandó vezetők mellett a tudományos kutatók is rendszeresen vezetnek, évente általában 40 alkalommal.

A Múzeum tehát igen nagy gondot fordít az ismeretterjesztő munka magas színvonalára, ez természetszerűleg a tudományos kutatók ilyen irányú fokozottabb igénybevételét is jelenti. Elsősorban az iskolai tanulók intenzív foglalkoztatására helyeznek nagy súlyt. A Történeti Múzeumban mintegy 20-25 iskolai szakkör működik, s az egyes szakköröket kijelölt kutatók irányítják. A szakköri munka révén a tanulók részletesen megismerik az adott tudományszak, vagy korszak történetét, a Múzeum szakanyagát s nem csupán passzív befogadói az ismeretanyagának, de tevékenyen közreműködnek egy-egy szakköri kiállítás megrendezésében, meghatározott témakörű dolgozatok elkészítésében. A szakkörök tagjai a foglalkozások alkalmával tanulmányozhatják a Múzeum raktári anyagát, használhatják is ezeket, másolatokat készíthetnek az egyes tárgyakról. A tehetségesebb tanulók részt vehetnek a muzeumi gyűjtésekben, ásatásokon. Évente - általában tavasszal - konferenciákat tartanak, melyeken a tanulók beszámoló előadásaikban ismertetik a szakköri munkát, egyéni, vagy kollektív munkájuk eredményeit.

Az ismeretterjesztési munka hatékonyságát nagymértékben segítik a népszerű muzeumi kiadványok, levelezőlapok, diapozitívek, leporellók, általános vezetők, amelyeket nem luxus kivitelezésben, de a célnak megfelelő színvonalas minőségben és olcsón árúsítanak a muzeumokban. Általában a muzeumok bejárati részében elhelyezett külön árusítóhelyeken nemcsak az adott muzeum, hanem valamennyi - illetőleg a legjelentősebb - muzeumok kiadványait is meg lehet vásárolni.

Kiss László - Rosner Vilmosné

MOZAIKOK A BULGÁRIAI MUZEUMOKRÓL

A kulturális egyezményekben biztosított szakembercserék, a nagy méreteket öltő idegenforgalom révén egyre többet beszélünk kölcsönösen a muzeumokról az élmények között, amelyek egy-egy ország népének, táji szépségeinek, kulturájának megismerésekor megkapják a látogatót.

A Bolgár Népköztársaság muzeumairól átfogó képet adott Ivan Kiszjov, a Bolgár Kulturális és Művészeti Bizottság Muzeumi Osztályának vezetője, a muzeumigazgatók tanácsának nemzetközi értekezletén 1964-ben, Budapesten. A Muzeumi Közlemények hasábjain is olvashattunk igen részletes beszámolót Gerelyes Edétől, aki hosszabb tanulmányutja során szerzett tapasztalatait adta közre a forradalmi és munkásmozgalmi kutatómunkában és kiállításokban.

Érdeklődési körünknek megfelelően inkább a történelem, régészet, néprajz köréből villantunk fel képeket és fűzzük hozzá szerény tapasztalatunkat, amelyeket az elmúlt év késő őszen a bolgár-magyar kulturális csere keretében tett kététhetes bulgáriai tanulmányut során szereztünk.

1. Bulgária és Magyarország történetében sorsdöntő szerepet játszott a több évszázados török elnyomás, a nemzeti függetlenségért folyó szívós küzdelem. Várna nevének hallatára, a szerencsétlen kimenetelű 1444. évi csata eleve-nről fel mindazokban, akiknél még nem koptak meg a történelemben tanult esemé-nyek. De ha megkopott volna, úgy Várnában találkozik vele most már két formában is. A két világháború között, 1934-ben két jelképes sírhalom épült az egykori csatahelyen, közvetlenül Várna Ny-i szélén. Az egyik Ulászló tumba néven is-mert, a másikat a csatában elesett törökök emlékére emelték. A sírba egy széles dromoszon keresztül jut be a látogató és a jelképes sír helyén szinte azonos formában kapja azt a néhány dokumentumot, másolatot, amelyet oda helyeztek. Azóta csupán annyi történt, hogy a sír aljában igen jó minőségű római építmény alapjait találták meg, amelyet az építkezéskor már észleltek, de akkor még nem volt olyan kifejezett régészeti feltáró munka, amely a sok ezer római objek-tum közül erre is figyelmet fordíthatott volna. Az emlékmű belseje nem sok ma-radandó élményt hagy, annál többet a halom tetejéről nyíló kilátás, az új üdülő-telepekre, a Druzsbara és az Aranyhomokra.

Amilyen mozdulatlanul állnak az emlékművek, annyira megváltozott közvet-len környezete a Népek Barátsága Parkjában, amely már nevével is kifejezi a balkáni háborúban résztvett népek összefogását. A kellemes parkban, az Ulászló tumbával szemben áll Hunyadi János szobra. A virágos út mentén hat fehér kő-tömbszarkofág a háborúban résztvett népek címerével, számarányuk sorrendjében. A parkban jó arányú új muzeum épült, a Népek Barátsága Muzeuma. A zászlóerdős előcsarnokból jutunk be az egyetlen csarnokba, amelyet a hadjáratban résztvett országok muzeumi rendeztek be két-két vitrinnel, saját anyagukból, a korra és a csatára vonatkozó dokumentumokkal. A kiállítás nagyobbik fele a bulgár muzeu-mok anyagából áll. A közepén lévő lovasrekonstrukció jól fogja össze a szépen megkomponált vitrinsort. Az épület egy részében, az alsó szinten Hunyadi János-nak emeltek emléket. Vörösmárvány sírkamrában helyezték el a gyulafehérvári Hu-nyadi siremlék gipszmásolatát, amelyet a Román Népköztársaság küldött. Az ol-dalfalakra is került két dombormű a Hunyadi tumbából. Sajnos a rövid határidő miatt az öntvények elég nyersegek, nem adják vissza az eredeti darabok hangulati hatását. Kívánatos lenne legalább csiszolás után polirozni a felületet, hogy a jelenleg félkész terméknek ható domborművek jobban simuljanak bele az épületbe mindaddig, amíg mód nem nyílik a végleges kőmásolatok elkészítésére. Nem tart-

juk odavalónak szövegével, kivitelével együtt a debreceni uttörők márványtábláját, helyette olyan költői idézet kellene, amely Hunyadi emlékéhez méltó. A kiállításához vékony képes katalógus áll a látogató rendelkezésére, kár, hogy csak bolgár nyelven. ~~A magyar nyelvű katalógus~~ Haszefogásának eszméjét fejezné ki, ha a hadjáraton résztvett országok nyelvén is kiadásra kerülhetne a vezető. Érdemes lenne feltétlenül magyar nyelven is megjelentetni, mert elég sok magyar turista keresi fel Várnát. Hogy mi lesz a jelentőségét vesztő Ulászló emlék további sorsa, az a bolgár muzeumügy problémája. Biztosak vagyunk abban, hogy nemzeti érzelmek sérelme nélkül megtalálják a megoldást.

A kolarovgrádi Dimitraki Hadschi Panoff egykori házában, amely Kossuth Lajos rövid sumeni tartózkodásakor otthona volt, áll ma a Kossuth ház. Külsejében és belső tereosztásában is kitűnő, szépen restaurált épület, gondozott kertjével, százados szőlőlugasával, mint kis ékszerdoboz lapul meg a város csendes utcájában. Nem lehet meghatottság nélkül végignézni a házat, amelynek fő vonzóereje az enteriőrszerű felállítás. A Kossuth lakosztály a várakozóhelyiség, a dolgozó- és hálószobával nem marad hatás nélkül a látogatóra és a vendégekönny számos, főként magyar beírása, a köszönet és megilletődés hangján ír arról a szerető gondoskodásról, amellyel a bolgár kormányzat és nép ápolja Kossuth emlékét, a szabadság eszméjét. Olvashattunk olyan bejegyzéseket is, hogy Magyarországon nincs ilyen szépen rendezett Kossuth ház és Kossuth nagysága Kolarovgrádban tárul fel. Mi is úgy éreztük, hogy a ház halljában lévő kiállítási rész tömör szövegével, jól válogatott dokumentumaival és kevés tárgyi anyagával többet ad, mintha terméken keresztül végigkísérte volna Kossuth és a magyar szabadság utját a dokumentációk másolatainak százaival. Az emlékház lényege abban van, hogy megmutassa azt az állapotot, amelyben e történeti személy élt és ha van még több lehetőség, akkor szemléltesse, értékelje életművét. Ez a varázsa a szófiai Dimitrov háznak is, ahol a külvárosi kisház földszintjén lévő szobák úgy állanak, ahogy az még a gyermek Dimitrov életében volt, a munkahelyül szolgáló konyhával és a nagyszobával, amelyben a népes család számára terített áll az asztalszék.

A szabadságharc és Kossuth Lajos bulgáriai tartózkodásának részletesebb bemutatása érdekében felmerült az a terv, hogy a kiállítás számára a kertben osarnokot emelnek, csakugy, mint ezt a Dimitrov ház esetében is megoldották. Jól kell a helyet megválasztani, hogy a szép udvart ne zavarja. Ugy hiszem, hogy tematikáját is bővíteni lehetne, elsősorban a bolgár-magyar kapcsolatok bemutatásával, a multban és a jelenben egyaránt, amely a szófiai magyar intézet kiállítóosarnoka mellett, állandó és időszakos kiállításával, a magyar kultúra fő bemutató helye lehetne.

A Kossuth kultusznak mély gyökerei vannak Bulgáriában és különösen Kolarovgrádban, amelyet Ivan Popovszki, a muzeum igazgatója igen céltudatosan mélyít el és tart életben és amelyeknek fő eseménye március 15. Évekkel ezelőtt Petőfi szavalóversenyt rendeztek a középiskolai diákság számára, amelynek igen komoly sikere volt. Popovszki igazgató fel kívánja eleveníteni a jó kezdeményezést és kiterjeszteni Kossuth és a magyar szabadságharc vonatkozásában a minden

évben megrendezésre kerülő versennyel, először a középiskolások részvételével megyei, illetőleg később országos méretekre. Jó lenne, ha a Magyar Nemzeti Múzeum azzal is tudná e kezdeményezést segíteni, hogy a verseny győztese, illetőleg első három helyezettje számára Kossuth Lajos ~~szülőháza~~ szülőházának plakettjét adná díjul. Meg kellene vizsgálni annak a lehetőségét, hogy a verseny győztesei - a Minisztérium, vagy a KISZ terhére - kéthetes magyarországi útdíjban részesüljenek, amelyből egy hetet Budapesten, egy hetet pedig Sárospatakon töltenének. E meginduló mozgalommal a szófiai Magyar Intézet egyetért és szívesen kapcsolódna bele még hatékonyabban, mint eddig a kolarovgrádi magyar hét rendezésébe.

2. Régészeti vonatkozásban mindig tudtuk, hogy Bulgária területe, mint a görög és kisázsiai hatások előkapujában lévő ország, páratlanul gazdag. A néhány nagymultu régészeti múzeum: Szófia, Tirnovo, Plovdiv mellett a teljesen kialakult megyei múzeumok /48/ igen nagymennyiségű anyagot őriznek és hatalmas az ásatási tevékenység. A legfontosabb tervásatásokat az Akadémiához tartozó szófiai Archeológiai Múzeum bonyolítja le, legtöbbször a megyei múzeum régészeinek bevonásával, mint pl. Karanovoban történt, vagy a sok nagy ásatás közül csak az Asma Mogile tervfeltárást említjük, ahol 100x200 m-es felületen folyik a több mint 10 m vastag bronzkori és neolitik telep feltárása s amelynek eredményeiből mintaszerű külön kiállítás is van a Stara-Zagora-i múzeumban. Erősen előtérbe lépett a leletmentés, amely imponáló méretekben folyik, elsősorban az előzetes feltáró munka révén. A bolgár törvények biztosítják a beruházás terhére az előzetes feltárási költségeit és a régészek mindent elkövetnek, hogy a megállapított határidő alatt a lehető legtöbbet elvégezzék. Működésben volt megtekinteni Stara Zagora körzetében a Jazovir Csatalke feltárást, ahol az épülő vízierőmű munkálatai során 4 thrák tumulust, villa urbanat, külön részre települt villa rusticat, római vicoust, fürdővel és az alsó rétegekben vastag neolitik telepet mentenek meg. A beruházó vállalat 160.000 levát /2.7 millió forint/ bocsájtott rendelkezésre s a munkát 3 év alatt kell befejezni. Az ásatás gazdasági lebonyolítását a beruházó végzi, kezdve a munkásokat a munkahelyre szállító autó beállításától a bérfizetésig, sőt a helyszínen működő restaurátor műhely anyagszükségletének beszerzéséig. A munkához szükséges összeget e külön bizottság dolgozta ki, amelyben résztvett a szófiai régészeti múzeum és amennyiben az előirányzott összeg mégsem lenne elegendő, minisztériumi előterjesztés alapján a beruházó finanszírozza. A leglényegesebb a határidő betartása, mert az ásatások elhúzódása nem gátolhatja a beruházást és ezért folyt még november végén is feltárási munka, pedig itt-ott már hófoltok takarták a terepet. Még a magánépítkezésekre is kiterjed az előzetes régészeti feltárási hozzájárulásának kötelezettsége, ha az régészetiileg védett területre esik. Ha csak az építkezés hozza felszínre a leleteket, a szükséges leletmentési munkát a múzeum költségén végzik el.

Az idegenforgalom és műemlékvédelem Bulgáriában is jelentős tényezője a régészeti feltárási munkáknak. Alkalmunk volt megtekinteni a várnai római fürdő hatalmas méretű feltárást, egyre nagyobb arányokban bontakozik ki a neszebári görög-római erőd és kikötő és egyre több kerül napfényre a II. bolgár birodalom

fővárosának, Trnóvonak királyi palotájából.

A nagy anyag Bulgáriában is sok problémát vet fel, amely sokban azonos a mieinkkel, a restaurálás és raktározás területén. A muzeumok elhelyezése jó-részt átmeneti jellegű, mert korábban más célt szolgáló épületben vannak és azok a muzeumok, amelyek e célra készült épületekkel rendelkeznek, kinőttek a gyermekkorból és a raktári anyagot különböző helyeken kényszerülnek tárolni. Ennek következtében az anyag nagyon szétszórt és a berendezése a raktáraknak átmeneti, egyszerű polcrendszer. A restaurálás most van kifejlődőben, a követ-kező ötéves tervben indítják meg a fémrestaurálást, mert eddig csupán a kerá-miaanyag kiegészítése folyik, elég kislétszámú betanított káderek munkájával.

Bulgária régészeti gazdagsága meglátszik a kiállítások tematikájában. Azok-ban a megyei muzeumokban, ahol nincsenek szakosítva a muzeumok /régészeti nép-rajz, munkásmozgalom, művészet, stb./, általában azt tapasztaltuk, hogy a ren-delkezésre álló tér 50-70 %-át az 1879. évi felszabadító háborútól 1944-ig tar-tó időszak bemutatása foglalja le, a többi tér nagy részét a korai történet rég-észeti anyaga tölti ki. Elég alárendelt szerepet játszik az I. és II. bolgár birodalom anyagának bemutatása éppenugy, mint a várnai csatával meginduló sok-százéves török uralom. A régészeti kiállítások most vannak lecserélődőben és inkább vidéken lehet kivitelében, tartalmában nivósabb kiállításokat látni. A muzeumi osztály törekvése elsősorban az, hogy minél több országos érdeklődésű témát bemutató régészeti kiállítást hozzon létre, csoportosítva az ország anya-gát. Így Preszlávban állítják fel az I. bolgár birodalom központi történeti ki-állítást, Trnovóban pedig a II. bolgár birodalom történeti, régészeti emlékei koncentrálódnak. Tanulságos ennek a kiállításnak szervezése. A tématervet a he-lyi muzeum vezetése mellett működő történész-régész szakemberekből álló bizott-ság alakította ki és a széles körben megvitatott forgatókönyvet a muzeumi osz-tály hagyta jóvá. A kivitel a muzeum saját költségvetéséből oldja meg. A művé-szi tervek, belső építészeti munkákkal és a vitrinek elrendezésével a legismer-tebb bolgár építész biztáék meg, aki a sok nemzetközi kiállítás mellett is tu-dott időt szakítani e fontos témára. A vitrinekben a variálható jellegű fémmeg-oldások jutottak előtérbe. A variáció nemcsak abban nyilvánul meg, hogy külön-böző nagyságu idomok egymáshoz csatlakozásával más-más formát hozhatnak létre, hanem a vitrinek, tablók variálhatóságával egészen másjellegű kiállítás számára is felhasználható. A központi kiállítás mellett egy külön teremben mutatják be a legszebb régészeti anyag kollekcióját, csakugy állandó termet biztosítanak a XV-XVIII. sz.-i ikonoknak, freskóknak is. Számolnak az időszakos kiállítások rendezésének lehetőségeivel is.

Igen jó kivitelű és tartalmu kiállítást láttunk a rillai kolostorban. Az építészetiileg is jól megoldott kiállításban igen nagy gondot fordítanak a te-rem- és vitrinsorok megvilágítására. Módunkban volt tapasztalni, hogy egyre na-gyobb szerepet kap a történeti emlékek diszkivilágítása. Most van munkában a rillai kolostor diszkivilágítása és ottlétünk alatt készült el a belogradcsiki erőd megvilágítása. E kevésbé ismert műemlék nem esik abba a frekventált ut-vonalba, amelyet a legtöbben bejárnak, pedig táji szépségekben Bulgária leglát-

ványosabb vidéke. Harmadkori breccia konglomerátumokból az erózió által ki-mart, többszáz méter magas sziklák az emberi képzelet számos emberi és állatfi-guráját formázta ki. A legmagasabb sziklacsoportot mint fellegvárat alakították ki a későközépkorban erődde, amely jelentős szerepet játszott a török elleni védekezésben és a török megszállás egyik fő erődje volt az É-D-i uton, Vidin-Vratza-Szófia utvonalon. A szovjet kivitelben készülő világításhoz közel 150 nagyméretű reflektort használtak fel.

Vidin és Belogradcsik között féluton fekszik a világhírű Magurata cseppkő-barlang. A cseppkőbarlang elmarad az aggteleki pompás cseppkőképződményektől, de a barlang történeti része korabronzkori falfestményekkel, nagyméretű vadász-jelenetével, páratlan élmény. A természeti szépség, az egyedülálló kulturális érték százezerszámra vonzza a látogatókat.

3. A bulgár néprajz eredményei nem eléggé ismertek hazánkban. Ez a nyelvi nehézségeken túl, a viszonylag kevés számú és idegen nyelvű kivonatokkal kellő-en el nem látott periodikákkal magyarázható. Pedig az 1891 óta megjelenő Iz-vestia hatalmas anyagot ölel fel és ad közre, a Szbornyik című folyóiratukkal /1907/ együtt.

A felszabadulás előtti néprajzi kutatások nagy reprezentánsa: Vakarelszky professzor, akinek magyarul is megjelent közleményei nem csupán az összehason-lító anyagra, de rokon vonások /bolgár-török érintkezések/ sokaságára is fel-hivta a figyelmet. Elmélyültebb, és a mi szempontjaink szerinti néprajzi kuta-tásokat az idősebb korosztály néhány tagja végez. Ezek közül talán a nyugdíjba vonult Vakarelszky nyomdokain járó Vaszil Marinov munkássága /Dobrudzsáról meg-jelent önálló kötete, több táji monográfiája/ a figyelemre méltó. Rendszeres egye-temi képzés hiányában /1 éve indult néprajz szak/ számottevő kutatás csak a Bulgár Tudományos Akadémia irányítása alatt működő szófiai Néprajzi Muzeu-mban folyik. Itt közel 20 munkatárs dolgozik különféle témakörökben. A kutatók közül főleg a fiatalabb és a középkorú munkatársak dolgoznak résztémákon, míg az idő-sebb generáció monografikus szemléletű.

A vidéki muzeumokban, jórészt nőkől álló fiatal, bölcsészeti szakokat végzett néprajzosokkal találkozunk, akik többnyire most tanulják vagy néhány éve gyakorolják a „szakmát”. Az ismeretanyag gyors pótlása érdekében évente több ízben is, a muzeumi osztály egy-egy hónapos bentlakásos tanfolyamot szer-vez a néprajzosok számára /mint ottlétünk idején is/ és ezeken az összejövete-leken a részterületek legjobb ismerői tartanak előadásokat a tárgygyűjtésről és a legújabb eredményekről.

A néprajzi kutatás szempontjai és módszerei eltérőek a magyar és általában a közép-európai néprajzi vizsgálati módszerektől. Míg mi a hagyományost vagy a hagyományosnak fogható jelenségeket, tárgyakat vizsgáljuk, gyűjtjük, addig ná-luk a szovjetek módszeréhez hasonló é l e t m ó d v i z s g á l a t lép előtérbe. Nem csupán a hagyományost, hanem inkább a „falusit”, a „parasztit” vizsgálják. A tüzelőberendezések kutatásánál /amelyről, bennünket is megelőzve

szép könyve jelent meg a Szófiában dolgozó Georgieva Sztojkovának/ nem elégszenek meg a korai időszak formáinak részletes feltárásával, hanem ugyanolyan alaposan és részletességgel tárják fel, a fejlődés szem előtt tartásával, a legutóbbi időszakok modern gyári berendezéseit, használatát és a falusi életben betöltött szerepét. Ugyanígy vizsgálják a népi élet minden részletterületét. Muzeumba kerül a díszes gyári lámpa, a fonott bambuszszék /Plovdiv/, ha az a falusi élet /gazdag paraszt - bojár butorzat/ része volt. Közlésre kerül a szénabetakarítás kaszás módja mellett az alkalmazott fűvágók fejlődési sora.

Idehaza sokat vitatkoztunk a szemlélet helyességén avagy helytelenségén. Tény, hogy az általunk hagyományosnak mondott határnál /amely legtöbbször önkényes, - mert a Vidats-eke már gyári, mégis begyűjtjük/ megállunk, és a máig nagy úr tátong a kutatások területén. Ezt az úrt a ki nem fejlett szociográfia, de az ujkortörténész gárda, vagy az iparművészeti kutatások sem vállalják betölteni. A bulgár módszer alaposabb vizsgálatot érdemelne és néhány vonatkozásban hasznosan bővíthetné a nem mindig helyesen határolt néprajzi vizsgálati módszerünket.

A bulgár föld néprajzi szempontból számunkra kincsesbányát jelentene. A Balkán csodás archaikumait őrzi a háztáji gazdaságban tovább élő népi földművelés /teljes faekés kultúra/, a nagyarányú állattenyésztés anyaga, az építészeti-, népművészeti emlékekről nem is beszélve. A bulgár muzeumokban a viseleti és művészeti tárgyak mellett most indult a nagyobb mértékű /szürkébb témaköröket képviselő/ tárggyűjtés.

Sok jó néprajzi kiállítással nem dicsekedhetnek a bulgár kollégák. A meglévő néhány viszont megkapó és vonzó. A kiállítások számának növelése terén az elkövetkezendő néhány éven belül történik óriási változás, amelynek előkészületeit szinte mindenütt tapasztaltuk.

A néprajzi kiállítások rendezésével kapcsolatos szemléletük nem egészen azonos a mienkével. Ők enteriőr módon mutatnak be minden témakört. Nem a tárgyak variánsaira fektetik a fő súlyt, hanem azoknak az életben betöltött szerepét emelik ki és helyezik előtérbe. A bemutatott faeke, földdel terített doboz áll, amely mögül a végtelenbe szalad ki az óriásfoto, ugyanolyan ekével történő munkát ábrázolva. A módszer miatt a kiállítás anyaga szigorúan válogatott, néhány, a témakör munkálatait reprezentáló tárgy. Láttunk egy-egy szűk témakört bemutató kiállítást is, a fentiek szerint rendezve. Például a plovdivi Néprajzi Múzeum kiállításában a hangszertörténeti anyagot bemutató szobában. A duda nem több variánsával sorakozik a vitrinben, hanem egy kiválasztott példány, a használatmódjának megfelelően bábun van elhelyezve, míg a nálunk figyelemre nem méltatott /a bojár kulturához tartozó/ nagytölcserű gramofon például az eredeti elhelyezést és szobabelsőt mutató nagy foto előtt áll, mint a fejlődési kort lezáró zeneszerszámok utolsó tagja.

Főleg a plovdivi Néprajzi Múzeum hangulatosan berendezett szobái érlelik bennünk egyre inkább azt a meggyőződést, hogy néprajzi anyagot csak enteriőr-

szerűen, a funkciót kiemelve szabad kiállítani.

Általános tapasztalat, hogy a látogatókat igen sokrétűen próbálják maradandó emlékekkel kielégíteni, elsősorban a központi idegenforgalmi szervek útján, de mindig muzeumhoz kötötten. Jó kezdeményezés a Bibliotheka Nasej Muzej muzeumi katalogus-sorozat, amelynek megjelent régészeti kötetei /Szófia, Várna, Plovdiv-Stara Zagora/ igen nagy keletnek ürvendenek. Gyakori a több levelezőlappból összeállított sorozat egy-egy jelentős leletről, műemlékről, vagy témacsoportról, amelyeket csak a muzeumokban lehet kapni éppen úgy, mint a muzeumi diafilmeket, illetőleg diasorozatokat. Ez utóbbinál kelendőbb lenne, ha nemcsak sorozatban árulnák. Gyakran találkozunk a muzeumokban emléktárgyakkal, másolati formában, de méginkább jól megkomponált, a tárgyra, építményre emlékeztető művészi kisplasztikával, amelyek tömeggyártása révén igen olcsón kerülnek a látogatóhoz.

Még nincs sok írásos vezető, bár számuk egyre nő és igen jó módszernek találtuk, hogy egy-egy kiállításról több témát feldolgozva adnak ki, több idegen nyelven néhány lapon, képekkel ellátott összefoglalást.

Meglepő, hogy bármerre jártunk, mindenütt a forradalmi muzeumok voltak a leglátogatottabbak. Ezek között sok volt a szervezett, csoportos látogató, szinte kivétel nélkül minden csoport kapott vezetést. E téren sikerült megvalósítani azt, hogy a muzeumba belépő csoportok 80-90 %-a vezetést kap. Ezeknek legnagyobb részét a muzeumokban státussal is biztosított tárlatvezetők látják el, akiknek munkájával minden nagyobb vidéki muzeumban találkoztunk. Mellettük a muzeológusok és a társadalmi aktivisták által tartott tárlatvezetések révén sikerült e kitűnő eredményt elérni.

Az a hatalmas építőmunka, amely az egész országban érezhető, megmutatkozott az egyre terebélyesedő muzeumi hálózat munkájában és a növekedésből adódó nehézségek leküzdésével a bolgár muzeumok új nagy fejlődés lehetősége előtt állanak.

Ikvai Nándor - Korek József

A VAJDASÁGI RÉGÉSZEK KONFERENCIÁJA

Az elmúlt év novemberében a harmadik régészeti tudományos ülészakot rendeztük meg, közösen az egyetem Ókortudományi és Régészeti Intézetével. Az ülészakon a hazai fiatalabb szakembereken kívül résztvettek a vajdasági régészek is, akik Szekeres László szabadkai muzeumigazgató vezetésével érkeztek hazánkba. Közülük ketten tartottak előadást, a vajdasági régészet mai állásáról.

Valószínű, hogy ez a szegedi ülésszak sarkallta a vajdaságiakat hasonló ülésszak megrendezésére. Ez év januárjában Szabadkán tartották összejöveteletüket és erre meghívást kaptunk mi is, Gazdapusztai Gyulával, az egyetemi intézet tanszékvezető docensével. Az ülésszakuk két napig tartott és a vajdasági régészeti kérdéseket tárgyalta.

Az első napon, január 14-én, dr. Tasić Nikola, a vajdasági urnasiros temetők kulturájának kérdéseiről számolt be. Bemutatta a szerémségi Belegiš közelében végzett ásatások eredményeit, ahol a temetőt már teljesen kiásták és most az egykori telep feltárását kezdték meg. A telepátásnak még csak az elején tartanak, s már is jelenthette, hogy néhány időrendi kérdés tisztázásánál kiegészítésekre lesz szükség.

Girić Milorád /Kikinda/ az idjoši /Tiszahegyes/ urnatemető eddigi feltárásairól tartott előadást. A kiásott urnás sírokból kevés fémanyag került elő, ugyanakkor nagyobb figyelmet érdemel a kerámiai anyag.

Dr. Jovanović Bora a Gomolaván végzett tervátást ismertette. Gomolava a Száva partján, Hrtkovci mellett elterülő dél-szerémségi tell. Kulturrétegének átlagos vastagsága 7 méter, amely kitűnő stratigráfiát adott a neolitikumtól egészen a római kulturáig. Kulturrétegében csaknem az összes korszakok megvannak. Jovanović főleg az 1965.évi ásatások eredményeit mutatta be.

Ugyanerről a gomolavai tellről, de annak csak a neolitikus rétegeiről emlékezett meg dr. Brukner Bogdán ujvidéki /Novi Sad/ régész. Sikerült több építési periodust megállapítani, amelyekből lakóházakat tárt fel. Az előkerült kerámiai anyag és az idolkok nagy száma a vinčai leletanyaggal mutat sok hasonlóságot.

Vilotijević Dragan a Zsablya /Žabalj/ melletti neolitikus telepről a tiszai és a vinčai kultúra kapcsolatait ismertette. Tasić Nikola második előadásában a Sremska Mitrovica melletti mentőátásról emlékezett meg és bemutatta azt az előkerült leletanyagot, amelyek az ujkőkori régebbi és középső szakaszaira jellemzők.

Dimitrijević Danica a szalánkeményi /Stari Slankamen/ vár több pontján kutatott. Ásatásainak jelentős része a várban lévő gótikus templom környékén folyt, ahol épületromokat tárt fel és a kísérő leletek legnagyobb része a XIV-XV. sz.-ból való.

Mokrinban négy éve folynak ásatások, amelyeket Girić Milorád vezet. Az 1965. évi munkálatokról beszámolva elmondotta, hogy a korabronzkori temető kutatásában az eddig feltárt sírok száma közel kétszáz. A leletanyag és a temetkezési rítus a mi deszki temetőnkkel mutat szoros kapcsolatot, illetőleg hasonlóságot.

A második napon jelen sorok írója a Csongrád megyei régészeti kutatásokról

tartott beszámolót, s kihangsúlyozta az eddigi kutatásoknál azt a közös munkát, amelyet a szabadkai muzeummal együtt végzett a szegedi muzeum. Szekeres László hosszabb időt töltött a Röske-ludvári feltárásoknál, amelynek viszonzásaként a szabadkai muzeum meghívására Trogmayer Ottó dr. vett részt a Ludas-budzsáki ásatásokban. A két telep közvetlenül az országhatár inneni és tulsó részén terül el, amelyekből a Körös kulturára jellemző azonos leletanyag került elő. A két ásatással kapcsolatban most folynak vizsgálatok a Körös kultura belső kronológiájának tisztázására.

Megállapodtunk abban, hogy a további kutatásokat a vajdasági régészekkel közösen fogjuk megtervezni és együttműködünk. A mi középkori feltárásunkon közreműködik Dimitrijević Danica, a zimonyi muzeum igazgatónöje, ugyanakkor a szalánkeményi ásatásokban mi is részt veszünk.

Gazdapusztai Gyula az un. okkersiros kultura középeurópai elterjedését ismertette, majd Szekeres László a Ludas-budzsáki Körös telepről tartott előadást. Részletesen beszámolt az eddigi feltárásokról. Igen érdekes és követendő példa volt az előadása végén bemutatott színes, mintegy 20 perces kisfilmje, melyen pontosan sikerült a lefolyt munkálatokat, ásatási megfigyeléseket, leletkörülményeket rögzítenie.

Dimitrijević Danica második előadásában arról a terepbejárásról számolt be, amelyet a szerémségi római limesen végzett. Utána Vilotijević Dragan egy Dunából előkerült és az áradással felszínre hozott 13 méter hosszú, Árpád-kor végi, egyfából faragott csónak megmentését mutatta be. A csónakot sikerült az újvidéki muzeumba szállítani. Megtudtuk azt is, hogy a csónaknak megmentése, beszállítása, mintegy 25.000 Ft értékű dinárba került.

A tudományos ülészek befejezéseként Wellenreiter Pál a Csonoplyán /Čonoplja/ végzett avarkori temető mentőásatásairól emlékezett meg. Néhány sirt tárt fel, s bemutatta az általánosan ismert avarkori fémművesség anyagát.

Az ülészeknek tudományos eredményei jelentősek, mert a vajdasági régészeti kutatásoknak csaknem minden kérdése szóba került.

Nem voltak szenvedélyes viták, de az elhangzott felszólalások meggyőzően segítették a további tudományos kutatásokat. Nemcsak mi, de a vajdasági kollégák is hangoztatták a nemzetközi kapcsolatos szükségességét, s azt hisszük, hogy a mi jelenlétünk is sokban hozzájárult a baráti szálak erősítéséhez.

Bálint Alajos

FIGYELŐ

Vigyázzunk jobban az ásatásoknál!

1964-ben részletesen foglalkozott a régész-kollektíva az előírt munkavédelmi, balesetelhárítási óvrendszabályokkal, amelyeknek betartása feltétlenül szükséges az ásató személyére, a megbízó intézményre egyaránt, aki a munka tényleges felelőse, szakmai és gazdasági szempontból. A régészek kezébe adott utmutató, amely az érvényben lévő szabályokat tartalmazza és magyarázza, körültekintő intézkedéseket kíván meg, hogy elejét vegyük a baleseteknek a biztonságos feltételek megteremtésével és alkalmazásával.

Kevesebb szó esett a megbeszéléseken az ásatásokkal összefüggésbe hozható anyagi károkról - építmény, vetés, állatkár, stb. - pedig ez sem elhanyagolható probléma, mint ezt az utóbbi években lefolyt polgári pereink tanúsítják. Több gondot, felelősséget kell tanusítanunk ebben az irányban is. Távoll áll tőlünk, hogy a perekben szereplő régészeket „kiszerekesszük”, mégis tanulságosnak véljük az esetek rövid ismertetését, okulásul a jövőre.

Egerben, a Tavassy Antal utcában vízvezetékásás során középkori falak kerültek elő és a leletmentést Galván Károly végezte el, mint az egri múzeum akkori régésze, a Magyar Nemzeti Múzeum Adattárának megbízásából. Az igen nehéz körülmények között végzett munka Eger középkori topográfiájához adott újabb adatokat és a megtalált objektumrészlet valószínűleg az oklevelekben említett Szent Mihály templommal azonosítható. Az ásatás befejezése utáni években a Tavassy A. u. 8. sz. ház tulajdonosa kártérítési keresetet nyújtott be, megrepedt házfalának kijavítására, amely az ásatás miatt következett be. Mivel igazgatási vonalon nem lehetett a kérdést elintézni - a több ízben hozott szabálytalan tanácsos végzéseik ellenére - bíróság elé került az ügy, illetve a kártérítési igény és mint megbízót, alperesként a Magyar Nemzeti Múzeumot idézték meg. A közel két évig húzódó per során régész és építész-szakértők bizonyították, hogy a károsodás elsődleges oka a hosszú ideig nyitva tartott vízvezeték árok - amely társadalmi munkában készült - és az a különleges helyzet, hogy a lakóépületet középkori falra építették. Elmarasztaló ítéletet kaptunk, mert

1/ az ásató nem tartotta be azt a megkövetelt távolságot, amely az épület biztonságát szolgálta. Az ásatási napló adatai alapján a kívánt távolság megvolt, csak éppen nem tüntette fel azokat az épületre merőleges metszeteket, amelyeket a bizonyítási eljárás során újból feltártunk, és megtaláltunk. Az eset tanulság arra, hogy a falra merőlegesen húzott metszetábrákkal sem közelíthetjük meg az épület alapozását a megengedettnél jobban. Egyszerűsítette volna a bizonyítási eljárást, ha a dokumentáció minden vonatkozásban pontos és mindent feltüntet.

2/ Nem történt meg a visszadöngölés, jöllehet az ásató e munkát kiadta, de

nem ellenőrizte a megfelelő gondossággal történt végrehajtást. Szakértői vélemények alapján a bírósági, ügyvédi költségekkel együtt közel 8.000.- Ft-ot kellett kifizetnünk s ennyit vettünk el a muzeumi területtől, amelyet fontos leletek megmentésére lehetett volna fordítani.

1963-ban Szigetszentmiklóson ásátás közben bronzkori urnatemetőt bolygattak meg. A helyi honismereti szakkör lelkesen jelentette a leletet s komoly akciót indított a leletmentés megindítására, talán azt is remélve, hogy gyűjteményükbe is jut az urnákból. A leletmentésre a Nemzeti Múzeum Adattára Schreiber Rózsát, a Budapesti Történeti Múzeum régészét kérte fel, aki a munkát két alkalommal végezte. Az ásátás során a föld tulajdonosa sokszor ott tartózkodott a földjén, semmi kifogást nem emelt. Az ásátást az ásató a tanácsnál be is jelentette. Több hónappal az ásátás befejezése után a földtulajdonos kártérítési igénytel jelentkezett, mintegy 500 négyszögöl területen, előcsiráztatott burgonyavetésben bekövetkezett kár címén 4.500.- Ft összegben. A bírósági per, mely ezév elején hozott ítéletet, a Magyar Nemzeti Múzeumot alperesként elmarasztalta és kötelezte a szakértők által megállapított 4.200.- Ft kamatos összegének megtérítésére, valamint szakértői és eljárási díjak címén 1.000.- Ft összeg erejéig. Az ásátás mintegy 250 négyszögöltre terjedt ki és az ásató teljes jóhiszeműséggel úgy tudta, hogy a terület üres, mivel a többször meglátogató tulajdonos nem említette, hogy be van vetve. A bírósági eljárás alapján a felperes tanuinak vallomása szerint tényként állapították meg a terület burgonyával való bevetettségét. 250 négyszögöl területen az ásátást meglátogató közönség okozta a kártevést, amely akkor következett be, amikor a TV adás hírére a fél falu az ásátás színhelyére sereglett. Mivel az okot az ásátás szolgáltatta, így az ezáltal keletkezett károsodás is a múzeumot terheli. A honismereti szakkör ajánlotta, hogy az így okozott kárt jóváteszi és újból beülteti a területet, de a tulajdonos ezzel nem kívánt élni, számára a kártérítés látszott a gazdaságosabb megoldásnak. Miért?

1/ Mert tőle engedélyt nem kértek és nem is kapott az ásató és nem tisztázta az ásátással esetleg okozható károk megtérítését. Az eljárás minden esetben az, hogy a tulajdonossal /egyéni, MTSZ, Állami Gazdaság, községi, illetőleg jogi személy, intézmény/ közölni kell az ásátás tényét és ha igénye van a terület eredeti állapotának visszaállítására, illetőleg az ottlévő vetemény kártalanítására, meg kell egyezni vele, vagy közvetlenül és azt a Községi Tanácsnál láttamoztatni, illetőleg ha megállapodást nem sikerül kötni, úgy a járási tanács mezőgazdasági osztályával kell megállapíttatni a várható kártérítést, vagy a ténylegesen bekövetkezett károkat. Ha a tulajdonos nem éri be a hivatalosan megállapított kárral, úgy igényét polgári per útján érvényesítheti, de ebben az esetben az ásató nem marasztalható el.

2/ Fontos követelmény, hogy az ásátás helyére ki kell tenni a tilalmi táblát a belépésre vonatkozóan, mert ha tényleges védelmet nem is jelent a kíváncsiskodók elől, de jogi védelmet feltétlenül. Ezzel nem akarunk senkit sem kizárni az ásátás megtekintési lehetőségéből, csak figyel-

meztetni akarjuk, hogy kérjen bebocsájtást az ásatási területre, mert akkor módunkban áll vigyázni rá, figyelmeztetni a baleset és kárveszélyekre.

3/ A keletkezett károkat időben kell rendezni a tulajdonossal, hogy elkerüljük a sok energiát igénylő bírósági eljárásokat.

Korek József

Vendéglátóipari Múzeum létesítése

A Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya 1965. december 24-én kelt, 69520/1965 sz. úgyiratával „Magyar Vendéglátóipari Múzeum” létesítését engedélyezte a Belkereskedelmi Minisztérium kezelésében és közvetlen felügyelete alatt.

Az új létesítmény az Elnöki Tanács 1963 évi 9. sz. törvényerejű rendeletének végrehajtásáról szóló 2/1965./I.8./MM sz. utasítás 15.§. /1/ bek.b./ pontja alapján az „országos gyűjtőkörű egyéb múzeumok” sorába tartozik. Feladata a magyar vendéglátóipar történeti fejlődésére, hagyományaira vonatkozó tárgyi és dokumentációs muzeális emlékek begyűjtése, feldolgozása, megőrzése, valamint múzeumi eszközökkel /kiállítás, publikálás/ a népművelés szolgálatába állítása. Gyűjtési tevékenysége a megjelölt téma keretében kiterjed az ország területén fellelhető muzeális emlékekre, valamint a magyar vendéglátóipar történetével kapcsolatos külföldi emlékekre.

A fenntartó szerv a múzeum működéséhez megfelelő helyiségeket bocsátott rendelkezésre a Bp., I. Fortuna u. 4.sz. műemléképületben, az egykori - 1780-as évektől üzemelt - „Fortuna Vendégfogadó” helyén.

A Belkereskedelmi Minisztérium elhatározása, a létesítmény céltudatos kifejlesztése, a nagyközönség számára vonzóinak ígérkező állandó kiállítás előkészítése komoly feladat elé állítja a múzeum munkatársait, annál is inkább, mivel ilyen jellegű átfogó gyűjtemény mindeztideig nem létesült, sajátos feldolgozási módszerei kimunkálatlanok. Szervező, előkészítő munkájukat a magyar vendéglátás történetével összefüggő emlékek országos felmérésével, nyilvántartásbavételével s folyamatos begyűjtésével kezdték. A felmérés elősegítése céljából a múzeum körlevelet intézett az ország valamennyi vendéglátóipari vállalatához az esetlegesen náluk őrzött muzeális értékű berendezési és felszerelési tárgyak, dokumentumok bejelentését, megóvását s későbbi átadását kérve, szakértői kiválasztás alapján.

A múzeum gyűjtési profiljához tartozó emlékek:

kocsmák, osárdák, fogadók, vendéglők, kávémérések,
sörözők, borozók, borpincék, büfék,

kávéházak, cukrászdák,
 műsoros-táncos szórakozóhelyek,
 szállodák,
 éttermek,
 konyhák,
 cukrásztermelők,
 raktárak, előkészítők
 berendezései és felszerelései.

A felszerelések közül elsősorban jelentősek az edények /üveg, ezüst, porcelán tálaló- és konyhaedények/, evőeszközök, mérőeszközök, kávé- és teafőzők, poharak, kupák, disztárgyak, textiliák, cégérek, stb.

Munkaeszközök, segédeszközök, csomagolóanyagok:

Üzleti ruházat, munkaruhák.

Kitüntetések, érmék, serlegek, zászlók, jelvények, emléklakettek, stb.

A dokumentációs anyag közül elsősorban:

Iparigazolványok, működési engedélyek, oklevelek.

Üzleti könyvek, levelezések, számlák.

Étlapok, itallapok, menükártyák, meghívók.

Reklámanyagok, címkék, évkönyvek, folyóiratok, alapszabályok, szak-
 könyvek, különböző fényképek, stb.

A Magyar Vendéglátóipari Múzeum, a szakmai vállalatok részéről megnyilvánuló összefogás, támogatókészség mellett sem nélkülözheti a nagyobb multu muzeumok segítségét, patronálását. Ezuttal kérjük muzeumaink vezetőit, munkatársait, hogy a Vendéglátóipari Múzeumot szakmai segítségnyújtásukkal támogassák s adjanak tájékoztatást a gyűjtőterületükön még fellelhető - a magyar vendéglátóipar történetét dokumentáló - muzeális emlékekről. A Múzeumi Főosztály nem emel kifogást az ellen, hogy az alkalmi vagy egyéb gyűjtések során a muzeumok raktáraiba került - jellegüknél fogva az adott intézmény szempontjából nem elsődleges fontosságú, eltérő témájú kiállításaikban felhasználásra nem kerülő - tárgyakat a Vendéglátóipari Múzeum számára letétként vagy véglegesen átadják.

Kiss László

Kiviteli bizonylatok kiállíthatóságáról, a műtárgy keletkezési idejének
 figyelembe vétele az érdemi határozatnál és a kérelem esetleges
 elutasításának indokolásáról

Muzeális műtárgyakat külföldre szállítás céljából az illetékes vámszervek csak akkor vámkezelnek, ha a tárgy jellegének megfelelő országos muzeum olyan értelmű nyilatkozatot tett, hogy a kivitel ellen nincs kifogása. E nyilatkozatnak, az un. kiviteli bizonylatnak a figyelembevételét az 50/1956./Kk.É.40./ KkM számú utasítás /5.melléklet, VI.rész. 2.§. 4.pont/ írta elő a vámszervek ré-

szére, míg ezen utasítással összhangban az országos muzeumok ezen hatáskörét a 2/1965./I.8./ MM számú rendelet 56.§-a is kimondotta.

Az 50/1956./Kk.É.40./ KkM számú utasítást az 1/1966./III.1./PM-KkM számú együttes rendelet 129.§./2/ bekezdése hatályon kívül helyezte, felvetődött ezért, hogy a vámkezelést végző szervek a jövőben megkövetelik-e a kiviteli bizonylatokat.

A kiviteli bizonylatokat az országos muzeumok a hatályban lévő 2/1965./I.8./ MM számú rendelet alapján jelenleg és a jövőben is jogszerűen állítják ki. Illetékes szervek munkatársi kapcsolat keretében tett nyilatkozata szerint műtárgyak vámkezelésénél a kiviteli bizonylatokat folyamatosan megkövetelik és a vámkezelést végző szervek ezen kötelezettségét a hivatkozott együttes rendelet 128.§-ában kapott felhatalmazás alapján kiadandó részletes utasításban elő fogják írni.

Konkrét ügyben panasz érkezett a Muzeumi Főosztályhoz, melyben kifogásolták, hogy a kiviteli bizonylat kiadását megtagadó értesítésben az elutasítást nem indokolták. Ezen ügyben merült fel az is, hogy a műtárgy keletkezési ideje mennyiben indokolhatja a kiviteli bizonylat kiadásának megtagadását. A Főosztály 66421/1966 szám alatt a következők szerint foglalt állást.

Az 1875 előtt készült muzeális tárgyak kivitelét nem lehet engedélyezni, a kiviteli bizonylat kiadása iránt benyújtott ilyen kérelmet el kell utasítani azzal az indokolással, hogy a műtárgy 1875 előtt készült és muzeális értéke van.

Nem utasítható el a kiviteli bizonylat kiadása iránti kérelem a műtárgy keletkezési idejétől függetlenül - tehát az 1875 előtt készült műtárgyak esetében sem -, ha az alkotás jelentéktelen történeti, művészi, művészettörténeti, stb. értékkel rendelkezik vagy ilyen értéke nincs, és ezért muzeális tárgynak nem tekinthető.

Kiviteli bizonylat kiadásának megtagadását csak a fél kifejezett kérelmére kell írásban részletesen indokolni, mert a muzeumok adminisztráló kapacitása valamennyi esetben az indokolás írásban történő rögzítését nem teszi lehetővé.

1966. ELSŐ FÉLÉVBEN MEGNYILT KIÁLLÍTÁSOK

Budapest

Iparművészeti Múzeum: Gyémántvasárnap

Elefántcsontvasárnap

Azerbajdzsán képzőművészeti kiállítás

Magyar Közlekedési Múzeum: Vasúttörténeti kiállítás

Repüléstörténeti kiállítás

- Magyar Közlekedési Múzeum:** Magyar gépjárműtörténeti kiállítás
 Erőgépek a közlekedésben c. kiállítás
- Magyar Nemzeti Galéria:** A Képzőművészeti Alap képbemutatója
 Gáborjáni Szabó Kálmán emlékkiállítás
 Paizs Goebel Jenő emlékkiállítás
 Czinner Erzsébet fotóművész kiállítása
 Slavicek csehszlovák festőművész kiállítása
 Német forradalmi grafika
 Tildy Zoltán fotókiállítása
 Gy. Szabó Béla gyűjteményes kiállítása
- Mezőgazdasági Múzeum:** Pásztorélet c. kiállítás
- Pesterszébeti Múzeum:** Termesztett és vadontermő gyógynövényeink
 Magyar rajzművészet
 Reneszánsz mesterek
 XX. kerületi iskolai oktatóeszközök kiállítása
 XX. kerületi képzőművészek V. tárlata
 Helytörténeti dokumentumok 1865-1965 - állandó kiállítás
 Képek, bélyegek, emlékérmek Leninről
- Petőfi Irodalmi Múzeum:** Magyar meseíró a XVI. században - Heltai Gáspár emlék-
 kiállítás
- Szépművészeti Múzeum:** Sz.T.Konyenkov szovjet szobrászművész kiállítása
- Vármúzeum:** Buda középkori társadalma

Vidék

- Baja:** Baja képzőművészetének története
 Politechnikai bemutató
 A kunfehértói ásatás anyagának bemutatója
 Sámánizmus kiállítás
- Balassagyarmat:** Réti Zoltán festőművész kiállítása
 Megyei Képzőművészeti Stúdió kiállítása
 Lehel kúrtje bemutatása
 „Utazz velünk” fotókiállítás
 A vaskohászat fejlődése c. kiállítás
 Rimóc népviselete - állandó kiállítás
 Ipolytarnóc harmadkori lelőhelyei - állandó kiállítás
 A múzeum néprajzi szakkörének kiállítása
- Békéscsaba:** Pályaválasztási kiállítás
 Nemzetközi báb-fotókiállítás
 Kondor Béla grafikusművész kiállítása
- Cegléd:** Ember és cipő c. kiállítás
 Modern iparművészet
- Debrecen:** Festményreprodukciók kiállítás
 Országos fotókiállítás
 Fazekas Mihály és Debrecen
 A magyar könyvkiadás 20 éve

Debrecen: Tavaszi Tárlat

Gáborjáni Szabó Kálmán emlékkiállítás

Dunaujváros: Gyermekrajz kiállítás

Eger: Csillagászati Múzeum megnyitása

Esztergom: Városi Képzőművészeti kiállítás

Győr: Antik cserépkályhák - állandó kiállítás

400 év iparművészete

Gyula: IX. Alföldi Tárlat

Hajduböszörmény: Kampler Kálmán emlékkiállítás

Hódmezővásárhely: Kondor Béla grafikái

Dér István festőművész kiállítása

Termesztett és vadontermő gyógynövényeink

IX. Alföldi kiállítás

II. Délalföldi Tárlat

Nagy István pasztelljei /Jugoszláviai magántulajdonban lévő anyag/

Kaposvár: Nyolcak és aktivisták

Kiállítás Tompa Kálmán orvos magángyűjteményéből

Kapuvár: 400 év iparművészete

Kecskemét: Képzőművészeti kiállítás a múzeum anyagából

Szolnok megyei képzőművészek kiállítása

Kiskunfélegyháza: Holló László festőművész kiállítása

Szántó Piroska festőművész kiállítása

Modern iparművészeti kiállítás

Kőszeg: Varga Győző grafikusművész kiállítása

Mezőkövesd: Tardi és Szentistváni szoba

Miskolc: Délbükkalja fafaragó művészete

Mosonmagyaróvár: Végzős iparitanulók vizsgamunkáiból rendezett kiállítás

Nagykanizsa: Németh Kálmán faszobrász kiállítása

Északmagyarországi grafikusművészek kiállítása

Déldunántuli képzőművészek kiállítása

Nyírbátor: Csók István emlékkiállítás

Pál Gyula egyéni kiállítása

Nyíregyháza: Csók István emlékkiállítás

Képzőművészeti Tárlat

Pécs: Rétfalvi Sándor és R. Fürtös Ilona kiállítása

Nubia műemlékei

Déldunántuli képzőművészek kiállítása

Sárvár: A Járásai Kulturház képzőművészeti és fotószakkörének kiállítása

Iparművészeti állandó kiállítás

Sopron: 300 éves a Berzsenyi gimnázium könyvtára

Szeged: Novotny Emil festőművész kiállítása

Orosz János festőművész kiállítása

Kohán György kiállítása

XX. századi magyar festészet és szobrászat

II. Délalföldi Képzőművészeti Kiállítás

Nubia művészete

- Szekszárd:** Növényvédelmi kiállítás
 Fiatal képzőművészek kiállítása
 IV. Tolnamegyei amatőr ifjúsági képző- és iparművészeti kiállítás
- Szentendre:** Vajda Lajos festőművész kiállítása
 A Dunakanyar elhunyt művészeinek jubileumi kiállítása
- Szentes:** Polgári ötvösművészet a XVIII.-XIX. században
- Székesfehérvár:** Fejérmegyei nők c. kiállítás
 Magyar szobrászat 1920-1945
 Mai magyar üvegek
 Gulácsy Lajos emlékkiállítás
 Képzőművészeti új szerzemények
- Széphalom:** Kazinczy mauzoleum újjárendezett kiállítása
- Szombathely:** Horváth János festőművész kiállítása
 Modern butorkiállítás
 Gellért Károly iparművész kiállítása
 Az ōrségi népművészeti szakkör kiállítása
- Szolnok:** V. Iparművészeti kiállítás
 Középmagyarországi Képzőművészek Tavaszi Tárlata
- Tihany:** Egry József festőművész kiállítása
 Római és középkori kőtár
 Balatoni hajózástörténeti kiállítás
 Szabadtéri néprajzi muzeum
- Veszprém:** A balatonfokajári éremlelet bemutatása
- Zalaegerszeg:** Göcsej települése, építkezése, házberendezése - állandó kiállítás

E szám munkatársai:

- Bodrogi Tibor, a Néprajzi Múzeum főigazgatója,
Szolnoky Lajos, a Néprajzi Múzeum főigazgató-
helyettese,
Béni Miklósné, a Múzeumi Főosztály főelőadója,
Uzsoki Andrásné, a győri Xantus János Múzeum
könyvtárosa,
Miklós Róbert, a Petőfi Irodalmi Múzeum tudomá-
nyos munkatársa,
Sára Péter, a Petőfi Irodalmi Múzeum tudományos
munkatársa
Für Lajos, a Rákospalotai Múzeum vezetője,
Schlager Károlyné, a Központi Múzeológiai
Technológiai Csoport mun-
katársa,
Brendel Gusztávné, főrestaurátor,
Pülep Ferenc, a Nemzeti Múzeum főigazgatója,
Kiss László, a Múzeumi Főosztály főelőadója,
Rosner Vilmosné, a MIK Propaganda Osztály fő-
előadója,
Ikvai Nándor, a ceglédi Kossuth Múzeum igazgató-
ja,
Korek József, a Nemzeti Múzeum főigazgatóhelyet-
tese,
Bálint Alajos, a Csongrád megyei múzeumi szer-
vezet igazgatója.

